

Илияна Марчева
Росица Стоянова
Цветана Величкова

Стамболов
Николай
В. Д. Стоянов

Илияна Марчева
Росица Стоянова
Цветана Величкова

В ТЕМЕЛИТЕ
НА БЪЛГАРСКАТА
НАУКА

ДАРИТЕЛСТВО И БЛАГОДЕТЕЛИ

на Българската
академия
на науките
1869 - 2019 г.

Книжовно
Българско Дружество

Мисля, за да се учреди Българско Друже-
ство същел да се устройва българско просве-
щеніе между нашия български народ, е откоитъ ве-
че израдена отъ мнозина наши еуроходии - българи.
Севдито отъ г. 1854 почина се е, така да рече, си-
стематически да се устройва и съ по-голямо спина-
ніе да се настоява за едно такъво предприятие, как-
то на прѣим. въ свързаніе то на Одесски-тъ българи,
на 2 февруаріа 1854 г., между друго одностепенно се-
но да се състави или капиталъ за една подобна
та едно общество или капиталъ за една подобна
цель, подиръ Парижскія мѣрѣ на г. 1856 бѣха поге-
ши и въ Цариградъ наши еуроходии да двой-
ствуватъ за едно такъво предприятие, за което
на г. 1854 вече израдиша едно мисль, та си въ На-
*) Видѣте страница 189.

Вашини
Димитаръ Др. Мошковицъ
П. Ганевъ
П. Павлиевъ
Н. Малин
Л. Лукиевъ
Д. Павлиевъ
Т. Тодоровъ
В. Огняковъ
З. Златевъ
Мошковицъ

Стамболов
Николай
В. Д. Стоянов

Издательство на БАН „Проф. Марин Дринов“

Илияна Марчева
Росица Стоянова
Цветана Величкова

В ТЕМЕЛИТЕ
НА БЪЛГАРСКАТА
НАУКА

ДАРИТЕЛСТВО И БЛАГОДЕТЕЛИ

на Българската
академия
на науките
1869 - 2019 г.

Изданието се посвещава
на 150-годишнината
на Българската академия на науките

Тази книга излиза с подкрепата на:

**Под редакцията
на чл.-кор. Васил Николов**

*На корицата: Кондика с имената
на първите дарители за създаване
на Българското книжовно дружество.
Одеса, 11 декември 1868 г.*

© Илияна Илиева Марчева, Росица Иванова Стоянова,
Цветана Иванова Величкова, автори, 2019
© София Любомирова Попйорданова, корица
и художествено оформление, 2019
© Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2019

ISBN 978-954-322-997-0

Даряването е една от най-древните форми на установяване на позитивни отношения в човешкото общество. Що се отнася до обособяването и развитието на научното познание в по-ново време, те неминуемо са свързани с материално подпомагане „от страни“. Това важи и за създаването и началния период на Българското книжовно дружество.

Дарителството за научни изследвания обаче като че ли никога не е било толкова атрактивно в българското общество, колкото подкрепата за дейностите на образователните институции. За съжаление, така е и в съвременността - трудно се осъзнава фундаменталната роля на науката и за образованието, и за другите аспекти от живота.

Дарителството за наука, олицетворявана от Българската академия на науките, е особено активно преди и между двете световни войни. Даряват хора, за които Академията е символ на устоите на държавността и прогреса. Именно затова до закриването им в зората на тоталитарната система дейността на БАН подпомагат над 60 частни фонда!

През последното десетилетие се забелязва, макар и бавно, възраждане на интереса към частното дарителство за наука. Почти пълното отсъствие на частни инвеститори в науката може би се дължи на схващането, че финансирането ѝ е задължение само на държавата. За държавата обаче научните изследвания не са приоритет. Ето защо днес е наложително да избършем праха от имената на дарителите отпреди одържавяването на БАН, които мислеха за бъдещето на страната и даваха средства за наука.

Съвременниците ни трябва да знаят, че дарителството за наука е морален акт, който рано или късно ще донесе плодове, а имената на дарителите ще останат завинаги свързани с напредъка на обществото. Дано тази малка книга, написана с много внимание от колегите историци Илияна Марчева, Росица Стоянова и Цветана Величкова, стигне до повече хора и ги пробуди за дарителство в полза на знанието и духовността.

**Чл.-кор. Васил Николов,
зам.-председател на БАН**

СЪДЪРЖАНИЕ

- 5 Предисловие
- 9 Трудното начало -
Росица Стоянова, Цветана Величкова
- 15 В свободна България -
Росица Стоянова, Цветана Величкова
- 23 Благодетелите от фамилия Гешови -
Росица Стоянова, Цветана Величкова
- 37 Когато Дружеството
става Академия -
Росица Стоянова, Цветана Величкова
- 63 Дарителството в епохата
на гържавния социализъм (1944-1989) -
Илияна Марчева
- 79 Възраждане на дарителската
традиция през 1989-2007 година -
Илияна Марчева
- 97 Дарители и дарения в подкрепа
на научната общност
на съвременния етап -
Илияна Марчева
- 111 Извори и литература
- 113 Приложение

*Най-авторитетен институт в българската земя,
Академията ще съдействува
да се възпитават поколенията
не с думи, но с живи дела и примери,
които ще дири и събира у самия народ
като най-големи негови ценности...*

Из писмо на благодетеля Димитър К. Икономов
до Управителния съвет на БАН, 26 май 1924 г.

Дарителството и взаимопомощта присъстват трайно в общественото битие на българина. Ролята и мястото им в значителна степен са детерминирани от историческата съдба на българския народ - в продължение на векове до 1878 г. българските територии са част от Османската империя, чийто политически ред и чиято цивилизация коренно се различават от европейския християнски модел. Съзряването на нацията и нейната борба за еманципация през XVIII-XIX в. поставят на дневен ред нуждата от създаване на собствена образователна система, църковна йерархия, културни институции. При липсата на национална държава доброволната самоорганизация се оказва пътят за постигане на тези цели, а голяма част от средствата се набират чрез даренията и волните пожертвования на хората (богати и не толкова богати), на еснафските организации, а след Кримската война - на българските общности в съседните държави. Така в епохата на националното възраждане дарителството и благотворителността се налагат като работещ механизъм за реализиране на важни обществени проекти, каквито са оформянето на разклонена мрежа от български светски учебни заведения, издаването на книги, учебникарска литература, вестници и списания, формирането на национална интелигенция, полагането на основите на социални, културни и научни институции.

Възстановяването на българската държавност след руско-турската война от 1877-1878 г. не само не прекъсва тази традиция, а напротив - обогатява я като форми на изява, като практики и мащаби на проявление. Със средствата на благодетели се издържат стипендианти в страната и в чужбина, изграждат се и се поддържат учебни заведения, отпускат се помощи за бедни студенти и ученици, дават се награди за добър успех и пр. Плод на частна благотворителна инициатива са организирани-

то и издръжката на сиропиталища, приюти за възрастни хора, безплатни ученически трапезарии и летни колонии, болници, построяването на паметници и др.

Част от развиващата се култура на дарителство представляват и благотворителните жестове за младата българска наука в лицето на Българската академия на науките. В „златната книга“ на благодетелите на Академията са записани имената на десетки достойни българи, дали своята лепта в подкрепа на развитието и обогатяването на научното знание. Именно уважението към тяхното дело и желанието да припомним позабравените им имена ни вдъхновиха при написването на следващите страници. За пръв път се опитваме да осветлим и обобщим жестовете на щедрост на немалко наши съвременници към Академията и нейните институти. Свързани с възраждащите се традиции на гражданско действие, те доказват трайното място на дарителската традиция в историята на най-старата и авторитетна научна организация в страната.

Изданието е посветено на 150-ата годишнина от създаването на Българското книжовно дружество, чийто достоен наследник е Българската академия на науките. То е насочено към широката аудитория на любознателните хора и нейното запознаване с различните прояви на благотворителната традиция по отношение на академичната институция през годините. Целта ни е да представим многообразието от личности, техните мотиви и жестове в полза на науката. За да не обременяваме текста, в него не са посочени многобройните и разнообразни източници, от които събирахме информация. А документалният масив, върху който той е изграден, е наистина впечатляващ - материали от държавните архиви в страната и най-вече от Научния архив на БАН; документи от Учрежденския архив на БАН; справки за даренията, направени към различните академични институти и центрове; публикувани документи и проучвания, интернет източници; информация, предоставена ни от неправителствени организации и др.

В своята работа научният екип получи незаменима помощ от страна на специалисти от архивите, представители на административните звена на Академията, ръководители и служители на институтите. Специални благодарности за съдействието и отзивчивостта дължим на колегите от Научния и Учрежденския архив на БАН, Централната библиотека на БАН, Централния държавен архив, ръководствата на институтите, които ни пре-

доставиха подробни справки за направените дарения. За съжаление, обемът на изданието не дава възможност да бъде включена цялата богата информация.

Накрая, но не на последно място, бихме искали да изтъкнем и да благодарим за подкрепата, която ни бе оказана от страна на ръководството на Академията в лицето на заместник-председателя ѝ чл.-кор. Васил Николов. Именно той беше инициатор за осъществяването на научния проект в този му вид и със своя критичен поглед, със заразителния си ентусиазъм ни окуражи в нашата работа.

Надяваме се, че книгата, която държите в ръцете си, ще възстанови паметта за една традиция, вградена там, в темелите на 150-годишната академична институция в България.

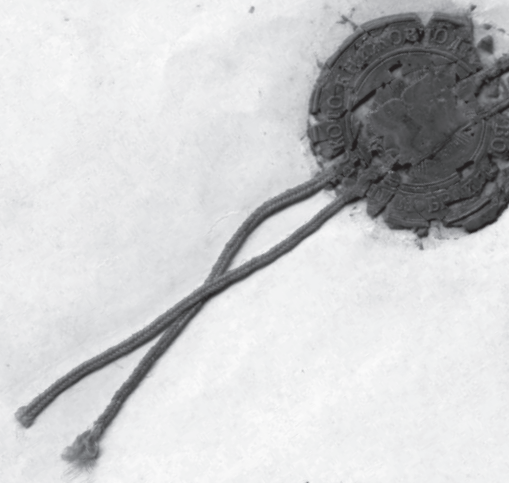
От авторите

м. 1. Составя се Дружес
чевно Дружество
в град Бранима.

Учебно-ста
буно-ста
то и а са
не.
фи

Това устави съставя оскъд съставу
или оскъд шестнадесет съставу (, - шестнадесет
оскъд татъ цуксану, а при - ресану), навървент и
уавърдени съ печата на "Търговската Ко. Дружество".

Бранима, 15 Ноември 1869.

Водени от желанието да направят „едно учреждение всенародно, на което единствената цел да бъде разпространението на просвещението между народа“ (Устав на Българското книжовно дружество. Браила, 1869 г.), на 26-30 септември 1869 г.¹ в румънския град Браила се събират представители на българските емигрантски кръгове и слагат началото на нова организация, останала в историята като Българско книжовно дружество (БКД). Заседанията на Учредителното събрание се председателстват от известния стопански деец, общественик и благодетел хаджи Мина Пашов (фиг. 1) и се провеждат в дома на родолюбивата българка Варвара Хадживелева (фиг. 2).

Родена в Ямбол, напуснала, както много други сънародници, родното място след руско-турската война от 1828-1829 г. и последвалия я Одрински мир, В. Хадживелева се установява в Браила и става част от българската емигрантска общност в града. Благодетелка на българската църква „Св. Възнесение“, подарява и парцела, на който тя е построена. Убедена, че вярата, просветата и знанието са стабилната опора за народния дух, тя отваря вратите на своя дом за родолюбивата инициатива и с този си жест става част от традицията на безвъзмездно подпомагане на бъдещата Академия.

Създаването на Дружеството в Браила е част от всеобщия културен подем на възрожденското общество

¹ Всички дати до промяната на календара през 1916 г. са по стар стил.

Фиг. 1 >
Хаджи
Мина Пашов
(1838-1881) -
търговец,
общественик,
дарител
за образование
и наука

Фиг. 2 >>
Варвара
Хадживелева

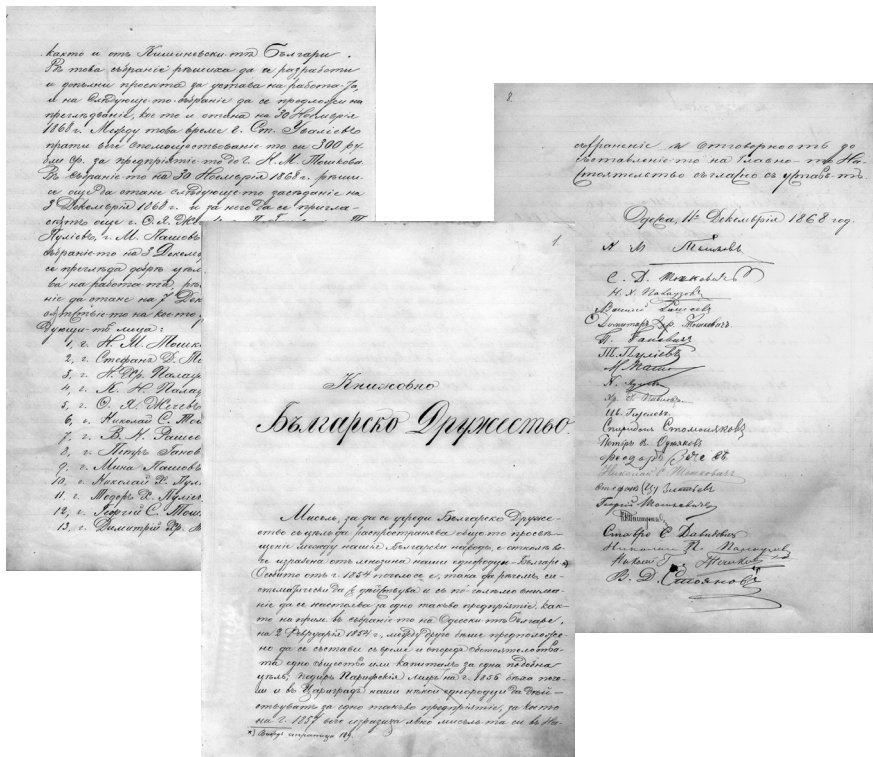
Фиг. 3
Васил
Д. Стоянов (1839-
1910) - книжовник
и общественик,
действителен
член и делово-
дигител на БКД

и отразява желанието да се следва примерът на напредналите европейски народи и техните научни дружества и академии. Дарителската традиция е заложена в самите темели на институцията. При липсата на национална държава средствата за учредяването и първоначалната дейност на БКД се набират чрез волните пожертвования на българи, живеещи в големите по това време емигрантски центрове - Букурещ, Одеса, Виена, Галац, Гюржево, Браила, Болград, Кишинев.

Акцията по усиленото набиране на материален ресурс стартира през 1868 г. и продължава активно през първата половина на 1869 г. Един от най-запалените емисари на идеята за учредяването на Дружеството е българинът, по това време студент в Прага - Васил Д. Стоянов (фиг. 3). Той пътува в Одеса, Галац, Браила и други емигрантски центрове, изнася сказки за целите и задачите на Книжовното дружество и така успява да спечели привърженици и симпатизанти сред българските търговци и предприемачи. Това са хората, които имат възможности и дават средства за неговото създаване и първоначално поддържане. Благодарение на апостолската дейност на В. Стоянов на призова за подпомагане се отзовават 322 души, записани в т.нар. Кондика на БКД² (НА-БАН, ф. 1К, оп. 1, а.е. 1) (фиг. 4).

² Кондиката е сметководна книга на БКД, в която са записани доброволните пожертвования в полза на организацията. Заведена е на 11 декември 1868 г. в Одеса.

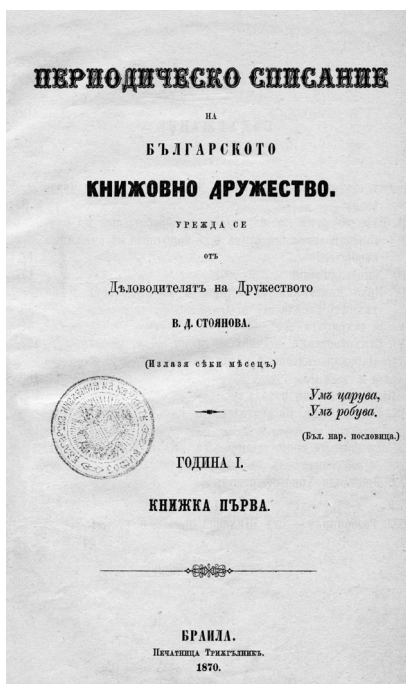
Фиг. 4
Кондика с имената на дарителите за създаване на Българското книжовно дружество. Одеса, 11 декември 1868 г.

С техните пожертвования до 1869 г. се натрупва дружествен капитал в размер на 3000 рубли. В списъка на спомоществователите личат имената на Николай Тошков, Стефан Д. Тошкович, братята Евлоги и Христо Георгиеви, Николай Хр. Палаузов, Тодор Пулиев, Мина Пашов, Станчо Д. Увалиев, Спиридон Стоманяков, Тодор Минков, Петър Оджаков, Иван Гюзелев и много други, а срещу тях са посочените суми от 15 000 до 4 рубли. Някои от тези хора са известни търговци и общественици, други - писатели, просветни дейци, книжовници и революционери, като: Васил Друмев, Тодор Пеев, Добри Войников, Райко Жинзифов, Иван Касабов, Любен Каравелов, Христо Ботев, Димитър Ценович, Тодор Икономов, Нешо Бончев, Најден Геров и др. Доказателство за народното и патриотично начало на БКД са запазените в архива разписки, дадени на известни български патриоти, между които и Апостола на свободата Васил Левски. На 3 януари 1870 г. той дарява за благородното начинание 22 франга и 70 бани (фиг. 5).

В съхраняваната и днес в Научния архив на Академията Браилска архивна сбирка се намират благодарствени пис-

риод неизменно включва проф. Марин Дринов, Васил Друмев (бъдещия Търновски митрополит Климент), Васил Д. Стоянов, Тодор Пеев, Николай Ценов, и с благородната материална подкрепа на видни представители на българските емигрантски общности, на чужди симпатизанти е поставено началото на библиотеката, архива и музейната сбирка. Амбицията на Дружеството, записана в Устава му, е да прави сбирки от разни стари български и чужди книги, ръкописи и други, които ще съставляват т.нар. „старинен кабинет“. Именно този „кабинет“ представлява първообразът на днешните академични архив и библиотека, на бъдещите Народен археологически музей и Природонаучен музей на БАН. Първоначално се натрупват документи от дейността на Книжовното дружество, както и стари ръкописи, подарени от българи родолюбци. Дружествената библиотека се създава със задачата да изгражда фонд от „всички книги, вестници и пр., които са излизали до сега и излизат на български ... стари български и чужди книги, ръкописи, пари и други подобни знаменитости, да набавя списания, вестници и пр. на разни езици, от които ще има нужда [Дружеството] за пълното извършване на своите действия и дела, както и такива, в които се говори основно за българския народ и отечество“ (Устав на Българското книжовно дружество. Браила, 1869). И тъй като средства за закупуване на книги или предмети няма, именно даренията, направени от частни лица и научни институции, бележат началото. Един от първите благодетели на бъдещата Академична библиотека е д-р Петър Берон, по това време най-известният и авторитетен български учен. Той подарява на Дружеството част от своите произведения. Примерът му е последван от славянските благотворителни комитети в Москва, Санкт Петербург и Одеса, от Парижкия комитет за безплатно изпращане на френски книги на славяни и румъни, от Стефан Д. Тошкович, завещал част от личната си библиотека, проф. Николай Кужба от Кишинев, проф. Марин Дринов и др. На настоящия, отправен от страниците на „Периодическо списание“ към всички българи призив за събиране на книги и средства за тяхното набавяне откликва Стефан Цветков (студент в Одеса), който изпраща за библиотеката на Дружеството стар ръкопис „Дамаскин“ и дарява пари за издаването на „История българска“ на Гаврил Кръстевич. Друг родолюбив българин - Райчо Чапъров - подарява на Дружествената библиотека първата печатна книга на Софроний Врачански „Кириакодромион“. Според изследователите

Фиг. 6
„Периодическо списание“ на БКД.
Браила, 1870 г.

чрез безвъзмездни жестове на щедрост към 1878 г. библиотеката вече разполага с около 3000 тома.

Чрез дарения се осигурява и издаването на „Периодическо списание“ (фиг. 6), от което в периода 1870-1878 г. излизат общо 12 книжки (6 единични и 3 двойни). Дълги години то е залог за съществуването на Дружеството, а в него се публикуват статиите на едни от най-изявените книжовници от това време като: Марин Дринов, Васил Друмев, Васил Д. Стоянов, Нешо Бончев, Константин Иречек, Георги Златарски, Цани Гинчев и др.

Първото постъпление в музейната сбирка на БКД идва като щедро дарение от страна на руската княгиня Голицина - през 1870 г. тя отстъпва на Дружеството сбирка от морски животни и колекция от минерали. По същия начин, като дарения, са предоставени и стари български монети.

Така в периода до 1878 г., когато свободната българска държава все още не съществува, Дружеството успява да оцелее именно благодарение на щедрите жестове на безвъзмездна помощ във вид на парични средства и материални дарения, на положени усилия, труд, опит и лични контакти. Поставено е началото на важни и перспективни начинания, които търпят развитие в следващите десетилетия.

В годините след Освобождението (1878) Дружеството премества седалището си в столицата на свободната българска държава София и бавно, но сигурно започва да се оформя като авторитетен научен център. Дарителството продължава да е част от неговата история. И това е нормално, тъй като отразява духа на епохата и същевременно отговаря на реалните материални нужди на организацията. В периода септември 1880 - февруари 1881 г. по настояване на Министерството на народното просвещение (МНП) и с помощта на Евлоги Георгиев капиталите на БКД са пренесени от Браила в България и са внесени в специална сметка в Българска народна банка (БНБ). През 1881 г. с решение на парламента държавата се ангажира да субсидира с 12 000 лв. годишно издаването на „Периодическо списание“. Нуждите обаче са неимоверно по-големи - книгите, архивът, музейните сбирки са настанени в помещения, за които се плаща наем, държавната помощ за списанието се изплаща нередовно, а има и години, в които изобщо не се превежда, неиздължените суми за печатарски услуги, хонорари, рецензии, канцеларски разходи и пр. неумолимо се трупат.

Намеренията са да се строи и собствена сграда. Още в самото начало на 80-те години на XIX в. ръководните дейци на организацията апелират към Столичната община да определи парцел за бъдещото ѝ седалище. С Постановление № 16 на Софийското градско общинско управление от 10 май 1883 г., утвърдено и одобрено от Държавния съвет на 13 юни 1883 г., Общината предоставя терен в размер на 4600 кв.м, намиращ се на тогавашната улица „Цариградска“, в непосредствено съседство с новото консулство на Австро-Унгария. На него трябва да бъдат изградени дружествена сграда и ботаническа градина (фиг. 7).

С безвъзмездното отстъпване на парцела е сложено добро начало, но тепърва предстои строителството да се обезпечи финансово. Както е добре известно, първият етап на изграждането на зданието в периода 1890-1892 г. се финансира от собствения дружествен капитал и с банков кредит. Не липсват и отделни дарителски жестове. През 1886 г., минавайки през Букурещ, родолюбецът Ангел Цветанов (неизв., с. Ветрен, Пазарджишко - 1902, Париж) - търговец, установил се във Франция от 30 години, подарява 2000 златни лева за построяването на бъдещата сграда. Писмото му, отправено до председателя на БКД, е израз на най-искрен патриотизъм: „Щастлив съм - пише той - да поставя един малък камък в националната и филантропична сграда на българската наука“ (фиг. 8).

5 Août 1884.
 20 Avenue Victor Hugo
 Paris
 Brest 200
 Monsieur le Président,
 Je vous accuse réception de votre honorable lettre du 14^{is} juillet dernier et je vous remercie sincèrement de votre bon souvenir. — Je suis très heureux d'avoir pu fournir une petite pièce à l'étranger.

Nous autres ouvriers, c'est à dire, domestiques volontaires, nous n'avons aucun mérite, tout l'honneur revient à celui ou à ceux qui en ont conçu les premiers idées, et la jeunesse bulgare qui pensera bientôt des lumières intell...

je à Sophia, de faire commiser avec tous les membres de cette honorable société. — Merci encore une fois, Monsieur le Président, de votre bonté et croyez moi toujours votre sincère et dévoué

ASuitanoff

J'aurais voulu vous répondre en Bulgarie, malheureusement depuis trente ans, je n'ai pas eu l'occasion de parler ma langue et je l'ai presque oubliée.

AS

1874 № 24 345

ГОРАТА
 ГРАДСКО
 ОБЩНОСНО УПРАВЛЕНИЕ
 СОФИЯ
 4. Юни 1884 год.
 № 1884

До Търговското Дружество
 на Българските

Възлюбени членове,
 Съобщавам ви, че в отговор на писмото ви от 15.1.84 г. аз съм получил от вас писмо от 18.1.84 г. относно изграждането на сградата на Дружеството. Съобщавам ви, че аз съм получил от вас писмо от 18.1.84 г. относно изграждането на сградата на Дружеството. Съобщавам ви, че аз съм получил от вас писмо от 18.1.84 г. относно изграждането на сградата на Дружеството.

У. Д. Ангел Цветанов
 Председател

↑ Фиг. 7
 Уведомително писмо на кмета на София Никола Сукнаров за гаренто от Общината място за построяване на сграда на Книжовното дружество. София, 21 юни 1883 г.

← Фиг. 8
 Писмо на Ангел Цветанов до председателя на БКД. Париж, 5 август 1885 г.

На което Васил Д. Стоянов прочувствено отговаря: „Такова дълбоко впечатление направи на всеки българин и тъй благотворно повлия на българската публика известието за това щедро пожертвование ... че ставате чрез това един от първите му благодетелни членове“ (НА-БАН, 1К, он. 2, а.е. 58, л. 3).

Фиг. 9
Сведения
за даренията,
направени
за БКД по селища

498
1915

Всички дарения за моя Самопартиен Членове!
на Дружеството са: - - 315,

и именно:

078 Браила	84.
„ Галац	22.
„ Видин	24.
„ Букурещ	30.
„ Волча	70.
„ Плоещ	5.
„ Яна	5.
„ Крайова	1.
„ Килиш	13.
„ Одеса	40.
„ Свищов	21.
315 = 315.	

Итого Самопартиен Членове дарения за вносът на
Дружеството Килиш 206938,

и именно

078 Браила	ру. 95768 = 50.
„ Галац	12261
„ Видин	6459
„ Букурещ	2277 = 20.
„ Волча	3050 = 15.
„ Яна	2500
„ Одеса	ру. 21005 „ 73517 = 50.
„ Килиш	1525 „ 5337 = 50.
„ Крайова	500
„ Плоещ	290 = 88.
„ Свищов	206938 = 73
206938 = 215,	
207153 =	

10 x 43 =

Всички дарения за БКД = 217877 =

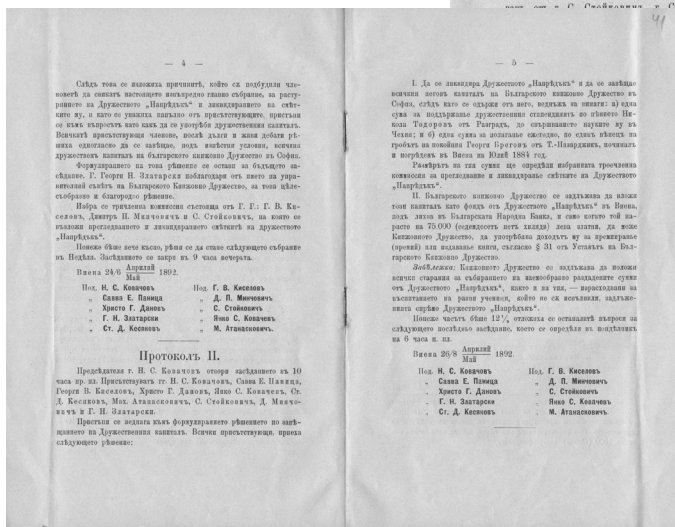
Най-общо дарителството в полза на БКД/БАН намира из-
ражение в два типа жестове - еднократни дарения на недви-
жими имоти, парични средства, материални предмети като
книги, архивни документи, снимки и др. и дарения, получили ка-
чество на благотворителни фондове. В този ранен период
от развитието на институцията най-често безвъзмездно
се предоставят книги за библиотеката, нараства броят
на спомоществателите на дружествения печатен орган.
Дарения правят както частни лица, така и дружества, ня-
кои общини, международни организации, с които са устано-
вени връзки и обмен. За мащабите на благотворителните
жестове недвусмислено говори фактът, че през лятото на
1884 г. Дружеството вече има 320 благодетелни членове.
Според изискванията на чл. 7 от Устава това са хора, които
или са предоставили еднократно най-малко по 500 лв., или са
се задължили да дават поне по 50 лв. годишно (фиг. 9).

Без да подценяваме еднократните прояви на щедрост, все пак институционализираните дарения са тези, които осигуряват възможности за по-дълготрайно и мащабно действие. Фактичното положение на академичните фондове е идентично с това на фондовете към министерствата, общините, Софийския университет (СУ), църквата, които започват да се създават в края на XIX в. Те се учредяват по силата на завещание или дарение, разполагат с определен капитал или недвижими имоти, благотворителната дейност се финансира само от получените лихви или приходи. Не придобиват качество на юридическа личност и не разполагат с автономно управително тяло. Управлението съобразно волята на дарителя се осъществява от ръководството на БКД и неговия приемник - Българската академия на науките (БАН).

От 1892 до 1947 г. при институцията са учредени и функционират общо 63 дарителски фонда. Формирани са в дълъг период от време, главно след превръщането на Книжовното дружество в Академия през 1911 г. До тази година институционализираните дарения са едва три - факт, чието обяснение може да се търси в различни посоки. В първите години след Освобождението хората, решили да отделят средства за подкрепа на различни обществени каузи, продължават да отреждат приоритетно място на подпомагането на просветното дело. Влияние върху техните нагласи оказва както традицията от възрожденската епоха, така и убеждението, че именно образованието ще осигури така нужните за функционирането на държавата подготвени кадри. При това различните клонове на науката все още правят първите си стъпки, а занимаващите се с научни дирения са единици. В дейността на самото БКД чак до края на XIX в. просветителската насока е силна и то търси своята идентичност като център за развитие на научното знание.

Без да са много, трите благотворителни фонда поставят началото на поредица от дарения през следващите десетилетия. Първият от тях е учреден през 1892 г. и се нарича „Напредък“ (фиг. 10) по името на дружеството, което предоставя средствата. Организацията е създадена на 1 май 1869 г. във Виена от българските търговци Сава и Никола Паница, Димитър Анев, Стоян Пранчев, Петър Шулев, Никола Ковачев, Георги Киселов, Григор Начович. По-късно към „сговорниците“, както самите те се наричат, се присъединяват още много родолюбиви българи. Целта според „Начертанието на статутите“ е „да обдържа чрез

Фиг. 10
Протокол
от извънредното
годишно събрание
на дружество „Напредък“
за прехвърляне
на капиталите му
на БКД, Виена,
26 април 1892 г.

определени годишни помощи български ученици от България, Тракия и Македония, както и от Молдова и Влашко, през разстояние на тяхното възпитание в учебните заведения, за да станат учители в отечеството си“ (НА-БАН, ф. 1К, оп. 2, а.е. 1157, л. 1-2, 3). При основаването му „сворниците“ броят по 100 флорина и така слагат началото на значителен дружествен капитал, който нараства през годините. Дружеството оказва материална подкрепа за образованието на много младежи. След Освобождението продължава тази си дейност, но в началото на 90-те години на XIX в. кръгът от българи, най-тясно ангажирани с организацията, решава, че е по-удачно дружественият капитал да се предостави на БКД. На 24 май 1892 г. дружество „Напредък“ прекратява окончателно дейността си и прехвърля средствата в размер на 202 213 лв. на Книжовното дружество в София. През същата година е образуван и благотворителният фонд.

Волята на дарителите е лихвите на завещания капитал да се употребяват за издаването и награждаването на научни трудове.

И тъй като това е първият от поредицата и един от най-добре оползотворените академични благотворителни фондове, ще се спрем по-подробно на неговото използване. Фондът се управлява от Управителния съвет (УС) на БКД/БАН, сметките му се водят от ковчезника, а организационните работи - от секретаря на Дружеството. Разполага със специална Наредба, регламентираща изразходването на средствата и отчетността. Капиталът е внесен в сметка в БНБ, а лихвите се съхраняват на текуща сметка в банково учреждение, предоставящо най-добра доходност. Сумата, определена за изразходване през годината, се разпределя на три части - за награди, за издаване на трудове и за възнаграждение на рецензенти. Наградите са ежегодни за трудове, печатани през предходните три години. През първата година се отличават съчинения в областта на Историко-филологичния клон, през втората - на Философско-обществения клон и през третата - на Природо-математичния. Сумата варира от 250 до 1500лв. Според Наредбата членовете на Академията могат да представят трудове за издаване, но не и за награждаване. Съчиненията се дават на двама рецензенти, съответните клонове на институцията предлагат трудовете за премиране и за издаване, а УС одобрява техните решения. Ежегодно от името на УС секретарят дава отчет пред Общото събрание (ОС) на БКД/БАН за състоянието на фонда, прави предложение за наградите и изданията, които да се подпомогнат. Въз основа на него Общото събрание взема съответните решения, съобщавани също ежегодно на тържествено събрание. По тази процедура от фонд „Напредък“ се издават и награждават едни от първите научни трудове на бъдещите учени Любомир Милетич, Александър Теодоров-Балан, Никола Сакаров, Боян Пенев, Марко Балабанов, Гаврил Кацаров, Никола Михов, Антон Стоилов, Александър Цанков и др. С лихвите на фонда се поощряват писатели, композитори, художници и учени, дали своя принос за развитието на българската култура. Между тях личат имената на Пенчо Славейков, Пейо Яворов, Йордан Йовков, Добри Христов, Александър Балабанов, Богдан Филов, Николай Лилиев, Кирил Христов и др.

За да облекчи „отчасти голямата си тъга“ и да увековечи паметта на своя починал съпруг, като свърже името му „с дейността, която ще се развива у нас в бъдеще по борбата

против туберкулозата“, дарителката Анна Ничева предоставя през 1908 г. на БКД 4000 лв. за формирането на благотворителен фонд. За благотелката няма никакви данни - подобно на много жени от тази епоха тя е записана като съпруга и домакиня, жителка на Русе. Патронът на фонда - г-р Христо Ничев, завършва медицина в Лайпциг, Германия, автор е на статии, публикувани в български и чужди медицински списания. В продължение на повече от 15 години работи в Русенската болница, където урежда специално отделение за болни от туберкулоза. Очевидно за него борбата и лечението на коварната болест заемат приоритетно място в работата му като лекар, поради което и неговата съпруга формулира целта на фонда по следния начин: лихвите на сумата в размер на 200 златни лв. „да се дават ежегодно като награда на най-добрия, оригинален труд против туберкулозата, написан на български, от българин, православен, български поданик“ (Стоянова, Николова, 2015, 142-143). В периода от 1909 до 1932 г. от фонда ежегодно се отличават научни трудове. Сред тях са съчиненията на известни имена в българската медицина от това време като: Георги Баев, Владимир Руменов, Хараламби Нейчев и др.

За награждаване на научни трудове в областта на българската история е жестът на известния издател и общественик Христо Г. Данов (фиг. 11). Както е добре известно, дарителят е автор и преводач на учебници, атласи и ста-

Фиг. 11
Христо Г. Данов
(1828, Клисурса - 1911,
Пловдив) - издател,
преводач, общественик,
основател на един
от първите дарителски
фондове към БКД

тии; основател на вестник „Марица“, депутат в Областното събрание на Източна Румелия (1882), кмет на Пловдив (1896). През половинвековната си издателска дейност той отпечатва повече от 1000 издания. В писмо от 10 февруари 1908 г., отправено до секретаря на БКД, Данов предлага да печата безвъзмездно изданията на Дружеството, докато сумата безлихвено достигне 20 000 лв.

Така сумата от 20 180 лв., на която възлиза стойността на дружествените и академичните издания, отпечатани в печатница „Христо Г. Данов“, се записва в приходите на БКД като фонд „Христо Г. Данов“. Според Наредбата на фонда с лихвите от него се награждават научни съчинения по история, които отразяват политическия, социалния и културния живот на българския народ. Трудовете се рецензират от двама членове на Историко-филологичния клон и се публикуват в „Летопис на Българската академия на науките“.

Благотворителните жестове в полза на младата българска наука в лицето на БКД продължават и в годините след Освобождението. Без да решават генерално проблемите с материалната издръжка на организацията, те дават възможност да се покрият някои разходи. Наличието им говори и за нарастващия авторитет на бъдещата Академия. От своя страна трите институционализирани като благотворителни фондове дарения набелязват основната линия, по която ще върви и в бъдеще насърчаването на научните дирения - отличаване и представяне на награди за научни постижения.

Господине Братиславче,
Еже докато на 2. декември, прочетем в изданието на Съюза на 13
се Конскаците, се Класиките, които се чува; в изданието на Конскаците
Фуресавото на, се да чува въпроса за прилагането му в Академията
не става това прилагане да се обрече за прилагането му в Академията
на въпроса се разреша утре, в второто заседание на издателския
уески заделяне на Дружеството и два пъти наред се вземат
от което Фуресавото и да се обрече за прилагането му в Академията
интересна като съществува свобода утре наред се вземат
из условията, се да даде - около 120.000 лева - на
се прокламе да се вземат. Като се вземат
се от сега напред, Като се вземат
привод и з

„Дълбоко убеден - пише Иван Евстратиев Гешов (фиг. 12) в своята последна воля, - че единственото спасение на България е да се работи за прераждането на нейната душа, за културата на ума и сърдцето на нейните синове, за тяхното проникване от принципите и миогледа, на който аз служих, аз смятам за свещен мой дълг да сторя възможното, за да се продължи това служене и подир моята смърт“ (ЦДА, ф. 568К, оп. 2, а.е. 4, л. 1). Този откъс от завещанието, съставено на 1 септември 1923 г., отразява може би най-искрено и синтезирано жизнената философия на бележития държавник, стопански геец и общественик.

Роген през 1849 г. в Пловдив, начално образование получава при бележития възрожденски просветен геец Йоаким Груев в родния си град. Завършва финансови и политически науки в Манчестър. През 1872 г. се завръща в Пловдив и се занимава с търговия. По време и след Априлското въстание (1876) информира европейската общественост за положението в българските земи, поради което е арестуван и осъден на смърт от турската власт (1877). Амнистиран е след подписването на Санстефанския мирен договор. Включва се активно в обществено-политическия живот след Освобождението. Сред плеядата дейци, дали своя принос за изграждането на българската държавност в края на XIX - началото на XX в., Гешов изпъква с широтата на своите идеи, с отговорността и почтеността, които неизменно демон-

Фиг. 12

Иван

Евстратиев Гешов

(1849, Пловдив - 1924, София),

дарител и дългогодишен

председател на БКД и БАН

(1898-1924)

... този,
... емел не
... , рлиа да
... . Квн Кетя.
... се бране, за да
... Кобно да каграб
... ердсва да мре да
... Ва аве, те се дйрвн
... таракта Кнрвоно ддрвн
... тарадесава геме от
... нонкнрнот ддрвнот ддрн
... ддрвнот ддрнот ддрнот
Ив. Е. Гешов

стрира в дейността си като държавник и партиен лидер, с размах на обществените си ангажменти. Многобройни и отговорни са политическите и държавните постове, които той заема - председател на Областното събрание на Източна Румелия, директор на областните финанси, директор на Българската народна банка, несменяем лидер на Народната партия в продължение на 20 години и неин идеолог, депутат в съставите на 11 обикновени народни събрания и в Петото велико народно събрание, министър в няколко кабинета, министър-председател през съдбоносните години от 1911 до 1913, създател на закони, задали развитието на страната за дълъг период от време. Обществената му активност се допълва от участието в десетки дружества и комитети, от широката му дейност като публицист и сътрудник на множество издания, изследовател на стопанското развитие на България, несменяем председател на Българското дружество „Червен кръст“ в протежение на 25 години. Принципите, ръководили го в цялата му многообразна дейност, формулира така: *„Борих се против чуждото иго и на младини, и на старини, борих се и против игото на невежеството, на жестокосърдечieto, на низките инстинкти, на пагубния манталитет, наследен от политическото робство, да смятаме държавата за нещо не свое, за нещо чуждо, да поставяме частните облаги по-горе от общото благо“* (ЦДА, ф. 568К, оп. 2, а.е. 4, л. 1).

Правейки равносметка на извършеното в последната си воля, Гешов специално подчертава своята роля за развитието на БКД/БАН. А тя наистина е забележителна. Дописен (1881) и действителен (1884) член на Дружеството, той се включва в неговото ръководство още в първите години след прехвърляне на седалището му от Браила в София. Първоначално ковчежник и член на Управителния съвет, през 1898 г. той поема председателския пост и остава начело на институцията до самата си смърт през 1924 г. По-късно напълно заслужено съвременниците ще го нарекат „призвания“ председател на Академията. С широката си култура, със своята визия за институцията, със стила си на ръководител, с деловите си качества, с широките си лични контакти в страната и в чужбина, с влиянието и авторитета си на политик и държавник той съдейства за израстването на Дружеството като европейска научна институция, която да стимулира развитието на науката в България.

Филантропията съставлява неизменна част от мирогледа на този забележителен българин. През целия си живот

той подпомага с щедри дарения различни сдружества, читалища, църкви и болници, субсидира издатели на вестници, списания, книги. Ще споменем само някои от неговите жестове. През 1897 г. подарява къща в Пловдив на женското благотворително сдружество „Постоянство“. Той дава средства за построяване сграда за библиотека в Чепеларе, за читалище „Славянска беседа“. Изпраща 10 000 лв. за фонд за материално подпомагане на уволнените преподаватели по време на Университетската криза (1907). В продължение на 20 години привежда средства на Софийското сдружество за безплатни ученически трапезарии. С негова помощ са построени паметникът на загиналите в Сръбско-българската война (1885) във Видин, паметникът „Цар Освободител“ в Плевен и много други. Дългогодишен председател на Българското сдружество „Червен кръст“, Гешов му завещава 100 000 лв. за благотворителни цели. Като универсален наследник на Евлоги Георгиев и с личната му материална подкрепа е довършена и мебелирана българската болница в Цариград. Ив. Гешов организира строителството, обзавеждането и откриването на текстилната фабрика в Карлово, предназначена за подпомагане на училищата в града.

Съвсем естествено на този фон се ситуират и многобройните му благотворителни жестове в полза на научната институция. Още повече че като финансист и банкер покрай другите си ангажменти към Дружеството Гешов отблизо следи и е наясно с материалните нужди - липса на държавна субсидия, а когато я има, тя не достига или се превежда нередовно; неголям размер на дружествения капитал; нарастващи нужди за финансиране на издателската дейност, за провеждането на чествания, за разширяване на международните контакти и пр. И помага според възможностите и приоритетите си. На 25 септември 1898 г., все още като член на УС, внася сумата от 12 000 лв., „записана условно в Кондиката на Дружеството като пожертвование от покойния Евлогий Георгиев“ (НА-БАН, ф. 1К, оп. 2, а.е. 738, л. 18) (фиг. 13).

Вече като председател той ежегодно допълва държавната субсидия и подпомага отпечатването на „Периодическо списание“. През 1899 г. предоставя на разположение на УС 1000 лв., за да бъде обявен конкурс за написване на популярна книжка за живота и дейността на починалата княгиня Мария Луиза. Конкурсът е проведен, но всички представени съчинения са отхвърлени, а средствата са преразпределени и се използват за финансиране на други книжовни дейности на Дружеството.

Фиг. 14
Писмо от Иван
Евстратиев Гешов
до Управителния съвет
на БКД за гарента
от него сума
от 120 000 лв.
за изплащане
на ипотечния дълг
на сградата,
19 януари 1908 г.

София, 19 Януари 1908.

До Управителния Съвет на Българското Княжеско Дружество,
№ 41.

Генерални Братя мои,

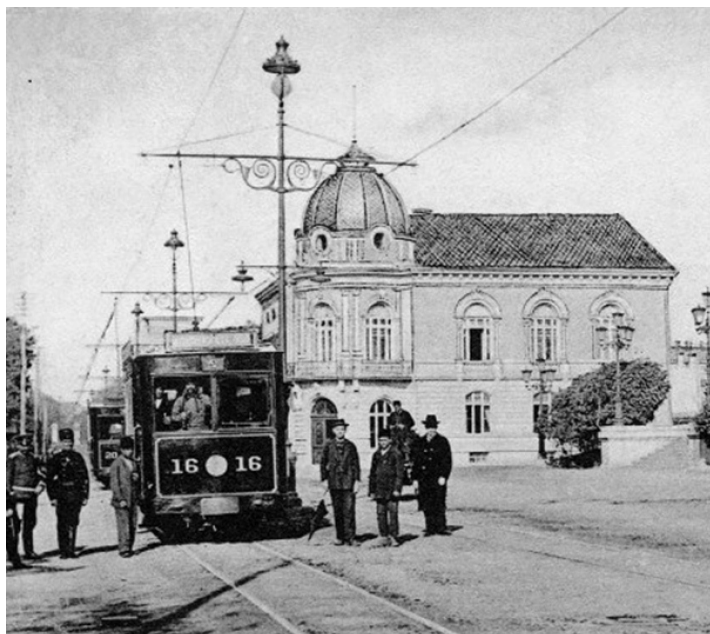
Мн докато на 2. Януари тая, прочетох в вестника на събрание на 13 тоя,
се Княжеството, се Княжеството, която се образува; в изпълнение на чуждестранно решение на
Дружеството ми, за да изуча въпроса за преименуването му в Академия, рече да
не става това преименуване додето не се образува известен фонд. Азъ като
тоя въпрос ще се разисква утре, в второто заседание на годишното събрание, за да
улесня задачите на Дружеството и да туря начало на тоя фонд, който да направя
от нашето Дружество самостоятелно учреждение с всичките средства да може да
функционира като същински свободна Академия, решав иная да Ви явя, че се задължих
да изплатя целия ипотечен дълг - около 120 000 лева - на Българското Княжеско Дружество
като Балкан, с условие, че до година, която се изпълняват изисковите условия от
основанието му, то ще се прогласи за Академия

Иная да Ви явя още от сегашна наша от ипотечния Дружески дълг
за свободен от всякакви задължения държави и да изисковите условия в общинско
на Княжеството чуждестранно.

Ив. Ев. Гешов

избра в изпълнение на ланшното решение на дружеството ни, за да изучи решението за преименуването му в Академия, реши да не става това преименуване, додето не се образува известен фонд. Тъй като тоя въпрос ще се разисква утре във второто заседание на годишното събрание, за да улесня задачата на дружеството и да туря начало на тоя фонд, който да направи от нашето дружество самостоятелно учреждение, с достатъчни средства, да може да функционира като същинска свободна академия, чест имам да Ви явя, че се задължавам да изплатя целия ипотечен дълг около 120 000 лв. на [дружество] „Балкан“, с условие, че догодина, когато се изпълняват 40 години от основанието му, то ще се прогласи за Академия“ (НА-БАН, ф. 1К, оп. 2, а.е. 740, л. 33-34).

С този си акт Ив. Евстр. Гешов разчиства пътя за възходящото развитие на институцията. Съвременниците са наясно със значимостта на жеста. След години, правейки

Фиг. 15
Сградата на
БКД/БАН в
началото на
XX в.

равносметка на заслугите му, Стефан С. Бобчев ще изтъкне, че той я ръководи опитно и умно, а неговите „материални дарове и приноси, на първо място дадоха възможност на Книжовно дружество да се издигне и нарече Академия“ (НА-БАН, ф. 1К, оп. 2, а.е. 955, л. 31).

Резултатите не закъсняват. На 6 март 1911 г. председателят Иван Евстратиев Гешов има удоволствието и честта да открие тържественото събрание на БКД в салона на дружество „Славянска беседа“. В присъствието на всички членове на Дружеството, на много официални лица, между които царица Елеонора, престолонаследникът княз Борис Търновски, княз Кирил Преславски, и на многобройна публика той обявява преименуването на Дружеството в Българска академия на науките (фиг. 15).

Цялостната му дейност и заслуги в следващите години са големи. Извън показните мероприятия Гешов участва във всички заседания по промяна на Устава, в изработването на законопроекта за БАН, превърнал се в закон по време на мандата му като министър-председател. Вносител на законодателното предложение в парламента е министърът на народното просвещение Ст. С. Бобчев, но то отразява и е повлияно в значителна степен от визията на Гешов за развитието на институцията. Законът е приет единодушно от всички парламентарно представени партии и влиза в

Фиг. 16
Българска
търговска
банка до БАН
в потвърждение
на вноската
на Иван
Евстратиев
Гешов
от 50 000 лв.
в сметката
на Академията,
25 юни 1920 г.

АБАН
БЪЛГАРСКА ТЪРГОВСКА БАНКА
ЦЕНТРАЛА ВЪ СОФИЯ — СЪДЛИЩЕ ВЪ РУСЕ.
ИКОНИ:
Варна, Бургасъ, Пловдивъ, Габрово,
Ломъ и Дедеагачъ.
Капиталъ изплатенъ Лв. 12,300,000
Резерви образувани 3,000,000
За делени: ТЪРГОВНИ.
Телефонъ (878, Дирекция Софийския клоноу
(1514, Главниъ Директоръ)

София, 25 Юни 1920 г.

До Вил. Академията на
Училището

Господа

Честъ имама да Ви съобщимъ, че завършихме сметката

Лв. Златни 50000 / Педесет хиляди /
валута 26 Юни 1920 г. за вноската на Ви Гешовъ, отъ
Г-нъ Ив. Евстр. Гешовъ - ја Ваша сгра

Съ почитание:
БЪЛГАРСКА ТЪРГОВСКА БАНКА
СОФИЙСКИ КЛОНОУ

сила след публикуването му в „Държавен вестник“ на 1 февруари 1912 г. Продължават и дарителските жестове. На 25 юни 1920 г. Българска търговска банка удостоверява ново гарение на Ив. Гешов за БАН на стойност 50 000 лв. (фиг. 16).

Оттеглил се от активно участие на политическата сцена, уморен и болен, разочарован от краха на усилията за национално обединение, в последните няколко години от своя живот той все повече обръща поглед към благотворителността. Всъщност Гешов винаги е бил щедър и е подпомагал различни каузи и организации, но сега, в зала за на своя живот, той прави най-големите си дарения. В началото на 1914 г. дарява 245 520 лв. за построяване на дом, в който да живеят студенти, синове на убити или останали неработоспособни по време на Балканската и Междусъюзническата война (1912-1913) офицери, подофицери и войници. Първоначално е образуван фонд, управляван от ефорията „Братя Евл. и Хр. Георгиеви“. Изграждането на зданието започва през 1915 г., но поради последвалата война строежът временно е спрял. Със завещанието си от 1 септември 1923 г. Ив. Евстр. Гешов задължава наследниците си да осигурят цялата необходима сума за довършване и мебелиране на започнатата вече постройка. Завършената четириетажна сграда, намираща се на централната столична улица „Граф Игнатиев“, е с площ 450 кв.м и в нея

се помещават 43 стаи и 100 легла, кухня, трапезария, баня, читалня, 3 магазина и една галерия. Изразходвани са общо 5,5 млн. лв. - от тях 5,27 млн. са изплатени от наследниците съгласно завещанието, а останалите представляват част от капитала на съществуващия при ефорията фонд „Дом на Иван и Мария Евстр. Гешови“.

Домът е официално открит на 11 март 1926 г. - точно две години след смъртта на Ив. Евстр. Гешов, в присъствието на царя, общественици, политици и граждани. От есента на същата година започва да служи за определената от дарителя цел - за жилище на бедни, приемани с конкурс студенти в Софийския университет, Художествената и Музикалната академия в София, синове на загинали или останали неработоспособни в последните войни български офицери, подофицери и войници, а ако такива няма - и синове на други бедни българи. Разходите по поддръжката на дома са поети от създадената през 1926 г. фондация „Дом Иван и Мария Евстр. Гешови“. Целта ѝ е да осигури безплатно жилище, отопление и осветление на приети с конкурс бедни студенти българи от семейства, живеещи в провинцията. Постоянен председател на фондацията от нейното създаване е синът на дарителя Евстрати Ив. Гешов. Главните приходи идват от наемите на трите магазина и галерията и от вноските на наследниците, които авансират ежегодното издръжката на дома. Отново те предоставят средствата и за възстановяването на пораженията, нанесени на сградата по време на бомбардировките на столицата през март 1944 г.

Последната воля на Ив. Евстр. Гешов съдържа постановки в полза на три институции - Българската академия на науките, вече споменатия Дом за студенти и Българското дружество „Червен кръст“. На първо място сред обгарените той поставя Академията, на която завещава къщата си, намираща се на столичната улица „Сердика“. Волята му е БАН да я продаде, „когато почне постройката на нейния дом³, и употреби добитите пари за тая постройка с условие да издаде най-късно две години след смъртта ми един книжовен труд върху моята дейност и всеки две години да издава или да помага за издаването чрез премии или друго яче: 1. На моите студии и статии; 2. На трудове, посветени на идеите и идеалите, които са ме ръководили през живота ми; 3. На книги по история на България през годините, през които и аз съм работил като общественик и публицист за нея“ (ЦДА, ф. 568К, оп. 2, а.е. 4, л. 1). Изпълнител на завещанието (фиг. 17) е синът му Евлоги.

³ Има се предвид поредното разширение на сградата на Академията.

Оригиналът е обгравен с 3,000 лева гербови порци Предно от предик. 40
 VII.1924 г. I Нотариус: /а/ И.Златаров

НОТАРИАЛЕН АКТ

за дарение на недвижни имот
 № 90 и 4 Л. № 1190

Днес, единадесети май хиляда деветстотин двадесет и четвърта година се явиха при мене Илия А.Златаров, 1-и Нотариус при Софийския окръжен съд в началарията на лично посетителите ми и всички якова правоспособност от една страна **ИВАН ПЕЕВ ПЛАЧКОВ**, жител на гр.София и от друга **С.С.БОБЧЕВ** и **ИВАН ПЕЕВ ПЛАЧКОВ**, действителни като пълномощници и от името и за сметка на **БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ** в София, придружени от лично посетителите на свидетелите **Петър Тасев** и **Никола Ганев**, лични софийски и ми завязва следното:

1. **Евстратий Гешов** да завещание наследната воля на жена си покойница **ИЛИЯ ВОСТАНАВЪЛ ПЕЕВ**, изразена в завещанието му от 1 септември 1922 г., подарява на **Българската академия на науките** в гр.София къщата наследена се в София на улица "Сердика" № 4 триетажно готварско здание построяно върху 171/сто седемдесет един/ кв.м. и 88 кв.см., над пода и състоящи се в дощия етаж от един голям салон приспособен за гостилница, а други два етаж се състоят от по седем стаи, при това на тавана на здането има три стаи, до здането има пристройка на 12/дванадесет/ кв.м., която служи за димник на втория му етаж, общо пространство на двора заедно с изкопите под стаята е 250 /двесте и двадесет/ кв.м., а като има и една барача при сеседи **Н.Пеев**, **Валчицо Антонов** и **Георги Тодоров** плак това и едно правдо място от 48.96 /четридесет и осем кв.м. и 96 кв.см., което място му се предава по regulation от Софийското градско общинско управление по чл.45 от закона за благоустройството и при сегашни сеседи: **Българска генерална банка**, **Носиф Надзар** и **Венциско Андонов** при следните условия:

1/ да я продаде тя, когато пооще постройката на нейния дом и употреби добитите пари за там постройката с условия да изведе най-малко две години след смъртта на един или повече деца върху негово доброт и всеки две години да издава или помага за издаването, чрез премии или другояче: 1/ на неговите студии и студии, 2/ на трудове посветени на здравето и младежите, които се на работили през живота му, 3/ на неговите до получаване на **България** през годините, през които и аз съм работил, като общественик и публицист, аз май.

2. **Наследника**, **Българската академия на науките** в София придобива собствеността и владението на подарения имот съгласно предния пункт от 12 март 1924 г., който имот е свободен от всякакви задължения и ипотеки.

3. **С.С.Бобчев** и **Иван Пеев Плачков** като пълномощници на **Българската академия на науките** приема с благодарност подарения им имот, описана в п.1. и го при условията посочени в следния пункт.

В удостоверение на горепосоченото съставих настоящия акт за дарение, който като прочетох в присъствието на свидетелите и на страните, последните съгласих, че одобряват акта и подписах описала в началото, му и го подписах, а така също се подписа и от сиви **Нотариуса**.

4. Съставяването на настоящия акт се предсметти: 1/ **Нотариален акт** № 173 том 7 дека № 2357/300 лото и собствеността на дарения имот дарения на соб. гр. Софийско нечакана № 6245 от 8 май 1924 г. удостоверение. 2/ **Свидетелство** от **Българската земл** от 13 май 1924 г. 4/ **Удостоверение** от **Бълг. народ** 1924 г.

Фиг. 18
 Нотариален акт
 за дарената
 от **Иван Евстратиев Гешов** къща
 на ул. „Сердика“ № 4
 в София, 3 юни
 1924 г.

40

Подписали: дарителя: **Евстратий Гешов**, наследен **С.С.Бобчев**, **Иван Пеев Плачков**, свидетелите: **Петър Тасев**, **Никола Ганев**, I Нотариус: **И.А.Златаров**.

Вярно с оригинала
 Настоящият препис се издава на **Българската академия на науките**, вследствие писменото съвещание от 16 май т.г., вж. № 1965.

Гр.София, 3 юни 1924 г.

I Нотариус: /а/ И.Златаров

В Я Р И О, при **Българската академия на науките**.

ДЪНОМОИТЕЛ:

повече доход. И днес тя се ползва за нуждите на Академията и остава материален белег на едно благородно дело (фиг. 18).

Съгласно Волята, изразена в завещанието, паричните средства, получени от сградата, формират фонд „Ив. Евстр. Гешов“. С приходите от него и под редакцията на секретаря на Академията **Иван Пеев-Плачков** са издадени книгите „Иван Ев. Гешов. Възгледи и дейност“ (1926) и „Иван Ев. Гешов. Спомени и студии“ (1928). През 1936 г. лихвите се използват за издаване на труда на **Дабко Устагенчев** „Прилагане на Женевската конвенция в Сръбско-българската война“. Награди от фонда получават изследванията на **Коста Бобчев** „Промислена политика“ (1933), на **Тодор Гиргинов** „Исторически развой на съвременна България“ (1933), на **Димитър Йоцов** „Граф **Игнатиев** и нашето Освобождение“

Фиг. 19
Евстрати Гешов
(1883, Пловдив - 1959)

(1940), на Асен Крайников „Македонският въпрос“ (1939), „Русия, великите сили и българският въпрос след избора на княз Фердинанд (1888-1896)“ (1942) и др.

Не само Ив. Евстр. Гешов, но и членовете на неговото семейство в една или друга степен са пристрастни към благотворителното дело. И съпругата Мария, и синовете, и дъщерите му дават своята лепта за различни благотворителни каузи. В това отношение най-близък като нагласа до своя баща е синът Евстрати (фиг. 19). Роден е в Пловдив през 1883 г. Завършва стопански и финансови науки в Париж, специализира в Лондон. В периода 1912-1915 г. води делата на банкерската къща на баща си в Букурещ. Директор на Българска търговска банка. Две са неговите благодеяния, свързани с Академията.

На 10 август 1934 г. Евстрати Гешов учредява фондация в памет на рано починалата си от туберкулоза съпруга Анка Гешова, по баща Губиделникова (1902-1934). На фондацията дарява празен парцел от 1687 кв.м в София - кв. „Красно село“. На това място със свои средства построява и обзавежда „Дом на Анка Евстратиева Гешова“. В двора на дома издига параклис и домашна църква „Св. Ана“. Общата счетоводна стойност на дома с мебелировката и инвентара възлиза

на 2 201 730 лв. Предназначен е да служи за общежитие на 24 бедни девойки, които следват в последните два класа на софийските средни учебни заведения, в СУ или в Художествената академия. Фондацията поддържа Дома и стола, организира беседи, сказки по вероучение, литература, наука, грижи се за домакинството. Дарителят осигурява и материалната издръжка на Дома, в който живеят ок. 24-42 девойки. Фондацията разполага със специален фонд за награди, стипендии и специализации, със собствена стая в университетския град в Париж, която предоставя безплатно за ползване от българки, специализантки във френската столица.

Промяната на условията след 1944 г. води и до изменение на юридическото положение на това дарение. През 1946 г. МНП предлага Домът да стане част от общия фонд за подпомагане на студенти от висшите учебни заведения в страната. Евстрати Гешов отклонява апетитите на държавата, но само временно. За да го спаси, през 1949 г. той задейства чл. 14 от Учредителния акт на фондацията, който предвижда, ако тя прекрати своето съществуване, имуществото ѝ да се предаде на БАН. Така всички парични и материални активи, сградата на Дома, стаята в Париж, още един имот в столицата, принадлежащи на фондацията, преминават във владение на Академията. Данните за неговото използване са крайно оскъдни. Известно е, че до 1952 г. зданието на Дома се ползва като студентско общежитие, правят се неуспешни опити да се влезе във владение на собствеността на фондацията в Париж. През 1952 г. Постоянното присъствие на БАН взема решение в Дома да бъде настанен Институтът по микробиология. През годините сградата е използвана за различни цели - като детска градина, отделение на Софийския градски съд. Непоправимо увредено, зданието, творение на един от най-известните български архитекти по онова време Станчо Белковски, е съборена през 2007 г.

Другият дарителски жест на Евстрати Гешов е свързан с обогатяването на архивните сбирки на Академията. На 2 юли 1947 г. той съобщава на БАН от свое и на останалите наследници име, че отстъпват безвъзмездно търговския и личния архив на братята Евлоги и Христо Георгиеви. Документите са собственост на фамилията, тъй като Иван Евстр. Гешов е универсален наследник на големия български меценат и филантроп Евлоги Георгиев, и до момента са се съхранявали в Букурещ, където са живели и работили двамата братя. Евстрати Гешов е този, който организира и финансира тях-

ното безпрепятствено пренасяне в София на 13 юли 1949 г., а ръководителят на Архивния отдел при БАН, известният български изкуствовед акад. Андрей Протич, поема отговорността по опазването им. И днес това е един от най-ценните фондове, съхраняван в Научния архив на Академията - с многообразието и богатото съдържание на материалите, с широките хронологични граници и многоезични особености. Архивният фонд на братя Георгиеви е автентичен и неизчерпаем извор за търговските и стопанските връзки на българите и балканските народи с Европа, за личните контакти и качества на двамата бележити българи (фиг. 20).

Така усилията и щедростта на една фамилия подпомагат растежа на академичната институция.

Фиг. 20
Копирна книга
и документи от фонд
„Евлоги и Христо
Георгиеви“, съхранявани
в Научния архив на БАН

ИКОНА ИСТОУДИТА. СЛОКО ПРЮСТЫ СКАЗУВАНІ
ЗАДЕСЕТЬ ХЪ НАОУТІСЫ ДЛОУСЕСОВЫ. О БЛАГІ
ЕСЕТЬ ЗАРЫСЫ СЪ ДЕТЮ ЗАРЬІА БЪ ДЛО
СЪ, ДАГЫ КА НАПОА СВЪТІТЬ НАТ
ТЕ. НИОНТОТ ОУПАЗЫ ДОКРАИ СІ
ТЕ, ТОИЩЕ В. КЪРАИ. НИОНТОГЫ
НЕПРЪЕМА ЧЕТНИНГЫ, ТОИ ОИ
И ПРЪВОЕ ЗАРІА. ДЕТЮ ДЛО

⁴ Данните за движението на капиталите на дарителските фондове са според „Списък на фондовете при БАН към 31.01. 1951 г.“ (НА-БАН, ф. 1К, оп. 2, а.е. 1103).

⁵ В текста даваме датата на дарението. По ред причини - спорове по наследството, трудности при привеждането на средствата в известност и при събирането им, прехвърляне на дарения от други институции, между годината, когато е направено дарението, и тази на формиране на фонда има разлика.

В десетилетията, последвали преименуването на Дружеството в Академия, доверието в институцията нараства. Именно на БАН хората, решили да подпомогнат науката, поверяват изпълнението на своята воля. През 1912-1919 г. със средствата на дарители са формирани нови 7 благотворителни фонда, през 20-30-те години на ХХ в. - 38 и от 1940 до 1947 г. - още 15. Така, като се започне от 1892 г., когато е учреден първият благотворителен фонд, и се стигне до 1947 г. - годината на образуване на последния, Академията разполага с приходите на 63 дарения. Един поглед върху тяхната история дава възможност за някои обобщения. На първо място трябва да се изтъкне, че веднага след Министерство на народното просвещение БАН е институцията, която управлява най-много благотворителни фондове. За сравнение ще посочим, че към средата на 40-те години на ХХ в. при МНП са формирани 207 фонда, при Университета - 37, при Светия синод на Българската православна църква - 44. Академичните фондове разполагат със значителен материален ресурс - лихвите, които ежегодно носят към 1923 г., възлизат на 73 865 лв., а капиталът им през 1947 г. достига 20 217 293 лв.⁴.

Резонен е въпросът кой и за какво дарява. Сегем от фондовете са резултат от групови дарения или такива на организации. Освен вече споменатото дружество „Напредък“ средства за наука предоставят Щабът на Моравската военна областна инспекция за написване на съчинения за Западните покрайнини (1918)⁵; Дружеството на военнопленниците от Балканските войни и от Първата световна война за премиране на научен труд за националните катастрофи (1926); една от най-мощните финансови институции в страната - Българска търговска банка - за награждаване на съчинение по търговия, промишленост и земеделие (1920).

От волни пожертвования се формира капиталът на други два фонда. По време на т.нар. Университетска криза през 1907 г. редица представители на българската интелигенция, много общественици внасят различни по размер суми, предназначени за подпомагане дейността на уволнените преподаватели. Десет години по-късно, през 1917 г., останалите неизразходвани средства в размер на 63 673 лв. са прехвърлени към БАН. Обособени са във фонд под името „Професорски“, чието предназначение е да финансира отпечатването на популярни книги и организирането на популярни лекции и курсове. През 1930 г. Академията поема

разпореждането с още един паричен фонд, наречен „Шумен“. Капиталът му възлиза на 115 580 лв. и е формиран от даренията и волните пожертвования на живущите в столицата шуменци. Лихвите трябва да послужат за поощряване на изследователите на Шумен и областта. Първата награда от фонда е присъдена през 1936 г. на д-р Васил Цанков за труда му „Геологията на Шуменското плоскогорие“.

По-особено място и като начин на учредяване, и като цели, които си поставя, заема благотворителният фонд „Българско отечество“. Началото му е свързано с инициативата на Константин Величков като министър на просвещението и на професорите Михаил Драгоманов и Димитър Агура в началото на 1895 г. за издаването на енциклопедична поредица с „описание на българската земя и българския народ“ (НА-БАН, ф. 1К, оп. 2, а.е. 1103, л. 73, 80). За да осигури необходимите средства за изданието, през същата година княз Фердинанд I прави дарение от 20 000 лв. и издава рескрипт за събиране на суми, на които се отзовават много български общини. Започва всенародна подписка, в която се включват граждани и институции. Формира се комитет към МНП, който възлага на утвърдени български учени написването на трудове за географията, историята, населението, флората и фауната и културата на страната. По време на Университетската криза през 1907 г. редакционният комитет на поредицата спира своята дейност и през 1920 г. Министерството прехвърля капитала на БАН. В рамките вече на академичните дарения фондът запазва наименованието си, но по решение на УС лихвите се използват за възнаграждения на български учени, които предприемат научноизследователски пътувания, за публикуване на готови монографии в „Списание на БАН“, „Сборник за народни умотворения“, в други български и чужди издания.

Трудно е да се дадат еднозначни характеристики на професионалния и социалния профил на индивидуалните дарители за наука, тъй като това са хора с разностранни изяви и като професии, и на общественото поприще. Най-общо може да се каже, че всички те принадлежат към високообразованата, подготвена и реализирала се част на тогавашното общество. По своята основна професия 12 души се занимават със стопанска дейност (главно търговци и банкери), 7 са юристите (адвокати, прокурори, съдии), 5 души намират реализация в държавната администрация, 8 са учителите, един се е посветил на военната кариера и един се занимава с издателска дейност. Голям е броят на лекарите, предоставили средства за Академията - 11 души.

Връзките между БАН и другия основен център на научното знание - Софийския университет, са близки и това обяснява големия брой на университетските преподаватели сред дарителите за наука - 10 души. Всъщност повечето от тези хора освен университетски преподаватели са и членове на Академията. От представителите на висшия православен клир благодетел на БАН е екзарх Йосиф I, от чийто фонд се раздават премии на книги в защита на православната вяра и българската народност (фиг. 21).

Зад така поднесените сухи данни се крие нюансирана и богата палитра от изяви и характеристики. Извън основната си професия хората, решили да дарят средства за наука, се включват в политиката на национално и местно ниво, избирани са, някои многократно, за депутати, правят дипломатическа кариера. Не са малко тези, които се занимават с публицистика, книжовна дейност или с преводачество, а ха-

Фиг. 21
Екзарх Йосиф I
(светско име
Лазар Йовчев)
(1840, Калофер -
1915, София) -
висш духовник,
почетен член на БКД,
дарител

рактеристиката „общественик“ е валидна почти за всеки от благотетелите на Академията. Голяма част от тях (20 души) са дописни, действителни, редовни членове на БАН и участват в нейното ръководство като секретари, ковчежници и деловодители. Симптоматичен за техните нагласи е фактът, че 25-има от индивидуалните дарители на Академията предоставят средства в подкрепа и на други институции и каузи.

Може би най-точна и пълна ще бъде представата, ако споменем имена и дадем някои примери. Сред дарителите на БАН са едни от най-известните лекари в страната, като Димитър Моллов - хирург, основател на Българския лекарски съюз, един от инициаторите за организирането на държавно здравеопазване и профилактика след Освобождението, депутат в Учредителното народно събрание (1879), министър (1883-1884), кмет на София (1895-1896); Стоян Рагославов - хирург, старши лекар и управител на Русенската първокласна болница (1879-1898); Иларион Буров - военен лекар, банкиер, кмет на Русе (1915-1916); Стефан Ватев - един от най-изявените български специалисти по детски и вътрешни болести, директор на Дирекцията за опазване на общественото здраве (1908-1911), професор и декан на Медицинския факултет на СУ, член на международни медицински дружества, автор на трудове, основател на Съюза за закрила на децата в България; Сава Мирков - първия старши лекар на Александровска болница, главен лекар на Българската армия (1882-1891), един от създателите на Българското дружество „Червен кръст“ и дългогодишен негов подпредседател, депутат; Стефан Данаджиев - невролог и психиатър, завежда Невро-психиатричното отделение на Александровска болница (1901-1924); Константин Пашев - офталмолог, професор и декан на Медицинския факултет на СУ, основател и дългогодишен директор на Университетската очна клиника, създател и ръководител на Българското офталмологично дружество, на Съюза на слепите в България и на първото предприятие за труд и професионално обучение на незрящи, почетен член на чуждестранни академии и медицински дружества, и др. (фиг. 22). За награждаване на отличили се с дейността си лекари предоставя средства д-р Христо Момчилов.

Дарение за Академията прави крупният стопански геец и тютюнотърговец, големият благотетел на Пловдив - Димитър Кудоглу (фиг. 23). През 1920 г. той предоставя на институцията 100 000 лв. за образуване на фонд, от който да се издават и награждават литературни произведения.

Именно с лихвите му през 1925 г. излиза трудът на проф. Йордан Иванов „Богомилски книги и легенди“. В края на 20-те години дарителят решава да промени волята си, така че фондът за БАН да бъде в синхрон и да допълва другото му голямо благодеяние - построяването и откриването в Пловдив с негови средства на медицинското заведение, наречено Дом на благотворителността и на народното здраве. В съгласие с желанието на Кудоглу от 1929 г. лихвите на паричния фонд при Академията трябва да се използват за премиране на трудове, посветени на борбата с туберкулозата, детската смъртност и венерическите болести. Сред наградените са съчиненията на д-р Петър Белов, д-р Димитър Бурилков, д-р Георги Шаров, д-р Захари Бочев и др.

През 1931 г. средства в размер на 2 180 847 лв. завещава на Академията известният общественик, книжовник и дипломат Стефан Панаретов (фиг. 24). Учреденият благотворителен фонд предоставя стипендии за бедни студенти, учещи в СУ, за ученици и ученички от столичните гимназии.

Щедрост към институцията проявяват и уважавани учени като юристите Антон Каблешков, Димитър Загорев, Стефан Бобчев, Филип Попов, геологът и палеонтолог Лазар Ванков, ботаникът Иван Урумов, математикът и кар-

Фиг. 22 >
Д-р Константин Пашев
(1873-1961)

Фиг. 23 >>
Димитър
Кудоглу (1862,
с. Габрово,
Ксантийско -
7 март 1940,
Пловдив) -
столански деец,
едър търговец,
благодетел

Фиг. 24
Стефан
Панаретов
(1853, Сливен -
1931, Вашингтон) -
просветен деец,
общественик,
дипломат, дарител
на БАН и НБКМ

тограф Георги Я. Кирков и др. Благодетел става и ген. Христофор Хесанчиев. След неговата смърт съгласно клаузите на завещанието му БАН получава ценни книжа на стойност 170 000 лв., 3 оригинални картини от руски художници и 31 тома на „La grande encyclopedie“ (Paris).

Единадесет са жените, които по своя воля, самостоятелно или изпълнявайки завета на близки хора, подпомагат материално институцията. Въпреки че женското участие в благотворителното дело в страната е утвърдена тенденция, съпричастието към каузата за подпомагането на младата българска наука изглежда необичайно, доколкото научните дирения по това време са изключително „мъжко“ занимание. Част от благодетелките на академичната институция (5 души) са учителки, една от дарителките определя себе си като „милосърдна сестра“, а други 5 носят характерния за епохата етикет „домакиня“. Вниквайки в често оскъдните данни за тях, разбираме, че всички те са получили високо за времето си образование, в повечето случаи имат и други обществени ангажименти като членове на благотворителни дружества и организации и са съпруги на изявени в професионално и обществено отношение личности.

Отново ще дадем някои примери като илюстрация на казаното. През 1918 г. Агела Николова в изпълнение волята на

Фиг. 25
Дона и Иван
Каранджулови

съпруга си, видния български икономист Харалан Николов, прави дарение в размер на 838 акции от Съединените тютюневи фабрики и 100 000 акции от Българската банка за международна търговия (равностойни на 350 000 лв.) за образуването на фонд на негово име. Идеята е да се формира Клуб на българските икономисти, в който да се създадат условия за научноизследователска работа.

В златната книга на дарителите е записана и Дона Каранджулова (съпруга на българския юрист и общественик Иван Каранджулов) - общественичка, дългогодишна председателка на Македонското женско благотворително дружество, благодетелка на сиропиталище „Битоля“ в София (фиг. 25). Заедно със сина си Антон Каранджулов предоставя 100 000 лв. за образуването на фонд за награждаване на трудове по международно право.

През 1930 г. Елена Киркова, съпруга на математика Георги Я. Кирков, образува семеен фонд на стойност 300 000 лв. Лихвите са предназначени за награда на „беден българин - изобретател на полезно и хуманно за обществото изобретение“ (НА-БАН, ф. 1К, оп. 2, а.е. 1143). С част от сумата дарителката издава съчинението на съпруга си, озаглавено „Начала геометрической алгебри“, чийто оригинал днес се пази в Научния архив на БАН.

Фиг. 26
Мария и Иван
Кесякови

Учителката Мария Кесякова става благодетел на академичната институция заедно с братята си д-р Христо Кесяков (юрист, преводач от полски език) и д-р Иван Кесяков (лекар и общественик) (фиг. 26). Дарението им възлиза на 100 000 лв. и трябва да послужи за отличаване на трудове, написани на български и полски език за българо-полските отношения и връзки.

За награждаване на съчинения по „историко-правни и обичайно-правни въпроси“ дарява средства Екатерина Бобчева-съпруга на известния юрист и политик Стефан Бобчев, сестра на държавника Теодор Теодоров.

Принадлежността към интелектуалния елит на нацията и спецификата на институцията определят целите, за които тези хора предоставят средства. Преобладаващата част от академичните благотворителни фондове - 44 от общо 63 - са предназначени за награждаване на трудове в различни области на научното знание. Материалната подкрепа е за исторически и литературни съчинения, книги за търговията, промишлеността и земеделието, в защита на православната вяра и българската народност, за причините на последвалите след войните национални катастрофи, за изследвания с медицинска тематика (10 фонда) и др.

Освен вече споменатия фонд „Напредък“ особено престижни са наградите, давани от фонд „Кирил Берлинов“. Дарението е на стопанския геец Кирил Берлинов (фиг. 27). Завършил Шуменското педагогическо училище, той работи като

Фиг. 27
Кирил Берлинов
(1867, Жеравна -
след 1932, Бургас) -
търговец, дарител
за образование
и наука

държавен чиновник, откъдето е уволнен по политически причини. През 1895 г. започва търговска дейност, занимава се с внос на газ и сол. Привлича специалисти от Украйна за създаването на солниците в с. Атанаскьой (днес с. Атанасово, Бургаско). През 1925 г. дарява на БАН 200 000 лв., към които прибавя и нови суми през следващите години. Наградата, давана от фонда и наречена на името му, е една от най-престижните и се присъжда за постижения в областта на науката, изкуството и литературата⁶. За пръв път с нея е отличен историкът проф. Петър Мутафчиев. През годините „Берлинови“ лауреати стават едни от най-изявените творци на науката и културата, като: скулптора Иван Лазаров, художниците Кирил Щъркелов и Илия Бешков, композитора Панчо Владигеров, писателите Йордан Йовков, Елин Пелин, Николай Лилиев, Добри Немиров, Кирил Христов, Елисавета Багряна, математика Никола Обрешков и др.

Фондът, основан със средствата на Самуел Патак (1858-1930), притежател на фабриките за хартия в Белово и София, дава премия за най-добрата книга „*Върху българската граматика, географията на България или изследване, което отразява развитието на духовната култура в България, Македония и Добруджа*“ (НА-БАН, ф. 1К, оп. 2, а.е. 1103, л. 140). От него са премирани Александър Теодоров-Балан, Стефан Попвасилев, Стефан Младенов, Иван Дуйчев и Любомир Андрейчин.

Необичайна е волята на една от най-изявените от времето на Възраждането учителки и просветни деятелки - Рада

⁶ Берлиновата награда е наречена още Кирило-Методиева, защото се връчва в деня на празника на славянската писменост и култура.

Киркович. През 1928-1934 г. на два пъти тя дарява на БАН 100 000 лв., предназначени за награда за научна и художествена литература, написана от българка. Нейни носителки през годините са Фани Попова-Мутафова, Евдокия Петева-Филова, Цветана Вранска, Мария Бръчкова.

Близки по цели и начин на използване са фондовете за издаване на книги (6), за купуване на медицинска литература (1). Няколко дарения (5) са направени „за нуждите на Академията“. С тази формулировка благодетелите гласуват пълно доверие на ръководството на академичната институция, което най-добре знае какви са реалните нужди. Пример за подобно отношение дава Добре Ганчев - учител, публицист, общественик. Дарението му възлиза на ок. 3 500 000 лв. в акции на АД „Гранитоид“. Фондът се контролира от УС на БАН, а лихвите се използват според волята на дарителя за нуждите на Академията.

Със средства от дарителските фондове се подпомагат академичните издания и се набавя литература за библиотеката. През 1922 г. благодарение на инициативата и жеста на известния banker и благодетел на Русе Иван Ковачев е откупен изключително ценният архив на Константин Иречек. Други академични фондове имат за задача да подкрепят проучвания в областта на геологията и изобретателска дейност (по едно дарение).

Наред с всички изброени дотук дарения за спонсориране на проучвания или за отличаване на високи научни постижения има и такива, които не кореспондират с представите за подпомагане на науката, въпреки че са към БАН и се администратират от институцията. Така известният деец от времето на Възраждането Иван Попович Грудов в самия край на XIX в. завещава цялото си имуществено на българската държава. Част от средствата са предназначени за формирането на фонд при БКД, от лихвите на който да се закупуват книги за развитието на промишлеността и те да се раздават като награда на добри ученици. Изпълнението на волята на дарителя по отношение на Академията закъснява и средствата са преведени едва през 1917 г. Сумата е малка - едва 8202 лв. и е оставена да се капитализира. През 1937 г. БАН уведомява МНП, че ще ползва лихвите за издаване на трудове с промишлена тематика, но през 1943 г. се отказва окончателно от приходите. Аргументът е, че волята на дарителя не съвпада с целите на институцията. Наред с награждаването на „ценно постижение в областта на народната наука и култура“ (НА-БАН, ф. 1К, оп. 2, а.е. 1177, л. 1-52) фондът, основан със средствата на пловдивския индустри-

Фиг. 28
 Димитър
 Икономов
 (1852 - неизв.) -
 търговец
 и общественик,
 и Стефан Ико-
 номов (1857 -
 29 юли 1917) -
 книжовник

алец и търговец Стефан Обрейков, предвижда и даване на парична награда за беден ученик от Търговската гимназия в Пловдив. За стипендии на студенти по филология от СУ и за ученици от Втора мъжка и Трета девическа гимназия в София е предназначено дарението на Стефан Панаретов. Въпреки разминаването между волята на дарителите и характера на институцията Академията администрира и двата фонда. Самите стипендианти се определят съответно от ръководството на Университета и учителските съвети на гимназиите.

Извън обичайния профил излизат още два благотворителни фонда при БАН. През 1924 г. Димитър Икономов (фиг. 28) - търговец и стопански геец, благодетел на дружества и организации, прави щедро дарение от 500 000 лв. на Академията. Фондът е в памет и носи името на брат му Стефан Икономов (фиг. 28). Дарителят вярва, че това е институцията, която е в състояние да поощрява „способностите и творчеството на книжовниците“ (Книга за дарителите на Българската академия на науките, 1937, 173-177) и да възпитава поколенията в духа на известната програма на американския президент Т. У. Уилсън. Принципите, залегнали в тази програма - мир, свобода, братство, хуманност, право на народите да се самоопределят, идеята за създаване на равноправно Общество на народите и т.н. трябва да оказват влияние и върху българската общественост. В духа на тези идеали дарителят настоява да се подкрепи изда-

ването на трудове по въпроса „за морала и демокрацията“ (Книга за дарителите на Българската академия на науките, 1937, 173-177). Част от годишните лихви да се отделят и за награда на добродетелни прояви в училища, казарми, в обществения живот. Въпреки необичайната дарителска воля фондът е един от най-използваните в Академията. Ръководството на БАН търси съдействието на различни държавни и обществени институции, за да популяризира дарението и принципите за предоставяне на награди. В резултат от 1927 г. нататък от него се отличават хора, участвали в подпомагането и спасяването на пострадали от стихийни бедствия и катастрофи, ангажирани се с отглеждането на сираци, с уреждането на училищата и пр.

Подобна насоченост има и дарението, направено от Лукреция Петишева-Семерджиева. Самата тя е завършила Сестринското училище на Българското дружество „Червен кръст“, работи в болницата му в столицата и му оставя като дарение почти цялото си имущество. Това обяснява и волята ѝ по отношение на БАН. Освен премирането на научен труд, написан от „военно лице по физико-математически науки“, фондът отпуска и награда за „милосърдна сестра, показала качества на човеколюбие и грижи към ближния“ (НА-БАН, ф. 1К, оп. 2, а.е. 1196).

Посочена като изпълнител на волята на дарителите, Академията се отнася с отговорност към опазването и оползотворяването на средствата. Правните основания и процедурите по учредяването на фондовете са съобразени с развитието на законодателството и практиката в страната. Решенията за формирането им по завещание или чрез дарение се вземат въз основа на законите за наследството и за задълженията и договорите на заседания на Управителния съвет. Нито едно дарение не е прието със специален закон, каквато практика съществува в страната. С натрупването на опит се разработват правилници за дейността на всички фондове. Капиталите се пласират обикновено в държавни ценни книжа, въвеждат се строги правила на финансова отчетност. Задължителен елемент при боравенето с даренията е стриктното придържане към волята на дарителя. За хората, стоящи начело на академичната институция, това не е просто правова норма, а морално задължение, чието нарушаване се смята за неприемливо и се осъжда остро. Това обстоятелство носи и някои негативи. Част от фондовете разполагат с малък капитал, а лихвите не дават възможност да се изпълни дарителската воля. Такива фондове, а те съвсем не са малко,

са оставени да се капитализират. Инфлационните процеси, особено след Първата световна война и през втората половина на 40-те години на XX в., стесняват допълнително възможностите за оползотворяване на средствата. В резултат 25 от учредените фондове никога не изпълняват предназначението си. Характерна е и прозрачната процедура, която се спазва при определяне на трудовете, които се награждават. Според богатата документация, съхранена в архива на БАН, първо се дава обявление в пресата за съответната награда. Постъпилите трудове се предоставят за рецензиране от страна на двама или трима членове на Академията, изявени специалисти в съответната научна област. Съчиненията и рецензиите се разглеждат от комисия на съответния клон и се взема аргументирано решение за награждаване на изследване. То се обсъжда на заседание на УС, който внася предложението на годишното събрание на Академията. Така след преминаването на дълга поредица от експертни становища се оформя окончателното решение за награждаване от академичните фондове.

Част от дарителската традиция за Българската академия на науките е свързана с историята на Българското икономическо дружество (БИД) - организация, към която благотелите насочват средства за насърчаване на научните дирекции в областта на икономиката. През лятото на 1949 г. Икономическото дружество е принудено да се саморазпусне и се трансформира в Икономически институт при БАН и специализирана секция в Съюза на научните работници, а всички негови имоти и парични фондове преминават в Академията. Създадено на 11 юни 1895 г., за дълъг период от време Дружеството обединява най-видните представители на икономическата мисъл в България. В него членуват представители на деловите и на академичните среди, юристи, държавни служители, много общественици и политици. Председатели през годините са д-р Стоян Данев, Кирил Попов, Александър Цанков, Андрей Ляпчев и др. От самото начало на своето съществуване БИД си поставя за цел да събира, проучва и публикува данни за състоянието на стопанството в страната, както и да търси средства за подобряването му. Това се постига чрез дружествени срещи, публични събрания, на които се разискват икономически проблеми, и чрез издаването на „Списание на Българското икономическо дружество“ (от 1896 г.). Списание то се налага като едно от най-авторитетните издания в областта на икономическите науки и в продължение на десетилетия е трибуна за научно търсене и дискутиране на всички въпроси, отнасящи се до стопанското развитие

на страната. Към Дружеството са формирани седем благотворителни фонда, шест от които имат за цел да насърчават научните изследвания върху българското стопанство. Индивидуалните дарители са Иван Евстр. Гешов, един от основателите на организацията, Пантелей Баджов и Димитър Бончев. И от трите фонда се отпускат награди за съчинения, посветени на различни проблеми от стопанското развитие на България. С такава насоченост е и дарението на Варненската търговско-индустриална камара (1921). Другият също награден фонд носи името на големия български икономист, основател на статистическите изследвания в страната и дописен член на БАН Кирил Попов. Началото му е сложено на 12 май 1927 г. от комитета, организиран по повод неговата смърт, и цели да увековечава паметта за него. Средствата се набират чрез подписка и достигат 200 000 лв., предоставени от организации и дружества, от приятели и почитатели на големия учен. В начинанието се включват и неговите близки. На 16 юли с.г. брат му Стефан Попов депозира в БИД писмо, в което излага желанието на К. Попов да се основе фонд на негово име. За целта той завещава на Дружеството недвижими имоти в София, Софийско и Варненско. Желанието му е с рентата, която ще се получава от имотите, да се изпраща на двугодишна специализация в чужбина по статистика и икономически науки един младеж с висше образование, родом от София, Варна или Търново. Част от приходите да се използват и за премиране на съчинения със стопанска тематика. Средствата от двете дарения са обединени и формират фонд „Кирил Попов“ с капитал над 400 000 лв. При Дружеството съществува и фонд, основан от Настоятелството му през 1911 г. От него се отпускат средства за извършване на анкети, събиране на статистически данни и написване на монографии по определени стопански въпроси.

Не са малко и недвижимите имоти, дарени приживе или завещани на БАН. По правило жестовете са на хора, близко свързани с институцията и с науката. Вече беше казано за дарената от Иван Евстр. Гешов сграда в столицата, която и днес се използва за нуждите на академичните институти. И друг заслужил български политик, държавник и общественик Андрей Ляпчев (фиг. 29) с последната си воля поверява ценен имот на Академията.

В завещанието му, съставено на 26 октомври 1933 г., е записано: „... имотът остава обща собственост на БАН и БИД. Предоставям тям да решат по кой начин най-добре да го използват. Желанието ми е да подкрепят ония начинания,

Фиг. 29
 Андрей Ляпчев (1866,
 Ресен, Македония -
 1933, София) - поли-
 тик, министър-пред-
 седател на България

които целят въздигането на България“ (НА-БАН, ф. 1К, оп. 2, а.е. 1150). Въз основа на тази воля БАН получава следните имоти в центъра на София: три къщи на ул. „Кракра“ № 21 и парцел, намиращ се на ъгъла на тази улица с бул. „Цар Освободител“. Докато е жива, съпругата му Констанца живее в дома и разполага с имуществото. Със съгласието на Академията и БИД през 1934 г. дареният парцел е продаден за 4 200 000 лв. На него е построена кооперация, в която обдарените институции притежават голям апартамент и два магазина. Пазарната оценка на имотите към 1942 г. е: парцел от 620 кв.м (ул. „Кракра“ № 21), на който се намират масивна къща със застроена площ от 405 кв.м и още две къщи, оценени на 1 922 000 лв.; два магазина на бул. „Цар Освободител“, с оценка 858 600 лв., и апартамент в същата кооперация на стойност 613 600 лв. След смъртта на К. Ляпчева през 1942 г. имуществото преминава във владение на БАН и БИД, а след саморазпускането на Дружеството през 1949 г. изцяло става собственост на Академията. Днес т.нар. Къща с цветарника на ул. „Кракра“ № 21, в която е живял бележитият държавник и благодетел, е седалище на Института за изследване на изкуствата. Построена през 1900 г. в стил неокласицизъм, тя има доказана архитектурна и историческа стойност, а Академията се грижи за нейното съхраняване. Както може да се очаква, с решение на Софийския градски народен съвет от 29 април 1958 г. апартаментът е предаден за стопанисване на „Софжилфонг“, а

Фиг. 30
Богдан Филов
(1883-1945) -
учен и политик,
министър-предсе-
дател на България
(1940-1943)
и председател
на БАН (1937-1944)

Впоследствие - на Министерство на вътрешните работи и продаден на частно лице (1969).

Друга ценна придобивка за академичната институция е свързана с дейността на видния български учен, член и председател на БАН проф. Богдан Филов (фиг. 30). Специализирал археология, музейно дело и нумизматика в Бон, Париж и Рим, в продължение на години той работи в Народния археологически музей в София и ръководи разкопките на важни археологически паметници в страната. На 16 декември 1901 г. в столицата е учредено Българското археологическо дружество, реорганизирано през 1920 г. в автономен Археологически институт. Известен и ценен учен, Филов има особени заслуги за създаването на Института и неговото възходящо развитие. Той е и първият му директор и остава на този пост до 1940 г.

Институтът се налага като авторитетна научна организация. В него членуват известни български учени - историци, археолози, изкуствоведи, като: Гаврил Кацаров, Кръстьо Миятев, Йордан Иванов, Иван Велков, Андрей Протич, Димитър П. Димитров, Никола Мавродинов, Вера Иванова-Мавродинова, Васил Миков, Иван Дуйчев, Димитър Крънджалов, Владимир Георгиев, Сава Бобчев, Иван Венедиков, Иванка Акрабова, Иван Леков, Александър Бурмов, Христо Вакарел-

ски и др. Съвсем естествено той привлича вниманието и грижите на известни български общественици, които с паричните си дарения подкрепят дейността по изучаване на миналото. До 1948 г. към него са учредени и съществуват няколко специални и частни дарителски фонда. На 9 декември 1926 г. директорът Б. Филов предоставя 10 000 лв. за образуването на фонд в памет на своята майка Елисавета Д. Филова. През същата година банкерът Иван Д. Буров прави дарение от 5000 лв. за развитие на археологическите проучвания в страната. На 9 декември 1939 г. фондът е подсилен с нови 50 000 лв., дадени от Българската търговска банка и групата „България“. Благодетел на Археологическия институт е и известният лекар Васил Моллов. Изкушен от археологията и нумизматиката, през 1931 г. той предоставя 10 000 лв. за формиране на благотворителен фонд, носещ името на директора на Института Богдан Филов. Средствата са предназначени за финансирането на археологически разкопки и други проучвания. През 1933 г. членът на Археологическия институт Ангел Николов изпълнява завещанието на чичо си Хараламби (Харалан) Николов и дарява на институцията ценни книжа, възлизащи на 72 000 лв. Видният общественик и просветен деец Тома Васильов също отделя от скромното си състояние 50 000 лв. за разкопки и разкриване на старините в България. През ноември 1944 г. Управителният съвет на Института е уведомен, че покойният спомагателен член на Археологическия институт Димитър Пантелеев Минчович завещава на Института 1/3 от имуществото си (пари и ценни книжа). Дарението възлиза на над 2 млн. лв. и е оформено като благотворителен фонд, приходите на който се ползват за археологически разкопки и за публикуване на резултатите от тях. Към Института съществуват и няколко специални фонда, вероятно резултат на индивидуални и групови дарения. Към 1945 г. техните капитали достигат: фонд „Българска история и археология“ - 1 020 505 лв.; фонд „Пловдивска област“ - 840 271 лв.; фонд „История на София“ - 66 150 лв.; фонд „Сборник проф. Кацаров“ - 40 475 лв. и др.

Като директор и законен представител на институцията Филов инициира и покупката на ценно недвижимо имущество. През 1926 г. от името на Института той закупува имота на Георги А. Храмов, състоящ се от масивна сграда (216,70 кв.м), паянтова постройка (37,40 кв.м) и незастроена площ (72,40 кв.м). Парцелът се намира в центъра на София, на ул. „Раковски“ № 139, а сделката възлиза на 1 250 000 лв. През 1930 г. с решение на Столичния общински съвет на

Археологическият институт е отпуснато даром петно от 73 кв.м, което е разположено в двора на имота. В следващите години парцелът е продаден, като новият собственик се задължава да построи „апартаментен жилищен дом с 2 постройки“. От запазените договори, описанието на строителните дейности, скицата на кооперацията, преписката с наемателите се вижда, че част от апартаментите (7) са ползвани от Института или са отдавани под наем от него (НА-БАН, ф. 116К, а.е. 52).

През 1948 г. Археологическият институт заедно с пасивите и активите си, включващи и придобитите апартаменти на ул. „Раковски“, става част от Българската академия на науките. Негов правопреемник днес е създаденият през 1949 г. Национален археологически институт и музей.

Между дарителите на недвижими имоти за Академията са и Богомил Радославов (брат на известния политик Васил Радославов), проф. Александър Теодоров-Балан (двуетажна вила в Боровец), Цветана Рашеева (през 1938 г., триетажна жилищна сграда на ул. „Хан Крум“ № 15), Георги Иванов Селяновски (през 1937 г., двуетажна къща на ул. „Искър“ в София и недвижим имот от 10 дка с 5 вили, намиращ се днес в Русия), Елена Коларова, Константин Иванов, Емилия Белотипова, Тинка Кръстевич и др. Според официалното сведение от 1945 г. за сградите и имотите Академията притежава от дарения: апартаменти или части от жилища на столичните улици „Юрий Венелин“ № 16 от Драгомил Казаков (1946) и „Г. С. Раковски“ № 120; етаж от двуетажна къща в софийския квартал „Бояна“, две къщи и дворно място на алея „Възраждане“ № 22 в Русе, завещани от Атанас Матеев и съпругата му; парк и плодна градина в местността Калето, както и две вили с цялото им обзавеждане от Тодор и Мария Маркови и др.

Продължава традицията да се даряват или завещават книги. Правят се както от отделни лица, така и от учреждения, обществени организации и др. и според статистическите данни делът им през годините се движи в порядъка на 7-10% от съвкупния книжен фонд. Пример дават членовете на БАН, които по неписано правило предоставят известно количество екземпляри от своите трудове и публикации за библиотечния фонд и за международния книгообмен. Някои от тях подаряват или завещават части от или целите си лични библиотеки. През 1917 г. Академичната библиотека получава като дар част от книжната колекция на вече споменатия Георги Я. Кирков (1848-1929) - математик и картограф, действителен член на БАН, пръв директор на Софийската

Фиг. 31
 Георги Кирков
 (1848, Плевен -
 1929, София).
 Дарените
 от него 300 000 лв.
 поставят начало
 на семеен фонд
 за реализирането
 на полезно
 изобретение

публична библиотека, един от създателите на Картографския институт и негов директор, депутат в Учредителното народно събрание (фиг. 31).

Колекцията е особено ценна. Специализирал графично и печатарско дело в Австрия и Германия, Кирков събира и притежава богато илюстрирани редки преводи на класически художествени произведения. Притежание на БАН става и библиотеката на известния възрожденски геец и член на БКД Иван Касабов. Тя е подарена от неговите наследници през 1917 г. и съдържа 189 тома книги и 4 тома списания предимно в областта на правните науки. През 1919 г. друг член на Дружеството, известният общественик, учител, учен езиковед, фолклорист, етнограф и нумизмат Атанас Илиев (1852-1927) обогатява библиотечния фонд с пълните течения на 13 периодични издания, между които са вестниците „Марица“, „Южна България“, „Народен глас“, „Независимост“, „Търновска конституция“ и др.

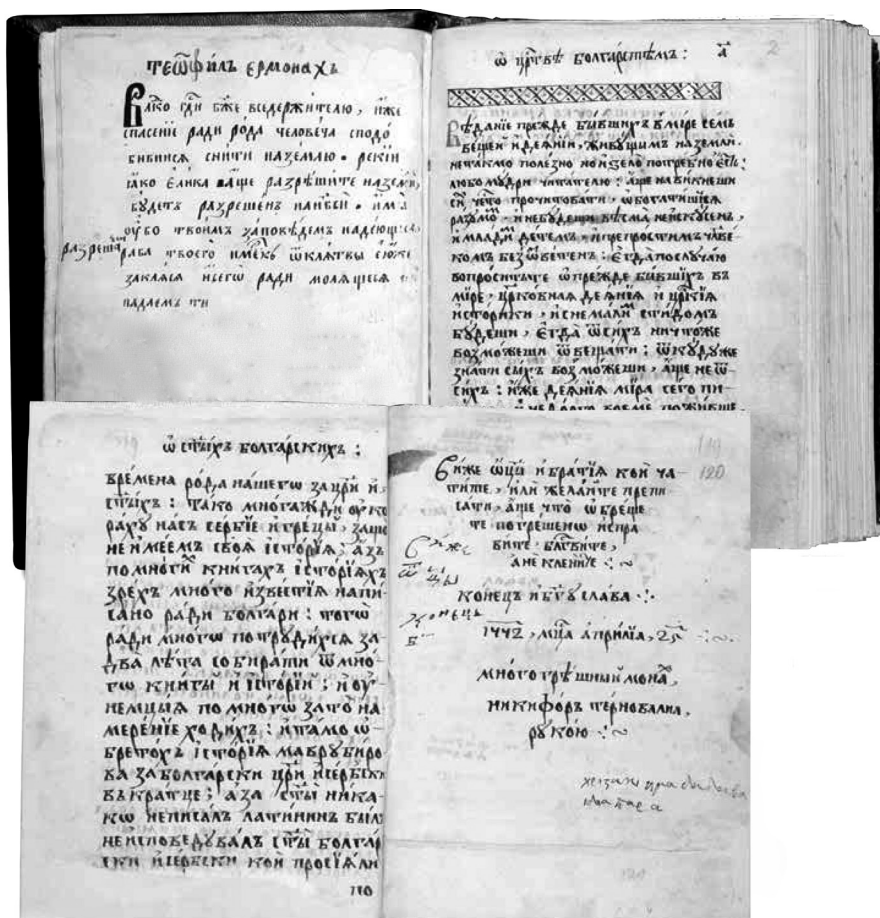
През 1929 г. академичната институция получава за съхранение и използване изключително богатата и ценна лична библиотека на известния историк и политик Никола Милев (1884-1925). Тя включва 836 съчинения (1100 тома), между

които има ценни издания от XVI-XVIII в., засягащи българската и турската история и представляващи библиографска рядкост. През същата година като дарение постъпва и книжовната сбирка (712 труда в 1010 тома) на известния общественик и политик, професор по гръцки език и литература и по римско и Византийско право в СУ, дописен и действителен член на БКД Марко Балабанов (1837-1921). Със своето многообразие, с ценните материали, посветени на историята на църковнонационалното движение, със съчиненията на гръцки класици и няколкото старопечатни български книги това ново дарение обогатява академичния книжен фонд.

Сред най-ценните попълнения на Академичната библиотека, постъпили като дарения, са ок. 300 български старопечатни книги, подарени от Никола Начов (1859-1940) - учител, книжовник, библиограф, член на БКД; специализираната в областта на българската и балканската история, етнография и литературна история библиотека на Гаврил Занетов (1863-1934) - юрист, историк, етнограф и публицист, дописен член на БКД; ценната медицинска сбирка от книги на вече споменатия д-р Сава Марков; ок. 5700 съчинения и 293 тома списания на бележития икономист и общественик Никола Сакаров (1881-1943); ок. 800 тома, осветляващи изключително историята на християнската църква и принадлежали на дългогодишния учител и просветен деец, директор на Етнографския музей и на Народната библиотека Станимир Станимиров (1858-1943) и др.

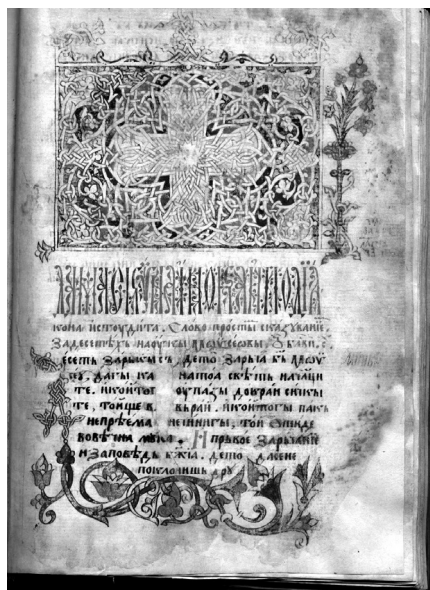
Щедрите дарителски жестове обогатяват и архивния фонд на академичната институция. Една от особено ценните сбирки в Научния архив на БАН - колекцията от старобългарски и славянски ръкописи, включва 119 ръкописа, някои от тях дарени на Книжовното дружество в Браила от българи емигранти и родолюбци (фиг. 32). Най-ранният от славянските ръкописи представлява фрагмент от триод от края на XI в. Този пергамент, изследван от славистите и описан от известния палеограф проф. Христо Кодов, по всяка вероятност произхожда от югозападните краища на българската говорна област около Охрид. Намерен е сред книгата на починал свещеник, емигрирал през 1918 г. от Ресен (Македония) в България, и е предаден в библиотеката на Академията. Част от ръкописната сбирка представляват и триод, пентикостар и миней от втората половина на XV в., подарени от свещеника Васил Николов от Македония. Записан е часослов от средата на XVI в. с посвещение: „На Бъл-

Фиг. 32
Из ръкописното документално наследство на Научния архив на БАН-сбирка „Старобългарски и славянски ръкописи“

гарското книжовно дружество в гр. София от Д. С. Карпаров, 3 юлий 1891 г., Панагюрище“. Подобно послание имат Велешки сборник (втората половина на XIV в.) и Богословски сборник (средата на XIV в.) от дарителя Георгий А. Владыкоецов от Велес. Мария Иванова Михова-Сарафова дарява Сборник от жития и слова от XVII-XVIII в., който съдържа Житието на мъченик Георги Софийски. Неизвестни дарители изпращат на Академията тупик (XIV в.) и дамаскин (от 1840 г.). Редовният член на БКД Васил Попович, наследник на Стефан Ряпов, дарява т.нар. Ряпов сборник (XIV в.), а художникът Хриस्ताки Павлович - „Българска граматика“ от 1853 г.

Един от дарените ръкописи е Троянският дамаскин (фиг. 33), написан през втората половина на XVII в. на тънка, но плътна, гладка и доброкачествена хартия. Почеркът е изискан и красив, като заглавните букви са обазрени в червено

Фиг. 33
Троянският
гамаскин
от втората
половина
на XVII в.

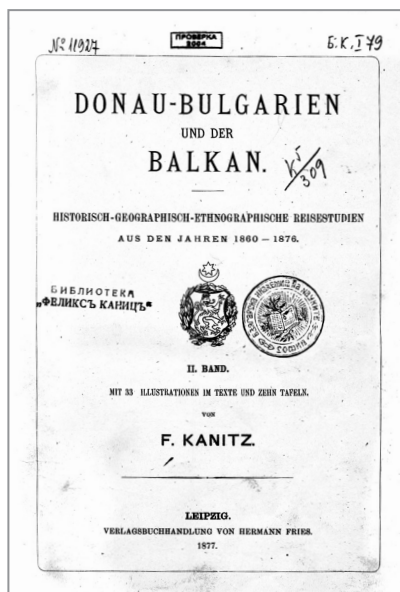
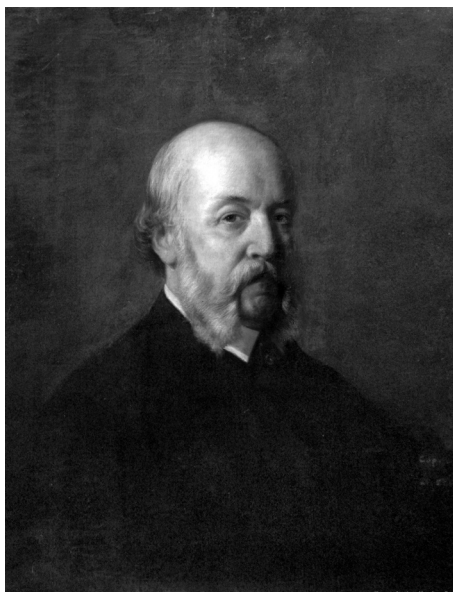
мастило. Отделните заглавия представляват изящно везано писмо в червено, синьо и жълто. Ръкописът е богато украсен с миниатюри, винетки и орнаменти, оцветени в червено, синьо, кафяво, жълто и бледа охра – изработени с добър вкус и художествено разнообразие. Книгата е подарена на Българското книжовно дружество от известния учител и общественик Стефан Златев.

В края на XIX в. един от учредителите на БКД Васил Попович дарява на Дружеството литургични гръцки фрагменти от XI в. от времето на цар-Самуиловата държава. Това са откъси от литургични книги, някои от тях на Българската архиепископия в Охрид.

Дарението, с което Централната библиотека и Научният архив на БАН особено се гордеят, е това на австро-унгарския пътешественик, изследовател и художник Феликс Каниц (фиг. 34).

След смъртта му през 1904 г. неговият племенник Жак Каниц, унгарски държавен съветник, предприема действия за пренасянето на архива и част от книгите му в София. На 28 ноември 1929 г. в писмо до ръководството на БАН той съобщава, че е изпратил от Будапеща четири сандъка, съдържащи фотографии, няколко антични предмета и минерала, един ръкопис, допълнение към книгата на Феликс Каниц „Дунавска България и Балкана“, издадена в Лайпциг на немски език, както и личната му библиотека.

Фиг. 34
Феликс Филип
Каниц (1829,
Будапеща -
1904, Виена) -
австро-унгар-
ски учен и пъ-
тешественик,
почетен член
на БКД (1884),
автор на „Ду-
навска Бълга-
рия и Балкана“
(1875-1882)

Посредник за пренасянето на материалите в София е българският посланик във Виена, дипломатът Тодор Негков. На 29 декември 1929 г. секретарят на Академията Иван Пеев-Плачков потвърждава тяхното получаване и благодарно за дарението. През същата година по повод 100 години от рождението на Феликс Каниц Академията организира тържествено честване, на което доклади за заслугите му по отношение изследването на българските земи и история изнасят професорите Анастас Иширков, Стоян Романски и Богдан Филов. По този повод наследникът му прави дарение от 50 000 лв. за образуване на фонд „Феликс Каниц“ за отпечатване на трудове по география и етнография в академичните издания. През 1936 г. Академията получава като дарение и оригиналните скици, гравюри и акварели на Каниц (фиг. 35).

През изминалите години като дарения в архива постъпват материалите на Стефан Веркович, Константин Иречек, Иван Шишманов, Иван Вазов, Елин Пелин, Михаил Магжаров и много други учени, писатели, художници, общественици, политици. Те са обособени в отделни архивни фондове. Днес в Научния архив се съхраняват над 500 лични и институционални архивни фонда и 25 колекции, като голяма част от тях са предоставени приживе от дарителите или от техните наследници.

Приемайки даренията, хората, стоящи начело на БАН, се опитват да популяризират делото на благодетелите. В

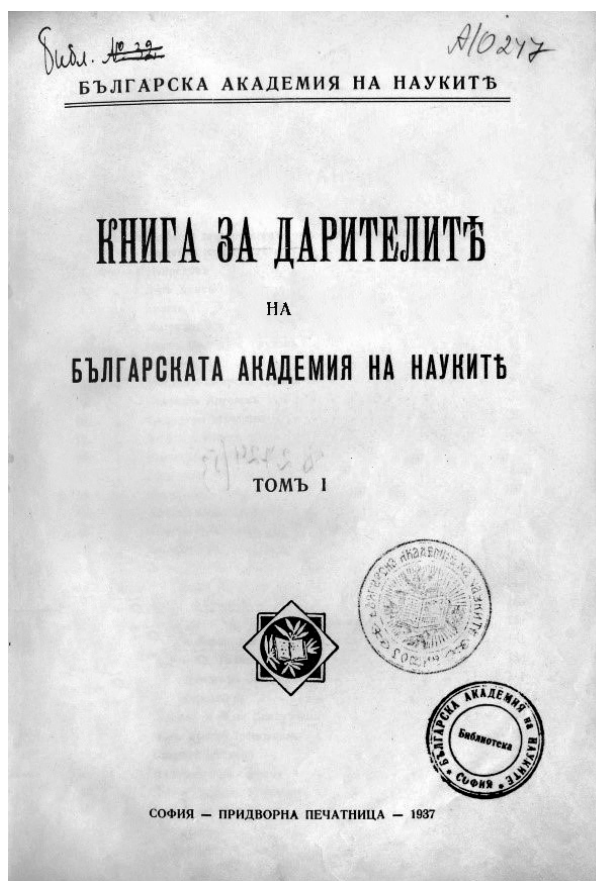

Фиг. 35
Огнище,
акварел
в охра - част
от богатата
колекция,
дарена
от Феликс
Каниц на БАН

„Периодическо списание“ редовно се публикуват списъци на спомоществователите, на подарените от редица учени, като Васил Златарски, Анастас Иширков, Гаврил Кацаров, Любомир Милетич, Константин Пашев, Константин Гълъбов, Боян Пенеv, Стоян Романски и др., техни публикации. Целенасочено част от дарените лични библиотеки и сбирки се обособяват в самостоятелен фонд и носят имената на притежателя или дарителя: библиотека „Феликс Каниц“, библиотека „Марко Балабанов“, библиотека „Никола Милев“ и др. Така не само се запазва целостта на книжовната сбирка, но и се подчертава самият жест на даряване.

Макар и доста по-късно в сравнение с МНП - през 1937 г., Академията издава книга за своите дарители (фиг. 36). В нея са представени с пълни биографични данни и снимки на благодетелите, с документи всички благотворителни фондове, учредени до момента. Фактът, че изданието е означено като том 1, говори, че вероятно се е мислило и за продължение. На заседание на УС, проведено на 13 април 1939 г., се взема следното решение: „в памет на благодетелите на Академията“: „голямата зала на БАН да се нарече на името на Ив. Евстр. Гешов; да се сложи плоча на сградата на ул. „Сердика“ на негово име; малката зала, в която стават заседанията на

Фиг. 36
Книга за
дарителите
на Българска-
та академия
на науките.
София, 1937

ОС на БАН, да се нарече Добре Ганчев, с надпис на негово име, а читалнята, която се поддържа от фонд „Стефан Панаретов“, да се нарече на негово име с надпис“. Така БАН дава широка гласност на филантропичните жестове в своя полза, способна за съхраняването на паметта за хората, проявили щедрост към науката, подтиква и други да последват техния пример.

председателя на запази, което е стерския съвет. Молбата, която е да дадете нареждане да бъде българската академия на науките стане то възможно по-скоро, тъй като въпросът е спешен.

Писмото, което би се написало, бих могла да отнася в службата "Жилищно настаняване" при Благоевския район за да прикрепа и него към преписката за кабинетните помещения на писателя Влайков. В очакване, че ще бъде удевлетворена тази моя гореща молба, оставам
София, 2. Октомври, 1958 г.

С почит:

Влайковия кабинет във помещението и си постави мебели, този дългогодишен обитател, за когото Ви бяха щила в по-ранните си писма, че си е купил апартамент готви да напусне помещението, - е на път, излиза да създава нови въпросни помещения. За да се настане писателя. Разбрах нечаяно, че нашият съжител си е настаня новопостроен апартамент, както предполагах, а стар апартамент на ниска цена, но пълен с наематели. За да се настане в него той смята естествено да направи смяна, като настане ни в помещението, понеже досега е направи смяна, като настане. Така например, понеже досега е направи смяна, като настане той го ползува вече 11 години по този начин, - днес аз ползувам известие, че той предявява пред жилищния съд иск да се ползува с моята кухня, въпреки, че неговото помещение няма нищо общо освен коридора ни с неговото помещение. Той предявява този иск, за да може по този начин да направи смяната по-леко, тъй като неговите наематели се ползуват от кухня, каквато той няма в случая...

До другаря Председател
на Българската академия на науките
Тук

Молба
от Радка Т. Влайкова
ул. Аспарух, 65, София

Другарю Председател,

През 1954 г., по повод повдигнатия пред Българската Академия на науките от мен въпрос за запазване жилищните дописания помещенията, определени за кабинета и архива на писателя Влайков, бивш член на БАН и бивш председател на Клона на изкуствата при същата, Ви, другарю Председател, ми отговорихте с писмо от 7. IX. 1954 г. под № VII-3-A-7146, че за да имате законно право за подобна намеса пред жилищните власти, необходимо е да се съглася да отстъпя на БАН безвъзмездно или безвъзмездно вещите и архива на Т. Г. Влайков. Пощавайки ми направеното с кабинета на Добри Христов, Ви ме поканахте, ако съм съгласна с това предложение да го съобща, за да може Академията да вземе съответно решение и да предприеме необходимите постъпки.

Моят отговор на предложението от страна на БАН последва с едно закъснение - причините за забавянето му обясних в писмото си от 17 м. м. В своя отговор ми каза, че

услуги в случая на тази законно право над тези ни и културни нужди имали институции. Няма да излезе то в килера, канаетата се да сандъците със справка от него, преди всичко самата от отношение спрямо помещението, определено безнадеждно.

През периода на установилия се в България държавен социализъм от съветски тип цялата научна дейност се извършва само в държавни учреждения - БАН, университетите и специализираните висши институти. Съответно нейното финансиране става изключително грижа на държавата. Това е един сигурен механизъм за контролиране и направление на научните изследвания, осъществяван заедно с политическия и идеологическия контрол по време на управлението на Комunistическата партия. Академията не прави изключение в това отношение. Тези нови условия на финансиране стесняват твърде много възможностите за дарения от страна на отделни хора или организации. Но това не става изведнъж, а постепенно, в хода на развитие на политическите процеси на централизация и одържавяване на научния живот.

*ЛИКВИДИРАНЕ НА ДАРИТЕЛСТВОТО
КАТО СОЦИАЛНОЗНАЧИМА ПРАКТИКА
ПРЕЗ 1944-1948 ГОДИНА*

След като новите управляващи от лявата коалиция Отечествен фронт вземат властта на 9 септември 1944 г., не настъпват радикални промени в условията за правене на наука в БАН. До приемане на Закона и Устава на БАН през 1947 г. финансирането на научната дейност върви по линия на държавната субсидия, доходи от наеми, дивиденди от акции, както и от съществуващите 63 благотворителни фонда. По признание на ръководството на Академията, както и от числата, се вижда, че най-голяма и съществена е държавната субсидия. През 1946 г. тя е увеличена от 4 на 10 млн. лв., от които 6 млн. лв. са предоставени за изработване и издаване на „Речник на българския език“. Същата година се предвиждат приходите от наемите от имоти да достигнат 614 900 лв., а дивидентите от акциите в различни дружества варират между 5200 лв. от Българско акционерно дружество „Гранитоид“ до 173 200 лв. от Българско акционерно дружество „Въглеокис“. От фондовете на Академията през 1946 г. са отчетени приходи в размер на 60 912 лв.

Проблемите на благотворителността и на организациите, които я осъществяват, не попадат веднага в ползрението на новите управляващи. Това дава възможност на институциите, сред които е и БАН, да продължават да използват паричните фондове. Според възможностите до 1947 г. от тях се отпускат средства за стипендии, награди или помощи. Ако това не се прави, причините не са в целенасочена политика на институцията, а по-скоро поради недо-

Фиг. 37
Акад. Стефан
Младенов
(1880-1963)

статъчния финансов ресурс на фондовете, много от които и в предишните години са оставени да се капитализират. Възможностите им след 1944 г. допълнително се съкращават от голямата следвоенна инфлация. Негативно въздействие оказва и решението да се задължат институциите, главно министерствата, Светия синод, БАН и Софийския университет, някои от най-добре осигурените материално фондации и фондове, да закупят с част от капиталите голям брой облигации от Заема на свободата (1945).

За устойчивостта на благотворителната традиция красноречиво говори фактът, че въпреки сложната стопанска и политическа обстановка в страната през 1945-1947 г. към БАН се формират три нови благотворителни фонда, а благодетели стават акад. Стефан Младенов (140 000 лв.), дипломатът Димитър Минчович (1 304 778 лв.) и наследниците от фамилията Златарски (1 млн. лв.). Особено благородство проявява световноизвестният езиковед и българист, владеещ 19 езика, акад. Стефан Младенов (1880-1963). Поради пословичната скромност на академичния фондът не носи неговото име, а е наречен „Български език“. Предвиден е да спонсорира трудове по български език и сравнително езикознание (фиг. 37).

С приемането на новия Закон за БАН от 1947 г. се провежда централизация на всички имоти, дарения и завещания в полза на Академията (с изключение на завещанията и даренията с особени цели), както и приходите от тях в един общ фонд „Академия“. Приходите на фонда се палят в държавни или ценни книжа, а по решение на Общото събрание част от постъпленията могат да бъдат влагани в недвижими имоти. Фондът се управлява от Управителния съвет, а сметките му се водят от лице, предложено от Съвета и одобрено от Министерство на финансите. В началото на всяка година заедно с бюджета на институцията Общото събрание приема и неговия бюджет, изработен от УС и одобрен от Министерството на финансите. Изразходването на средствата се контролира от Проверителен съвет, в който влизат двама академици, избрани за една година, и един представител на Министерството на финансите. Вижда се засилената роля на Финансовото министерство по контрола на средствата, които не са от държавния бюджет. Но те едва ли вече имат такова значение след проведените национализации на промишлеността и банковия сектор в края на 1947 г. Затова много скоро този фонд, както и другите подобни фондове - към Софийския университет и Българското икономическо дружество, престават да функционират. Финансирането на научната дейност става основна грижа и задължение на държавата.

Съдбата на фондовете и завещанията на имоти на Академията зависи не само от политическия климат, но и от характера на този тип дарения, които често са свързани с допълнителни условия. Така на 8 април 1946 г. Драгомир Костов Казаков (1867-1948), родом от Тулча, пенсиониран оперен певец и режисьор, завещава апартамента си на ул. „Венелин“ № 16 на Археологическия институт в София със задължението да образува фонд на негово име. От сумите от наемите и лихвите се предвижда да се дава премия на всеки три години за написване на труд по археология на България. За съжаление, този фонд е трябвало да се образува след смъртта на домакинята на Казаков. Понеже въпросната жена не плащала данъци за имота, бидейки само ползвател, през 1956 г. Академията като собственик е лишена от този апартамент, който е конфискуван от държавата срещу неплатените данъци.

Изпълнението на дарения на имоти на БАН се възпрепятства и от последвалата през април 1948 г. национализация на покритата градска собственост. Така през 1946 г. съпрузите Анастасия и д-р Петър Козареви, хора с доказано отношение

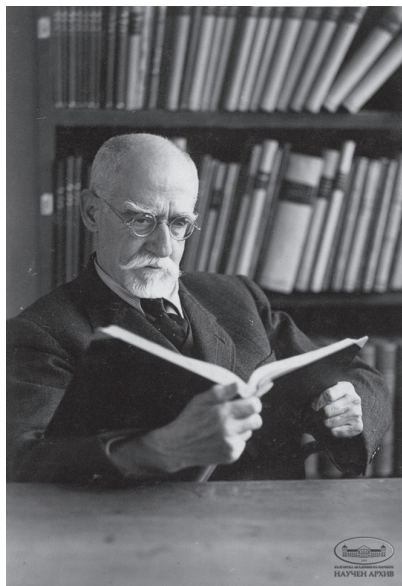
към благотворителното дело, завещават овощна градина от 6170 кв.м в землището на Бояна. Но понеже завещанието влиза в сила през 1948 г., по време на приложението на Закона за отчуждаване на едрата градска собственост, то е обявено за недействително и е прекратено през 1951 г.

Еднократните прояви на дарителство като предоставяне на Академията на ценни архивни сбирки и библиотеки са по-успешни. По отношение на тези духовни богатства както дарителите, така и институцията проявяват завидно благородство. Така, въпреки че през 1942 г. вдовицата на музиканта проф. Добри Христов (1875-1941) е изказала готовност да предаде безвъзмездно всички ръкописи на съпруга си, включително собственоръчни партитури на композитора, през април 1946 г. проф. Стоян Брашованов (1888-1956) предлага те да бъдат закупени. Той прави опис на архива в дома на твореца и сблъсквайки се с тежкото материално положение на вдовицата и нейното семейство, предлага на председателя на БАН да се направи този жест.

Много други видни интелектуалци съвсем закономерно възприемат Академията като хранилище на духовното наследство. Така съпругата на редовния член на БАН изтъкнатия литературовед проф. Боян Пенев (1882-1927), известната поетеса Дора Габе (1888-1983) предава на временно съхранение неговия подреден в 41 специални картонени кутии архив на 3 ноември 1947 г. Същата година авторитетният юрист, редовен член на БАН от 1946 г., проф. Стефан Баламезов (1883-1960) дарява две издирени от него писма на Временното руско управление от 11 и 13 април 1878 г. Особената ценност на дара е в това, че тези документи, засягащи грижите на руските войски по запазване на книгохранилищата в българските земи, са подписани от „*младия чиновник за особени поръчения Иван Вазов*“. Този жест на академичка е високо оценен от научния секретар на БАН проф. Спиридон Казанджиев (1882-1951), защото именно през 1947 г. Академията се заема да организира и подреди своя архив. Той нараства и на 9 април 1949 г. е преименуван на Архивен институт, който е отново преобразуван в отдел „Архив“ на БАН на 31 декември 1959 г. От този отдел ще се оформи Научният архив на БАН като важно специализирано звено за съхранение на документи.

Друго важно академично звено, което се развива и обогатява и благодарение на жестовете на дарителство, е Централната библиотека (ЦБ). Тя се натрупва още от възрожденската епоха, като от 1911 г. се въвежда задължително депозиране на трудове на членовете на институцията в

Фиг. 38
Акад. Гаврил
Кацаров
в библиотеката
на Археологиче-
ския институт

библиотеката. Тази традиция продължава и през следващия период. За да се омекотят последиците от следвоенната криза и репресивната политика към бившия политически и културен елит, БАН осъществява в повечето случаи откупки на библиотеки. Така Академията се застъпва пред Върховния централен жилищен съд да не се национализира стаята на ул. „Шипка“ № 41, където се помещава ценната библиотека на известния историк, археолог, фолклорист проф. Йордан Иванов (1872-1947). На 4 август 1947 г. съдът постановява „да се запази стаята за Академията“. Вдовицата на Иванов обаче прибегва до продажба на библиотеката, защото иска с тези пари да откупи апартамента и подsigури образованието на сина си. През същата 1947 година поради затруднено материално положение наследниците на прочутия юрист и политик проф. Стефан Бобчев (1853-1940) предлагат библиотеката му на БАН за откупка.

Въпреки сложното време други учени продължават възрожденската традиция да подаряват своите библиотеки. Такъв жест прави един от водещите античници проф. Гаврил Кацаров (1874-1958), който подарява през 1947 г. ценната си и богата библиотека на Археологическия институт, за да послужи на „младите подрастващи кадри в полето на археологията“, както се изтъква в благодарственото писмо от 16 октомври 1947 г. на ръководството на Академията (фиг. 38). Поет е ангажимент евакуираната библиотека

да бъде пренесена в София от Пиргон и Кацаров следи да се изпълни това задължение. Прехвърлянето става през лятото на следващата година.

Различни известни и не толкова известни учени също предлагат като дар свои книги или притежавани от тях издания, за което председателството на Академията неизменно благодари. Така Петър Чолаков-Зарин от София поднася в дар на 21 март 1947 г. неговите трудове, които библиотеката на БАН не притежава. Те са от областта на историята на кооперативното движение и отразяват неговото отрицателно отношение към „нашия червен кооперативизъм“.

Същевременно Академията продължава и след войната да обогатява своя библиотечен фонд от екземпляри от трудове на своите членове, както изисква чл. 3 от Вътрешния ѝ правилник. В този дух периодично през 1946-1947 г. се отчитат членовете на БАН и сред тях личат имената на академиците Никола Михов (1877-1962), д-р Константин Пашев (1873-1961), д-р Владимир Марков (1883-1962), Андрей Протич (1875-1959), Николай Лилиеви (1885-1960), Иван Буреш (1885-1980) и др.

През 1944-1948 г. условията за съществуване на Академията и нейното развитие като държавна институция се променят постепенно и това позволява да се запазят и основните форми на дарителство на БАН. А сред нейните дарители наред с видни общественици и интелектуалци изпъкват членовете на самата Академия. Те са най-активни, когато предоставят на Академията безвъзмездно своите трудове и библиотеки в името на продължаване на тяхното дело от следващите поколения учени.

ОДЪРЖАВЕНАТА НАУКА И ДАРИТЕЛСКИТЕ ПРАКТИКИ ПРЕЗ 1949-1989 ГОДИНА

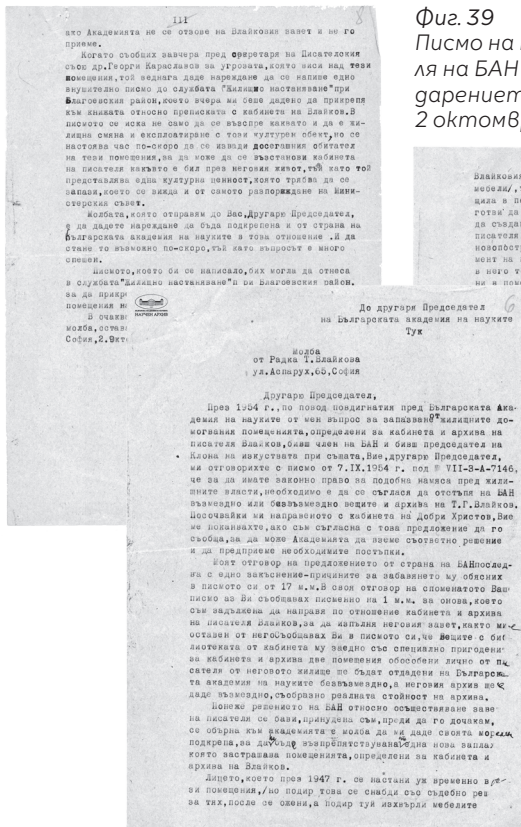
Тези характеристики на дарителството и дарителите се запазват и през следващия период 1949-1989 г., когато Академията се развива като държавна институция с достигащи до 120 научноизследователски института и лаборатории. Тя се изгражда по съветски образец със Закона за БАН от 1949 г., приет от Великото народно събрание на 16 септември, в чийто чл. 1 е потвърдено, че тя „е най-висшето държавно научно учреждение в страната и е подчинена на Министерския съвет“.

Въпреки качеството ѝ на държавна институция Академията не е лишена от възможността да получава и частни дарения. Така в чл. 41 от Закона за БАН изрично е посочено:

„БАН се ползва със следните права и привилегии: всички нейни имоти, фондове, дарения и завещания, правени в нейна полза, и приходите ѝ се освобождават от всякакви данъци, такси, алмити, бери и, герб...“. Нещо повече, по силата на чл. 34 приходите от завещанията за научната институция се изпълняват според волята на завещателя по специален правилник, утвърден от Министерски съвет.

Законът за изменение на Закона за БАН от 14 март 1957 г., който отменя почти всички членове на предишния закон, запазва само посочения по-горе чл. 41, засягащ привилегиите на БАН и правото ѝ да получава дарения. В приетия Устав обаче липсва изричен текст за дарения. Вече са престанали да съществуват академичните фондове, национализирани са и фондовете на другите две институции - на БИД и на Софийския университет, съответно през 1949 и 1952 г. Малко по-късно, на 11 декември 1959 г., въз основа на постановление на Министерски съвет Общото събрание на Академията приема нова структурна реформа за развитие на институтите, в основата на която е разширение на материалната база и предвиждан ръст на научните кадри. По-нататъшното ѝ развитие и експериментът със създаването на единните центрове за наука и подготовка на кадри между институти на БАН и факултети на СУ през 1972 г. налагат и промени в устройствените документи. Така през 1973 г. се приема нов Устав, в който в чл. 57 изрично е включено положение, според което *„всички имуществва, предоставени на БАН, направени в нейна полза завещания се стопанисват съобразно волята на завещателите или дарителите и се включват в основните средства на Академията, доколкото това не противоречи на нейните задачи и интереси“.* Това положение остава и при следващата промяна на Устава от юли 1977 г. Друг е въпросът доколко тези нормативни документи се спазват и от висшестоящите органи. Практиката дава повече примери за обратното.

През 50-те и 60-те години учени, интелектуалци или техните роднини следват традицията да се завещават имоти на Академията. Така Рада Илева, дъщеря и неизменна помощничка на известния писател, политик и общественик Тодор Влайков (1865-1943), в изпълнение на волята на покойния си баща подарява с Дарение № 30 от 14 януари 1959 г. на Академията част от собствения си партерен етаж на ул. „Аспарух“ № 65. Имотът се състои от две стаи и сервизно помещение, които са били обособени за жилище и писателски кабинет приживе на Влайков. Дарението се прави с цел БАН да уреди и запази кабинета, библиотеката, мебелите,

Фиг. 39
Писмо на Рада Илева до председателя на БАН за подкрепа за реализиране гаранетието на Тодор Влайков. София, 2 октомври 1958 г.

Влаиковия кабинет във отговора и се полагат там свои условия, това дългогодишния кабинет, а неговото да бих съобщил и по-ранните се списък, че си е купил апартамент и се готви да напусне въпросното помещение, - не ми пи, изглежда, да създава нови пречки, а да не бъде възстановен кабинетът писателя. Разбирам, разбира, че наистина съществува и в кухня на новостроя апартамент, както предлогах, а стар апартамент на каква цена, но пълен с мебели. Сега да се намери и някоя тук стая, отстоенно да направи стая, като местата ни и помещението която доведе и направи, съществува местата, амер, поведе особено помещение с без кухня и дава вече 11 години по този начин, - днес за поустствие, че той предвидя пред жилища сдъжж да е с мота кухня, изглежда, неговото помещение общо осем коридора ни, с Мото помещение. Той този начин да може по този начин да направи - амер, тъй като някогаша миналата се получават каквато тоя има в случая, ... ама, ама притока на запаляния на кабинета на ден много ценен документ-разпоредното на Министрат, че разставя кабинет на починалия писател Илев и необходимо да се запази и изредното от ДИ при СДС до службата "Влаикови наследствени" район "да се запази владино обзавеждане на жилища за кабинета на Влаиков, а помещението на и лично отговорност изредното на кабинета но завери притока от която притока към настоявателното съв, обаче, че миналата на тази предлогах - обаче си условия в случая не кой си ми казва, че съм налага законно право над тези, тъй като не съм ги извадил за лично свои нужди. Помощник за обстоятелствени и културни нужди писателята обстоятелствени институции, като повече от 11 години съм налага да излезе то ни същата, а да възстанови отново кабинета на него, обаче да направи в кухня, миналата се си да бъдат извадени от мота, а същата още набутия изтре в кухня, без да съм в състояние иви и правя живота и да е свърши от него, - не съм стая, че не обзавежда почита същата в случая че трябва постоенно отново спрямо писателя, покаянето на това помещения, определена културна цена, биде изцяло безплатно,

така както са били наредени от писателя. Дарителството, както е известно, е семейна черта на фамилия Влайкови. Уреждайки гаранетието, Рада трябваше да преговаря с машиниците на принудително настанените от общинските власти в помещението наематели. Със съзнанието си на „дарителка, дъщеря и дългогодишна сътрудница на академик Влайков, която от негово име предлага имущество, ценно и в културно, и в материално отношение“ (НА-БАН, ф. 216к, оп. 1, а.е. 1080, л. 5), тя настоява пред Академията за подкрепа пред районния жилищен отдел през 1958 г., така че да не бъде повече използвана тази част от къщата ѝ от него за решаване на жилищни нужди (фиг. 39). Усилията на Р. Влайкова се увенчават с успех. Но през 1979 г. БАН безвъзмездно предава на Комитета за култура имота, цялото двимо имущество и библиотеката на писателя за Националния музей на българската литература.

От примера със завещанието на Влайков се вижда, че дори когато наследниците и БАН успяват да преодолеят полити-

Фиг. 40
Проф. Елисавета
Карамихайлова
(1897-1968)

ката за решаване на жилищната криза в ущърб на собствениците, не се спазва докрай волята на дарителите. Случаи на промяна на волята на дарителя не по вина на Академията, а на управляващите, които решават свои задачи за сметка на даренията на БАН, могат да се посочат и с други имоти. Така става и с дарението на Никола Танев. През 1955 г. известният художник Никола Танев (1890-1962) дарява на Академията апартамента си на бул. „Евлоги Георгиев“ № 89. Той е предаден през 1971 г. заедно с цялото движимо имущество, художествени произведения и лични вещи на художника безвъзмездно от БАН на Националната художествена галерия за откриване на къща музей „Никола Танев“.

Подобен е и случаят със съдбата на завещанието на първата жена професор по атомна физика в България Елисавета Карамихайлова (1897-1968) (фиг. 40). През 1968 г. болната от рак Карамихайлова завещава на БАН къщата си на ул. „Кракра“ № 11 заедно с цялото си имущество, а също и тялото си, за да бъдат изследвани ефектите от облъчването върху човешкия организъм. С дарителския си жест Е. Карамихайлова изразява своето отношение към Академията, където тя отива на работа от 1955 г., спасявайки се от тежката атмосфера в Софийския университет.

Преместена във Физическия институт, Елисавета Карамихайлова създава и оглавява до смъртта си секция „Радиоактивност и ядрена спектроскопия“. Там тя е избрана за професор през 1962 г., посвещавайки се на радиоекологията. Работата в БАН позволява на българската „Мария Кюри“ да продължи да живее с науката, чрез науката и за науката. В Академията тя се радва на почит и уважение и затова избира да гари на БАН всичко, което притежава. За съжаление, въпреки волята на дарителката, разпоредбите на закона и многократно правените от БАН постъпки Академията не влиза никога във владение на имота. Той е взет от Софийската община и досега там е настанен Съюзът на архитектите в България.

Не са редки случаите, когато Академията не успява да запази даренията на имотите не само поради провежданата общинска жилищна или ведомствена политика, но и поради действия на роднини и наследници. Така 4/8 идеални части от апартамента на ул. „Хаджи Димитър“ № 17а, ет. 3, завещан от Тинка Николова Кръстевич през 1954 г., е прехвърлен към Общината по силата на Постановление на Министерски съвет № 202 от 1961 г. и продаден на наемателите. В друг случай Академията получава пари от апартамента на ул. „Раковски“ № 120, завещан от инж. Богомил Минков Радо-славов през 1939 г., тъй като през 1973 г. апартаментът е присъден на частно лице.

Въпреки загубата на имоти през годините Академията продължава да получава дарения. Така Катя и Димитър Цветиновци, родителите на рано починалия при злополука инж. Венцеслав Д. Цветинов, сътрудник в Института по електроника, в негова памет завещават през есента на 1962 г. етаж от къщата си на ул. „Панорамен път“ № 4 в Бояна, както и половината от дворното място. Имайки предвид голямата отдаденост на сина си към неговата работа, благодарителите изразяват волята си подареният имот да се ползва за културен дом от БАН и по-конкретно от Института по електроника и да носи името на покойника. Дарителите желаят домът да се ползва като „място за теоретични занимания и за устройване на културни срещи на сътрудниците на института“ (НА-БАН, ф. 1с., оп. 35, а.е. 4, л. бгр.). Дарението на културен дом „Инж. Венцеслав Цветинов“ към Института по електроника е оформено в нотариален акт № 42, том II, дело 194 от 1964 г. в Първи нотариат - София.

Много по-успешни и в съответствие с волята на дарителите се оказват предметните дарения. Повечето дарове през разглеждания период са свързани с предоставяне на

библиотеки, ценни ръкописи и книги. Така главният научен секретар на БАН информира Бюрото на Президиума на 14 февруари 1962 г., че инж. Стефан Пейчу чрез българската легация в Брюксел е подарил книги. През 1965 г. като дарение постъпва неголямата (720 тома), но с висока стойност лична библиотека на Васил Д. Стоянов (1839-1910) - един от основателите на БКД и негов подпредседател, книжовник и общественик, който създава и библиотеката на Дружеството. Между книгите има ценни съчинения и български възрожденски печатни книги, които са библиографска рядкост. По-късно библиотеката на БАН получава в дар личната библиотека на Тома Ст. Томов (1891-1988) - известен филолог, специалист по френска средновековна литература, автор на речници. Сбирката е ценна, тъй като включва книги от края на XIX в. и съвременна литература в областта на езикознанието и литературознанието на френски, испански и руски език. Като дарение постъпва и библиотеката на писателя и общественика Вичо Иванов (1901-1979), която съдържа 3500 тома. Други големи дарения на издания правят наследниците на писателя Стоян Михайловски (1856-1927) - над 2000 тома; 670 тома даряват наследниците на историка от Института за история на БАН Ярослав Йоцов (1907-1977). През 1984 г. политическият деец и първа жена министър в България Цола Драгойчева (1898-1993) завещава своята библиотека от над 3000 тома на български, руски и други езици на БАН. На заседание на Научния секретариат на БАН от 26 април 1984 г. се взема решение да се приеме дарът и да се изкаже дълбока благодарност на Драгойчева, като се даде гласност в медиите за този жест. Роля за този избор на дарителката изиграва нейната приятелка, укривателка преди 1944 г., автор на библиография на трудовете ѝ и същевременно директор на Централната библиотека проф. Елена Савова.

Дейността на Елена Савова в областта на библиографията и развитието на библиотечната наука тясно се преплитат с различни дарителски жестове, направени от доброжелатели на Академията и България, често под впечатление от ерудицията и активността ѝ (фиг. 41).

Елена Савова завършва романска филология в СУ и започва работа в БАН през 1946 г., след като е преминала своеобразна школовка при корифеите на библиографията Тодор Боров и д-р Никола Михов. От последния възприема кредото „Библиографът съкращава своя живот, за да продължат да живеят книгите“ (Среща с проф. д-р Елена Вълчова Савова), когато се посвещава на тях в работата си в Централната

Фиг. 41
Проф. Елена
Савова
(1918-2011)

академична библиотека. До 1988 г. е неин директор и прави много не само за организационното развитие на звеното като информационен център за новостите в науката заедно с формиране на специализираните библиотеки на отделните институти, но и за снабдяването му с редки и ценни документи и извори за българската история. Водена е от амбицията на Васил Стоянов, който пише до български родолюбци: „*нам ни се иска да създадем нещо, за което дори потомците на Аристотел да ни завидят*“ (Среща с проф. д-р Елена Вълчова Савова). Възможност да осъществи тази амбиция Савова получава във връзка с мероприятията по честване на 1300-годишнината от основаването на българската държава. Във връзка с тях председателят на Академията акад. Ангел Балеvски възлага на Централната библиотека да се насочи по-активно към издирване и набавяне на книги, български ръкописи и други ценни материали, необходими за научноизследователската работа по проблемите на българистиката, и на произведения, свързани с българската история, които се намират в чуждестранни библиотеки. С негова заповед от 2 август 1979 г. е създадена археографска комисия към Президиума на БАН под председателството на акад. Димитър Косев, която ръководи издирването на български ръкописи и тяхната подготовка за издаване. В работата на комисията се включва и проф. Савова. Тя става свидетел на благородните жестове на различни чуждестранни учени да подпомогнат вся-

чески безвъзмездно с научен съвет или административно разрешение работата по събиране на извори за българската история. За няколко години са издирени и събрани в микрофилми около 5600 ръкописа, които са на разположение на българските учени.

Сред тях се откроява Асеманиевото евангелие, старобългарски глаголически писмен паметник от IX в., притежание на Ватиканската апостолическа библиотека. Голям жест в това отношение прави ръководителят на Ватиканската библиотека монсеньор Алфонс Стуклер, който не само че предоставя на Сацова 370 броя цветни диапозитиви на всяка страница на този толкова ценен паметник, но и дава съгласието си по случай 1300-годишнината да бъде издадено съвместно фототипно цветно издание от БАН и Ватикана. За целта е подписан и специален договор между Академията и Ватиканската апостолическа библиотека.

Микрофилмовата сбирка на Централната библиотека на БАН се обогатява и с ръкописи, съхранявани в библиотеката на манастира „Св. Екатерина“ в Синай, които са общо 4807 документа. От тях 40 са български, а останалите са: 2254 гръцки, 97 грузински, 2 арменски, 696 арабски, 6 етиопски, както и 1727 фермана, от които 670 турски и 1067 арабски. Тази придобивка става възможна благодарение на ръководството на Конгресната библиотека във Вашингтон, с която ЦБ поддържа оживен книгообмен през годините. То откликва на молбата на проф. Сацова, която по време на конгрес по библиография през 1974 г. във Вашингтон вижда каталога с тези ръкописи и моли за съдействие колегите от Конгресната библиотека. Така благодарение на това, че попада в ЦБ на БАН, Синайската сбирка от микрофилми става за пръв път достояние на европейската българистика.

Малко по-късно, през 1977 г., проф. Сацова установява много добри връзки с Патриаршеския институт за патристични изследвания (т.е. на литературата на следапостолските отци на църквата от II-IV в., утвърдили основните религиозни постулати) в Солун - по време на своя командировка по покана на Асоциацията за славянски проучвания. Тогава тя не само договаря размяна на литература и микрофилми, но и получава лично от директора на този институт д-р П. Христу като жест на добра воля микрофилми на 10 ръкописа, съхранявани в Зографския манастир в Атон.

През 1981 г. друг колега, директорът на библиотеката на Британския музей г-н Фаерс подпомага и улеснява работата на Сацова по издирване на първоизточника на книгата на Едмънд Фрей „Пантография, или наука за буквите“, изда-

гена в Лондон през 1799 г. Изданието е открито през 1979 г. В Индийската национална библиотека в Калкута от Елена Савова и предизвиква търсенето на първоизточника, защото в него се съдържа старобългарската азбука глаголица наред с останалите повече от 250 азбуки. След графичното представяне на 24-те букви е дадено следното пояснение: *„България е провинция на Турция, буквите приличат на илирийските, но диалектът е славянски“* (НА-БАН, ф. 163, оп. 3, а.е. 1272, л. 11). Предвид това сведение книгата събужда любопитството на Савова да потърси откъде го е взел Е. Фрей. В това си начинание тя е улеснена от директора на библиотеката на Британския музей, благодарение на когото достига до оригинала - френското „Ръководство по печатарство“ от Фурние-младия (т. 2, Париж, 1764).

Други научни сътрудници, включили се в „Дългосрочната национална програма за издирване, микрофилмиране и набавяне на документи и материали от чужбина, свързани с българската история“ на Комитета за култура, също проявяват благородство и даряват намерени от тях ръкописи на Академичната библиотека. Въпреки че работят по държавна поръчка и са командировани по определена програма, за тях се оказва въпрос на личен морал и *„високопатриотично съзнание“* да предоставят на ЦБ намерените от тях ръкописи. Това специално се изтъква в писмото на Елена Савова до главния научен секретар на БАН от 19 август 1981 г. по повод изпълнение на Програмата през първото полугодие на 1981 г. Тя посочва изрично, че *„Фондът от микрофилми и други копия на ръкописи се обогатява благодарение даренията, които правят научните сътрудници на БАН“* (НА-БАН, ф. 163, оп. 3, а.е. 1272, л. 20). Споменат е проф. Боню Ангелов (1915-1989), изтъкнат литературен историк старобългарист от Института за литература, който *„първ и с готовност подари на ЦБ 67 микрофилма и 14 фотокопия на ръкописи, които той е набавял през дългогодишната си научна дейност“* (НА-БАН, ф. 163, оп. 3, а.е. 1272, л. 20) (фиг. 42).

Посочена е професор Румяна Павлова (1933-2011) от Софийския университет, специалист езиковед, русист и славист, ръководител на Лингвотекстологическата лаборатория за изучаване на старобългарски текстове в СУ (1981-1991). Тя също подарява два микрофилма на ЦБ. Научен сътрудник тогава, а по-късно доцент, изтъкнат специалист по средновековна поезия, Стефан Кожухаров (1934-2000) от Института за литература предоставя един микрофилм на ценен ръкопис, който се съхранява в Огедската държавна библиотека.

Фиг. 42
Проф. Боню
Ангелов
в библиотеката
на Института
за литература

Добрата воля да дариш, като подпомогнеш усилията на колега, е водещото за тези дарители и от България, и в чужбина. „Хората на духа по целия свят се разбират отлично“ - така обяснява тези жестове проф. Савова (Среща с проф. д-р Елена Вълчова Савова).

Желание за дарение изявяват и обикновени граждани, приятели на България, станали такива благодарение на обянието на техните български познати. Такъв е случаят с кипърския гражданин Танос Канистрас. На 1 август 1983 г. той пише писмо до Марин Жечев, съветник при посолството на Народна република България и директор на Българския културно-информационен център в Никозия. В него Канистрас предлага своята библиотека в дар или на Културния център, или „където Вие мислите“. Мотивите му са продиктувани от отличните българо-гръцки отношения, от стремежа така „да допринесе културното опознаване на народите в името на мира и прогреса“, а също и от високата оценка, която дава на „начетеността и познанията“ на Марин Жечев. Библиотеката се състои от много томове исторически, енциклопедически и други издания и се намира в Атина. Т. Канистрас декларира, че е „готов да я предам, където Вие смятате“ (НА-БАН, ф. 1с., оп. 50, а.е. 93, л. 24). Марин Жечев уведомява не само своя пряк началник - зам.-председателя на Комитета за култура, но и Външно министерство, и директора на ЦБ на БАН, както и своя бивш колега, директора на

Института по балканистика. М. Жечев всъщност е известен професор грецист, историк и специалист по нова гръцка литература, сътрудник на Института по балканистика и преподавател в СУ. Явно на всички нива е надделяло разбирането, че е най-подходящо библиотеката да бъде предадена на ЦБ. В този смисъл е и писмото на проф. Е. Савова от 3 ноември 1983 г. до акад. Благовест Сендов, зам.-председател и главен научен секретар на БАН. В резултат на свое заседание от 9 ноември 1983 г. Научният секретариат на Академията приема като дар библиотеката на кипърския гражданин, която да постъпи като отделна сбирка в ЦБ, а тя от своя страна да изпрати благодарствена грамота на Танос Канистрас.

През периода на държавния социализъм дарителските инициативи не са много, нито са водещи в работата и функционирането на Академията, но те пренасят жива традицията на съпричастие към науката и към духовността. Традиция, характерна и за учени от БАН, за интелектуалци и за обикновени хора. Особено впечатление правят в историята на дарителството тогава жестовете на добра воля към представители на българската наука от страна на различни техни колеги от много значими световни културни институции. Най-много дарения в периода 1949-1989 г. са в областта на книжовното наследство.

В годините на преход към демокрация и пазарна икономика Академията преживява промени в структурно и кадрово отношение. Същевременно науката, също както и останалата част от обществената сфера, се комерсиализира в процеса на оттегляне на държавата от участие в икономиката и от свиване на социалните разходи. Върви и процес на глобализация на знанието и на неговите носители чрез тържеството на свободното движение на хора, стоки, услуги и идеи. Заедно с цялото общество Академията трябва да оцелее и да се адаптира към новите условия и това става нейна основна задача през 90-те години на XX в. През следващото десетилетие БАН завоюва своето място в голямото европейско научно пространство отново чрез реформи и ориентиране на своята дейност не само към фундаменталните изследвания, но и към приложните. През целия период на радикален преход институцията и нейните структурни звена усещат намаляването на държавни средства и се учат да постигат такива по конкурсни проекти. Особено неприятно е, че в изменението на Закона за БАН от 1993 г. тя е лишена от преференциално третиране при данъчно и митническо облагане.

Заедно с това след 1989 г. като противовес на пазара и пазарната регулация се формират различни институции на гражданското общество. Възниква широк кръг от неправителствени организации, които възстановяват стари и развиват нови дарителски практики. В такива условия не е чудно, че дарителството и дарителските жестове към Академията се възраждат и стават много по-осезаеми в живота на научната общност.

ЧУЖДИТЕ ФОНДАЦИИ И ОПИТ В ПОДКРЕПА НА БАН

В началото на 90-те години на XX в. с приемането на Закона за БАН на 15 октомври 1991 г. се предоставят широки привилегии и преференции на Академията да получава дарения и помощи. Нещо повече, средствата на всички институции, фирми и организации от страната и чужбина, които са подпомогнали научната дейност на Академията, се приспадат, преди да бъде обложена печалбата им. За съжаление, много скоро - на 22 октомври 1993 г., тези регламенти са отменени с изменение на Закона за БАН и това поставя на изпитание както институцията, така и желаещите да я подкрепят безвъзмездно. Затова през 90-те години най-отзивчиви към нея са различни утвърдени западни фондации и техните филиали в страната, както и културни-

те центрове на водещи западни страни. Те даряват книги, предмети и средства, предназначени за издаване на книги, на академични списания, за провеждане на различни научни мероприятия, за научни командировки на сътрудници от различни институти.

Една от първите фондации, която проявява жестове на щедрост към БАН, е американската фондация Sabre, основана през 1969 г. и поддържаща създаването на свободни институции. Тя предоставя в дар на БАН и на други български организации на няколко пъти големи дарения. Това става по стартирала от 1986 г. програма на Фондацията за даряване на книги и учебни помагала на английски език. Първоначално тази програма е била предназначена за Унгария и Полша, но през ранните години на последното десетилетие на ХХ в. се разпространява и в останалите бивши социалистически страни. Дарението на фондацията през ноември 1994 г. е в областта на тематичните полета на БАН и институти и са определени като основни реципиенти. В организацията на това дарение участват също Фондация „Отворено общество“ и Центърът за изследване на демокрация. С връчването му се ангажира и посланикът на САЩ Уилям Монтгомъри и това става на 22 ноември 1994 г. Фондация Sabre прави поредни дарения на Централна библиотека през 2005 и 2008 г.

През годините Фондация „Институт Отворено общество - София“ предоставя и самостоятелни дарения на БАН под най-различни форми. Тя е част от Фондация „Отворено общество“ на американския милиардер Джордж Сорос, който основава своята благотворителна фондация през 1979 г. в САЩ и през 80-те и 90-те години на ХХ в. разкрива филиали в повече от 30 страни в преход. В България „Институт Отворено общество“ е създаден през 1990 г. Той и даренията за него са освободени от мита, данъци и такси.

Фондация „Отворено общество“ е особено активна през 90-те години на ХХ в. в подкрепата си за издаване на книги на учени от БАН. Тя и Фондация „Славяни“ (основана през 1990 г. с мисия да съдейства за разширяване на културното сътрудничество между славянските и другите народи и култури, да насърчава дарителствата за култура и наука) подпомагат (съответно с 21 600 и 1904 лв.) издаването на списание „Палеобулгарика“ през 1992 и 1993 г. „Институт Отворено общество“ спонсорира това ценно и престижно издание и самостоятелно през 1996, 1997, 1998 г., както и други научни изяви на Кирило-Методиевския център към БАН. Отделно от това през 1995 г. от общо 101 издадени в

Академията книги б са публикувани със средства от Фондацията, през 1996 г. от общо 65 книги 8 са със средства на „Отворено общество“. По време на кризисната за страната и за БАН 1997 година, когато хиперинфлацията удря особено чувствително издателската дейност до степен, че Академичното издателство изпада във финансов колапс, Фондация „Институт Отворено общество“ спонсорира всичките му издания. Тогава към неговия дарителски жест се присъединяват и Френският културен център, Фонд „13 века България“, Държавна спестовна каса, Програма „Витоша“, фондацията на Дими Паница „Свободна и демократична България“.

През турбулентното последно десетилетие на ХХ в. от подкрепа на своята дейност се нуждаят всички институти и академични издания, но особено тези от областта на точните, природо-математическите и инженерните науки, за да могат да функционират като научни средища в крак с новите техники и технологии. Тогава те са подкрепени с дарения на прибори и инструментариум, консумативи и научна литература основно от чуждестранни научни организации, фондации и фирми.

Телескопът в Националната астрономическа обсерватория в Рожан - БАН е сред получените през 1993 г. по този начин модерна светоприемна апаратура във вид на ССД камера (модел ST-6) като дарение от Комитета за спешна помощ за астрономите от Източните страни (EFC) към Европейския астрономически съюз (EAS). Камерата е връчена лично на 27 ноември 1992 г. на ръководството на БАН и секция „Астрономия с Национална астрономическа обсерватория“ от председателя на Комитета д-р Ричард Вест, който оказва непосредствено съдействие едната от трите раздадени тогава камери да отиде в България. Всъщност това е първата от тези камери и България е първата страна от бившия Източен блок, на която се дава такова ценно съоръжение. Неговите мотиви са да се запознаят българските астрономи, а също и студенти, с най-новите инструменти и техники за наблюдение и събиране на базирани данни, така че да бъдат стимулирани да се занимават с тази сложна професия, от която се наблюдава по това време бягство в западните страни. Заедно с това д-р Ричард Вест съобщава на акад. Кирил Серафимов, че Европейският астрономически съюз предоставя на БАН правото да получава безплатно през следващите две години различни европейски астрономически списания с молба те да бъдат разпространявани и сред други български заинтересовани

Фиг. 43
Телескопът
в Националната
астрономическа
обсерватория -
Рожен

организации. На следващата година Европейската южна обсерватория със седалище Мюнхен дарява на Обсерваторията в Рожен персонален компютър Olivetti-286, който да чете данните от камерата (фиг. 43).

Активна и щедра, при това със завидно постоянство правеща дарения към различни институти на БАН, е Фондация „Александър фон Хумболт“. Това е правителствена немска фондация, основана за трети път през 1953 г., която насърчава международното академично сътрудничество между водещи учени и изследователи от Германия и света. Основни форми на благотворителната ѝ дейност са даване на стипендии и дарения за научна апаратура и литература за учени и институции главно от областта на естествените науки и хуманитаристиката. Нейните първи български стипендианти са едва от 1964 г. Повече от 400 са българите, ползвали тази стипендия. През 1992 г. те основават Хумболтовия съюз в България, чийто пръв председател е проф. Тройо Троев. От 1998 г. Съюзът разполага с постоянно седалище в административната сграда на БАН, което демонстрира и тясната връзка между него и Академията. Съюзът развива научна и обществена дейност за популяризирането на дейността на своя патрон и на Фондация „Александър фон Хумболт“. А тя е изключително полезна за българската наука и за Академията през годините. Само през 1997 г. седем института получават дарения от Фондацията, връчени лично от посланика на Германия, в размер

на 26 000 западногермански марки. Фондацията дарява на няколко пъти - през 1994, 1998 и 2001 г. - научна апаратура на стипендиантите си от Института по биофизика и биомедицинско инженерство акад. Ангон Косев и проф. Илза Пъжева. Благодарение на тази помощ са поставени основите на развитието на българската школа в областта на компютърно подпомогнатия лекарствен дизайн и молекулярното моделиране. Проф. Пъжева развива група по изследване на количествени зависимости и молекулярно моделиране, която успешно прераства в самостоятелна секция в рамките на Централната лаборатория по биомедицинско инженерство, обединена по-късно с Института по биофизика.

Жест към Института за инженерна химия през 1998 г. прави един от лидерите в производството и продажбата на материали и консумативи за лаборатории, както и технологии и тяхното обслужване, MERCK Labor und Chemie пак чрез Фондация „Александър фон Хумболт“.

През същата 1998 година посланикът на Федерална република Германия Петер Мецгер връчва от името на Фондацията дарение на научна апаратура на три института на БАН: на Института по физикохимия - потенциостат-гальваностат на стойност 37 300 западногермански марки; на Института по органична химия с Център по фитохимия - газов хроматограф на стойност 27 400 западногермански марки; на Централната лаборатория по биомедицинско инженерство - работна станция и програмен пакет за молекулярно моделиране на стойност 38 570 западногермански марки.

Фондация „Александър фон Хумболт“ е неизменен спонсор на много проекти и начинания на институтите от техническите и природните направления на Академията и през следващите години. През 2001 г. прави дарение на Института по биофизика на стойност над 60 000 западногермански марки. През 2005 г. предоставя компютърен кластер и софтуер за квантово-химични изчисления на обща стойност 25 000 лв. на Института по обща и неорганична химия. Ускоряването на паралелните пресмятания е с цел да бъдат улеснени младите специалисти в Института. Фондацията подарява на Централната лаборатория по минералогия и кристалография инфрачервен спектрометър FTIR Tensor 37 на стойност 30 500 евро. През същата година Институтът по физика на твърдото тяло получава апаратура Keithley 236 на стойност 18 000 евро за прецизни електрически измервания на наноструктури, за да бъде реализиран проектът на доц. д-р Албена Паскалева, стипендиант на Фон-

дацията. През 2014 г. дарява на Института по микробиология „Стефан Ангелов“ апаратура на стойност 38 678 лв. за изграждане на лаборатория за цитоксичност и сигнална трансдукция.

Фондацията се грижи и за хуманитаристиката в БАН, предоставяйки дарения на своите стипендианти от съответните институти. Националният археологически институт и музей получава за работата на археологическия екип на проф. Васил Николов тотална станция Sokia за прецизно документиране на проучвани от него праисторически обекти, както и необходими за работата му издани в Германия книги. През 2002 и 2007 г. тя осигурява компютърна техника на Лора Тасева от Кирило-Методиевския център.

Голямата роля на Фондация „Александър фон Хумболт“ за развитие на българо-германските научни отношения и подкрепата за българския научен потенциал не остават незабелязани. По повод 25-ата годишнина от основаването на Хумболтовия съюз в България на 16 ноември 2017 г. председателят на БАН акад. Юлиан Ревалски награждава германската фондация с плакет на Българската академия на науките „Марин Дринов“ за изключителен принос в подпомагането на научното израстване на български учени (фиг. 44). А на 18 ноември 2017 г. президентът Румен Радев връчва на генералния секретар на Фондацията д-р Ено Ауфдерхайде най-високото институционално отличие - Почетния знак

Фиг. 44
Награждаване
на Фондация
„Александър
фон Хумболт“
с плакета на БАН,
16 ноември 2017 г.

на Президента на Република България, като признание за значението на Фондацията за развитието на българската наука (фиг. 45).

Подкрепата на българските академични институти оказва и Германската научноизследователска общност (Deutsche Forschungsgemeinschaft - DFG), в чийто състав влизат шест подобни на БАН институции. С нея Академията е в партньорство още от 1973 г. Особено активна е Германската научноизследователска общност след 1989 г., когато заедно с други немски научни институции изпраща безвъзмездно на различни научни институти значително количество научна апаратура, консумативи и литература. Само през 1995 г. тези дарения са на обща стойност 150 000 западногермански марку. Германската научноизследователска общност е съпричастна и всячески подпомага реализацията на съвместни българо-германски проекти. Така през 2001 г., за да се осъществят 21 съвместни проекта между БАН, Софийския университет и DFG, последната осигурява средства за закупуване на апаратура, химикали, научна литература, както и част от пътните разходи за научните командировки на български учени в Германия. Става дума за такива водещи академични звена като Института по физиология, Института по органична химия, Централната лаборатория по биомедицинско инженерство и др. През 2003 г. Общността подкрепя нови 58 учени, като поема част от техните пътни разходи, както и осигурява средства за апаратура и химикали.

Фиг. 45
Президентът
Румен Радев
връчва на д-р Ено
Ауфдерхайде
Почетния знак
на Президента
на Република
България,
18 ноември 2017 г.

Друга германска частна фондация - „Фолксваген“, също е сред спонсорите на българските академични институти още от 90-те години. Фондацията е най-голямата независима организация във Федералната република, спонсор на научноизследователски проекти във всички области на знанието. Тя е основана през 1961 г. и е базирана в Хановер. Учредителният ѝ капитал е предоставен от федералното правителство и провинция Долна Саксония като част от приватизационния процес на днешния Volkswagen AG. През 1997 г. Фондацията предоставя на Института по физикохимия апаратура на стойност 30 000 западногермански марки.

Академията и отделни институти на БАН получават еднократни помощи и от японското правителство (през 1997 г. - сеизмична апаратура на стойност 122 000 долара за Централна лаборатория по сеизмична механика и сеизмично инженерство, през 2007 г. е оборудвана реставрационната лаборатория в Националния археологически институт и музей), както и от Израелската академия на науките (през 1997 г. 10 000 долара за развитие на българо-израелското научно сътрудничество). Подкрепа през годините оказват и Австрийският институт за Източна и Югоизточна Европа в София, Френският културен институт и Полският институт - София, Унгарският културен институт - София, Домът на Москва в София, японското посолство, посолството на Китайската народна република и др.

Дарителски жестове за институтите на БАН правят и редица техни партньори от чуждестранни университети и институти. Така през годините 2003-2017 групата на проф. Хунер от Университета на Западно Онтаро, Канада, както и групата на проф. Оквист от Университета в Умеа, Швеция, и Институтът по растителна биология, Биологически изследователски център Сегед на Унгарската академия на науките, предоставят дарения на техника и апаратура на Института по биофизика и биомедицинско инженерство.

Друг тип структура е Американската фондация за България (АФБ). Мисията ѝ, така както е записана на сайта ѝ, е *„да подкрепя, насърчава и допринася за отлични постижения в образованието, естествените и хуманитарните науки, културата и изкуствата, като осигурява годишни стипендии, финансира проекти и подпомага различни каузи“* (American Foundation for Bulgaria). Фондацията е основана през 2004 г. в Бостън като американска нестопанска организация за обществена полза. Нейните създатели са успели българи,

Фиг. 46
Учредителите
на Американската
фондация
за България

Дико Михов →
Теодор Василев ←
Алексей Христов ↘

получили високо образование и специализации в САЩ - Дико Михов, Теодор Василев и Алексей Христов (фиг. 46).

Те регистрират Фондацията в България като клон на чуждестранно юридическо лице с нестопанска цел. Организацията е особено активна в подкрепата, която оказва на Института по математика и информатика (ИМИ), тъй като един от основателите - Дико Михов, е сред водещите млади олимпийски участници с интереси и познанства сред математиците в България. Основна насока в дарителската подкрепа за ИМИ е спонсориране на неговите усилия да подготвя националните отбори по математика, информатика и лингвистика за международни олимпиади. Фондацията от 2005 г. и до днес е главен спонсор на Ученическия институт по математика и информатика, създаден през 2000 г. от Съюза на математиците, Института за математика и информатика - БАН, Фондация „Еврика“ и Международна фондация „Св. св. Кирил и Методий“. В рамките на

една от дългогодишните програми - „Подкрепа на олимпийските отбори по природни науки“ (2005-2018), финансира подготовката и участието на млади математици в престижни международни математически състезания, като Международната олимпиада по математика, Балканската олимпиада по математика и Всерусийската олимпиада по математика. Фондацията подкрепя от 2005 до 2010 г. по тази програма обучения, лабораторни занимания и специализирана подготовка и на българските олимпийски отбори по астрономия, биология, химия, физика и отбора на младите физици. Всяка година около 60 ученици взимат участие в 15 международни и традиционни олимпиади.

Фондацията е сред основните спонсори на Виртуалния музей на математиката и информатиката в България. Виртуалният разказ за историята и развитието на тези науки заедно с музейната сбирка е проект на Института за математика и информатика, който се осъществява през 2017 г. В неговото създаване участват още Факултетът по математика и информатика към Софийския университет, Съюзът на математиците в България, Фондация „Георги Чиликов“, учители и частни дарители. Мисията на Музея и събираните артефакти от двете области на научноприложното знание е не само да образова, но и да прави съпричастни всички, които имат интерес към историята на математиката и информатиката да допълват и разширяват сбирката със статии и снимки (фиг. 47).

В партньорство с друга неправителствена организация - „Български дарителски форум“, АФБ спонсорира през 2011 г. притомното издание „Енциклопедия Дарителство. Дари-

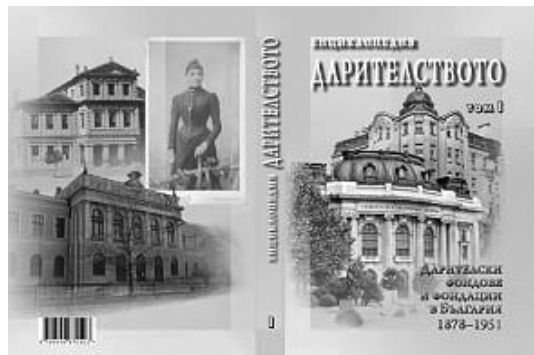

Фиг. 47
Лого на Виртуалния музей на математиката и информатиката в България

телски фондове и фондации в България 1878-1951 г.“, дело на учени от Института по история - БАН, както и изложба, посветена на дарителската традиция в страната (фиг. 48). А през 2017 г. АФБ предоставя на Института по изкуствознание 2000 лв. за опазване на сградата му и дворното място на ул. „Кракра“ № 21. Чрез АФБ от 2008 г. и досега Нели и Робърт Гипсън (Ню Йорк) осигуряват средства за археологическите проучвания на най-стария в Европа солодобивен и градски център Провадия-Солницата, извършвани от екип на Националния археологически институт и музей с ръководител проф. Васил Николов.

Дарителската помощ на чуждите фондации за академичните институти през годините на прехода спомага не само за практическото оцеляване и адаптиране на Академията към пазарните условия. Тя е признание за възможностите ѝ да се реформира, а не да бъде закрыта, каквато е нагласата към нея от страна на меродавните западни научни и финан-

Фиг. 48
Енциклопедия
Дарителството.
Т. 1-3. София, 2011

сови институции в началото на периода. Дарителските жестове също така съдействат на институтите от БАН да се включат успешно в европейското научно пространство като част от усилията на българското общество и институции България да стане пълноправен член на Европейския съюз. От 1999 г. БАН се присъединява към Европейската схема за обмен. Важно значение има и членството ѝ в Европейската научна фондация, което дава възможност за пряко участие в европейската научна политика. По Пета (1998-2002) и Шеста рамкова програма (2002-2006) БАН печели европейско финансиране на 8 центъра за висок класна наука от общо 11 за страната, а по Седма рамкова програма (2007-2013) има 27 проекта за 1 млн. евро. За целия период 1992-2006 г. Академията има общо 462 успешни проекта, получили подкрепа на стойност приблизително 27 млн. евро. Това интегриране се дължи и на постепенното европейско финансиране с преориентация към приложни знания, тъй като съотношението между фундаменталните и приложните изследвания вече е 30:70. Тази промяна в сферата на дейност на БАН е фиксирана и в изменения и допълнен Закон за БАН от 2011 г.

БЪЛГАРСКИ ОБЩЕСТВЕНИ ДАРИТЕЛСКИ ЖЕСТОВЕ ПРЕЗ 1989-2007 ГОДИНА

Дарителството на чуждите фондации стимулира и български институции да се обърнат с лице към нуждите на институтите на Академията. Една от първите е българската държавно-обществена фондация „13 века България“, основана през 1980 г. и насочена към подкрепа на българската култура и изкуство, образование и наука, за опазване на културно-историческото наследство и в помощ на социалноинтеграционни инициативи. Тази своя мисия Националният дарителски фонд „13 века България“ реализира с особена значимост за хуманитарните институти на БАН след 1989 г. Така Институтът за история през 1992 г. получава спонсорство от фондацията на стойност 122 400 лв., с които успява да издаде списанието на Института „Исторически преглед“. През 1995 г. благодарение на получената безвъзмездна финансова помощ в размер на 350 000 лв. става възможно отпечатването на том 7 на „Енциклопедия „България“. Фондът продължава и след 2000 г. да подпомага издаването на академична литература и поредици. Така през 2008 г. дарява 3800 лв. на Института за история, за да издаде поредния том 40 от „Известия на Българското исто-

рическо дружество“, а през 2009 г. подпомага отпечатване на двutomника на проф. Валери Стоянов „Куманология“ със сумата от 3168 лв. През 2014 г. Фондът подкрепя с 1200 лв. издаването на том 4 от поредицата „Български музикален театър“ на Института за изследване на изкуствата.

На 5 юни 2007 г. Четвъртото общо събрание на БАН гласува да приеме дарение на поземлен имот в местността Беш тене край Шумен. Дарението е направено от Община Шумен във връзка с изграждане на база за научноизследователска и приложна дейност, свързана с иновационните технологии. Община Шумен замисля създаването на технологичен парк, в който да се настанят фирми, развиващи индустриалния капацитет на града. Затова кани в града председателя на Общото събрание и директор на Центъра за иновации на БАН проф. Здравко Стойнев да участва в комисия за подбор на такива фирми. Представителите на Общината пожелават да дарят 10 дка на БАН и 10 дка на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“, за да може тези две институции да окажат помощ в развитието на технологичния, инженерния и иновационния потенциал. Управителният съвет на Академията и Общото събрание приемат дарението с благодарност и с надежда за съвместен иновационен център, който да стане мост между институтите на БАН, Университета и фирмите в строящия се бизнеспарк. Този жест на Община Шумен дава възможност на Академията отново да се обърне към обществото, така щото да може да прави наука за него, а не наука заради самата наука. Тези примери на съпричастие към научната дейност на институтите на БАН също допринасят Академията да закрепи своята позиция на авторитетен научен център и в условията на пазарната икономика и конкуренцията с другите научни институции.

ЧАСТНИ ДАРИТЕЛСКИ ЖЕСТОВЕ В ПОДКРЕПА НА БАН ПРЕЗ 1989-2007 ГОДИНА

Свързали трайно живота и личната си съдба с науката, дарители на академичната институция съвсем естествено стават и много от учените, работещи в нейните институти, както и техни колеги в чужбина. Основните им дарения са книги и важни научни издания, течения на преди трудностъпни международни списания.

През 2005 г. проф. д-р Ернст-Лудвиг Винакер връчва на председателя на БАН акад. Иван Юхновски дарение в размер на 5000 евро за закупуване на научна литература. През

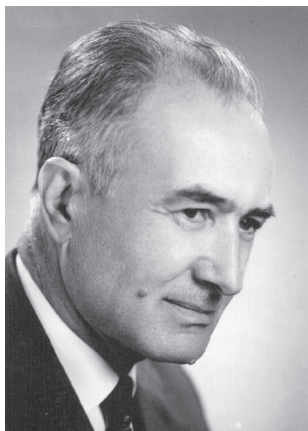
2006 г. проф. Стойко Факиров подарява на Института по полимери изданията „Химия и физика на полимерите“, „Наръчник по поликондензационни и термопластични еластомери“ и теченията за последните две години на сп. „Journal of Biomedical Research“ и „Journal of Drug Delivery“, предоставени от проф. Камрин Урих от Университета Рутгерс в Пискатауей, САЩ. През 2007 г. проф. Урих повтаря дарението си. Институтът по минералогия и кристалография получава такива дарения от чуждестранни учени като д-р Едвин Шарп, проф. Х. Залфелд, проф. Дейвид Биш. През 2006 и 2007 г. проф. Хайнц Миклас от Виена прави значими парични дарения на Кирило-Методиевския научен център.

Освен учени сред дарителите на БАН са и приятели на България, филантропи с мисия. Така през 2006 г. американското семейство благодетели Нели и Робърт Гипсън от Ню Йорк (фиг. 49) заедно с техните приятели Ивон и Артър Кьониг даряват 100 000 долара на Националния археологически институт и музей за закупуване на специални витрини за трезора на музея, а на следващата година и за финансиране на около 60 вътрешноинститутски проекта за научни изследвания. Хуго Вутен от Белгия дарява 24 290 лв. за отпечатване на том 3 от „Енциклопедия на изобразителните изкуства в България“.

Многобройни са и примерите за предоставяне на институтите или на Централна библиотека - БАН на книги и архиви, принадлежали на членове на Академията. Така водещият учен геолог акад. Иван Костов (1913-2004) периодично дарява на Института по минералогия и кристалография важни научни списания (фиг. 50).

През 1992 г. той доокомплектува основното течение на сп. „Crystal Research and Technology“. През 2001 г. дарява на библиотеката на Института пълното течение на сп. „Clay Minerals“ за периода 1980-2000 г., общо 120 бр. Неговото дарителско дело е продължено от сина му доц. Руслан Костов, който през 2005 г., след смъртта на академика, предоставя на Института 415 книги и 54 списания и поредици от своята лична библиотека и от тази на своя баща. Така не само професията, но и дарителството се оказва част от семейната традиция на учените Костови. Неслучайно Институтът по минералогия и кристалография носи името на този учен. Явно неговото дарителство е вдъхновило и други сътрудници от този институт и от СУ да споделят своите книги и научна периодика. Сред тях личат имената на доц. Й. Мацичек, проф. Йорданка Минчева-Стефанова, проф. Филип Мачев, доц. Евгения Тарасова. В памет

Фиг. 49 >>
Семейство Нели
и Робърт Гилсън,
частни дарители
на български
студенти
и на българ-
ската наука

Фиг. 50 >
Акад. Иван
Костов
(1913-2004)

на своя съпруг доц. Любомир Василев Гергина Василева дарява 88 бр. книги и 114 тома периодика.

Много дарители има през 2003-2008 г. и сред сътрудниците на Института по математика и информатика. Тук се открояват Светослав Марков, Евгения Попова, Красимир Янчев, Радостин Суринов и др.

През 2008 г. Институтът по изкуствознание (сега Институт за изследване на изкуствата) чрез дарение на наследниците се сдобива с личната библиотека и архива на известния театровед и естет проф. Любомир Тенев (1915-1993). На следващата година арх. Стефан Стайнов дарява на Института ценни нотни тетрадки от поредицата с аранжирани на „Тракийски танци“ на акад. Петко Стайнов (1896-1977) и редки издания с дарствени автографи от техни съставители и автори от личната библиотека на именития композитор, пръв директор на Института по музикознание - БАН. Наследниците на кинокритика доц. Александър Александров (1926-2009), на изтъкнатия изкуствовед проф. Лиляна Мавродинова (1932-2016), на композитора Трифон Силянски (1923-2005) и др. даряват техните библиотеки и архиви на Института.

Само през 2007 г. в специалния фонд „Дарения“ на Института за история постъпват 130 тома.

Такива примери могат да се посочат за всички институти на БАН през годините, което говори, че академичните учени и техните наследници продължават възрожденската традиция да пазят за поколенията именно в Академията книжовното и архивното богатство. Освен в библиотеките на отделните институти голяма част от архивите на учените от БАН се предават в Научния архив. Сред дарите-

Фиг. 51
Проф. Роже
Бернар
(1907-1997)

лите в него са чл.-кор. Румяна Рагкова, акад. Иван Юхновски, д-р Антонина Желязкова, Здравка Шапкарева, Върбан Тодоров, Камен Велков (архивът на проф. Велизар Велков), проф. Николай Жечев, акад. Кирил Боянов и мн.др.

Особено внимание на БАН оказва съпругата на именития българист и славист проф. Роже Бернар (1907-1997) Симон Бернар, която е неизменна негова сътрудничка и помощничка в научната и преподавателската му дейност (фиг. 51).

През 2001 г. тя прави щедро дарение, като предоставя на БАН огромен брой писма и други документи от личния архив на големия учен по негово изрично желание. Материалите са свързани както с живота на Бернар, така и с неговата дейност и творчество, а също с неговите творчески контакти с много български и чуждестранни учени българисти и слависти, с именити български поети и писатели. Проф. Тодор Тодоров от Института за български език донася над 1000 писма и други документи от дома на учения в Мьодон, Франция. Той получава разрешение от дарителката да ги използва за написване на монография за големия френски българист. В знак на признателност за този жест госпожа Бернар е удостоена на 10 януари 2001 г. по решение на УС на БАН с почетния знак „За заслуги към БАН“. При връчването на наградата в българското посолство в Париж тя изказва своята признателност за оказаното внимание и за почитане на паметта на съпруга ѝ: „Щастлива съм, че по жела-

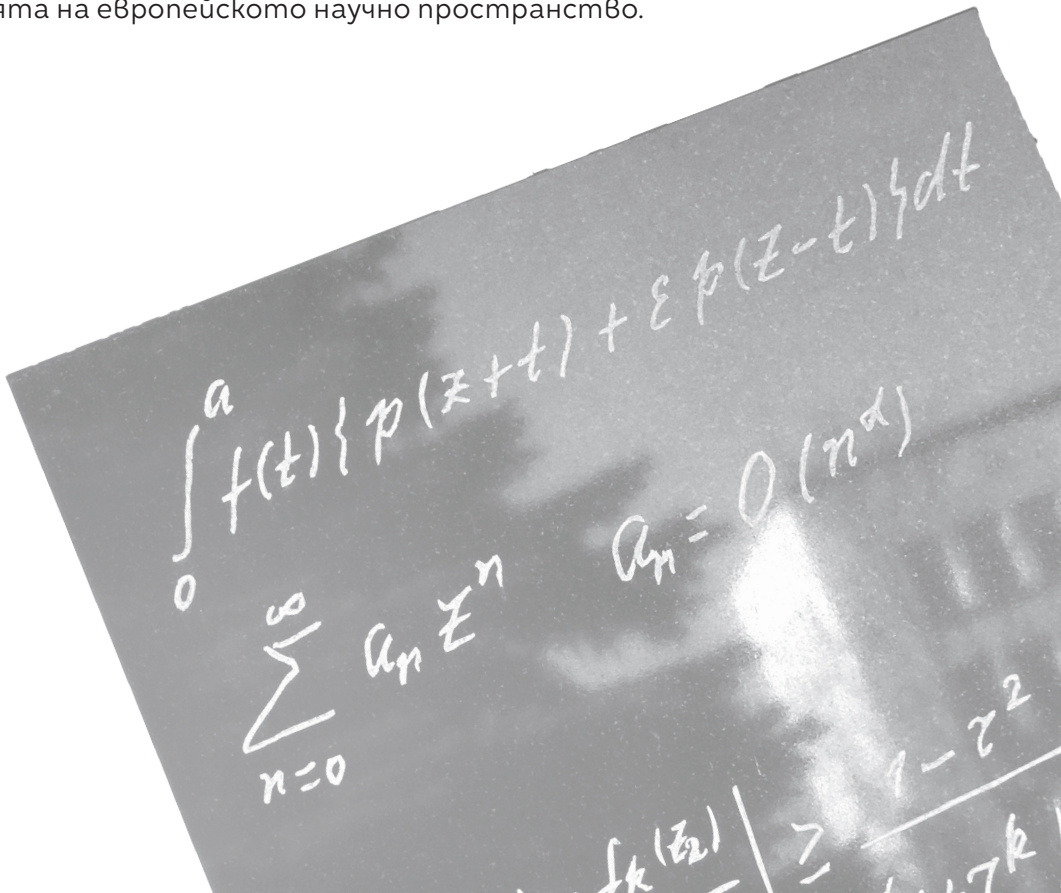
ние на моя съпруг по-голяма част от неговите трудове, от неговата кореспонденция и от неговата библиотека са при вас и че те представляват интерес за българите“ (Информационен бюлетин на БАН, 3, 30 март 2001, 5). Така тя остава вярна докрай на делото на своя съпруг.

Фондът на Централната библиотека на БАН също продължава да се увеличава благодарение на постъпващи цели или части от лични библиотеки на известни учени. През 2008 г. са получени 5000 тома от личната книжна сбирка на известния историк акад. Димитър Косев (1904-1996) и 200 тома, принадлежали на главния секретар на БАН (1992-2007) и зам.-председател на БАН (2006-2007) проф. Наум Якимов (1943-2016). В периода 2009-2014 г. наследниците на езиковеда акад. Владимир Георгиев (1908-1986) и тези на философа акад. Николай Ирибаджакков (1920-2008) даряват по 4000 тома книги и периодика. Акад. Константин Косев заедно с книгите на баща си дарява 300 книги от своята библиотека, акад. Юхновски - 800 тома, акад. Съботинов - 220. Известният историк проф. Веселин Трайков (1921-2011) предоставя 70 тома, а наследниците на един от основателите на психологията и педагогиката в България проф. Генчо Пиръов (1901-2002) - 300 тома. Деян и Деница Кюранови даряват 180 тома книги и периодика от библиотеката на видния политик Петко Каравелов (1843-1903) и неговата съпруга и общественичка Екатерина Каравелова (1860-1947), а Сливенският митрополит Йоаникий - 70 тома.

Учени от БАН предоставят на своите институти предмет и материали, преценявайки, че там те биха служили по-адекватно на науката. Ето защо фондовете на Националния природонаучен музей често се обогатяват чрез дарения, направени от негови сътрудници. Така паратипуси на три вида паяци от родовете *Harpactea* и *Brachythele* дарява д-р Стоян Лазаров през 2006 г. Многоножки от Хърватия и Черна гора предоставят специалистът биолог и известен алпинист Боян Петров (1973-2018) и д-р Стоян Лазаров. Екземпляри от Тайван и Гърция дарява проф. Петър Берон. Колекционер от Германия предоставя на Музея 20 вида тропически морски охлюви, намерени в Тихия и Индийския океан.

Фондовете на Етнографския институт с музей също разчитат на дарения. Така през 2006 г. от постъпилите 98 нови експоната 80 са дарения. И през следващите години сред новите постъпления са както откупки, така и дарения.

В дар на Института за изследване на изкуствата са предадени ценни вещи като грамофонни плочи, кино- и фономатериали от филмова студия „Време“, картини, гравюри и др. Като цяло по време на прехода се наблюдава ренесанс на дарителски практики спрямо Академията. Особено активни са западните фондации и техните клонове, които първи откликват на тежкото финансово състояние на БАН в условията на оттегляне на щедрата дотогава държавна субсидия. Заедно с чуждестранните културни институти тези неправителствени институции на гражданското общество възраждат спомоществователството като важен коректив на пазарната икономика. Отделни университети, учени, фирми, издателства, банки също се включват в дарителски кампании за академичните институти от почти всички направления. Освен парични много по-често даренията са в апаратура, материали, компютри, книги, списания. Важни спонсори на институтите на БАН стават техните научни сътрудници, а също и наследниците на именити учени - покойници или пенсионери. Макар поради липса на съпоставимост да е трудно да се посочи общият финансов ефект от дарителските акции през 1989-2007 г., без съмнение е налице тяхното значение за оцеляването на БАН и нейната адаптация към пазарната среда и към изискванията на европейското научно пространство.

Академията влиза със самочувствие в началото на второто десетилетие на XXI в. след успешната международна оценка, направена от 40 експерти от Европейската научна фондация и Европейската федерация на националните академии. Но много скоро е подложена на поредните финансови рестрикции от страна на държавата. Няколко поредни години от 2009 до 2013 г. бюджетната субсидия е силно орязвана до степен в края на годината учените от институтите да излизат в неплатен отпуск. Правят се съкращения на щатове, пенсионират се учени, оптимизират се структури, за да се издържи на правителствения натиск, чието оправдание е искането за радикални реформи. Смисълът им е да се отделият научноизследователските институти от БАН и така Академията да се превърне в елитен клуб на учени, а научните центрове да бъдат на подчинение на Министерски съвет. С тази крайна мярка не са съгласни нито институтите, нито академиците. За всички става критично важно освен да се правят реформи, и да се търсят средства, за да оцелее Академията. От 2010 г. в нейните отчети вече фигурират обобщени данни за собствени приходи и трансфери, сред които и сведения за получените дарения. Така се оказва, че през 2010 г. даренията съставляват 0,3% от собствените приходи (или 141 293 лв.), през 2011 г. - 1% (441 137 лв.), през 2012 г. - 3,1% (3 552 229 лв.). След това сумите от даренията отново намаляват и през 2013 г. са 0,3% (385 128 лв.), през 2014 г. - 0,2% (278 520 лв.), през 2015 г. - 0,8% (412 636 лв.). Известно повишение се наблюдава през 2016 г., когато те съставляват 1,8% (979 038 лв.) от собствените приходи, за да паднат отново на 0,4% (219 028 лв.) през 2017 г. Заг тези сухи числа се крият безвъзмездна помощ и дарителски акции от най-различен произход. Сред тях особено се открояват ролята на Събранието на академиците и член-кореспондентите (САЧК), както и дарителските жестове на отделни академици и член-кореспонденти в подкрепа на младите в Академията. Без да решават проблема с издръжката на системата, те бележат възраждането на една традиция, както и трудното израстване на новото гражданско общество.

В ПОДКРЕПА НА МЛАДИТЕ В НАУКАТА

Акцията стартира на заседание на САЧК от 28 октомври 2010 г. Председателят на Академията акад. Никола Съботинов призовава своите колеги предвид крайно слабия проектобюджет за 2011 г. в размер на 59 800 000 лв. да заделят по възможност до 25% от пожизненото си възнаграждение и

41к

Фиг. 52
Заседание
на САЧК в Големия
салон на БАН,
19 декември 2018 г.

така да се оформи паричен фонд. Предназначението му е да подпомага младите учени (до 35 години), работещи в академичните институти, чиито възнаграждения са изключително ниски. След проведената дискусия надделява решението неработещите членове на САЧК, които получават пожизнено възнаграждение, да предоставят 25% от него за Фонд за подпомагане на млади учени. Определен е и срокът за осъществяване на дарението - до края на 2011 г. Събранието избира специална комисия, която да изработи критерии за подбор на младите учени, на които да бъде връчена финансовата подкрепа. Тя трябва да анализира състоянието на Фонда и да осъществява техническата и организационната работа по неговото функциониране. В комисията влизат акад. Александър Попов, акад. Евгений Головински, чл.-кор. Атанас Атанасов, чл.-кор. Лозан Спасов (фиг. 52).

На призива откликват 34 академици и 36 член-кореспонденти. Събрани са 270 320 лв., което е повече от половината от получените тогава дарения в БАН. Сумата е разпределена между около 250 млади учени. Те са посочени от директорите на институтите и отговарят на следните условия - не са по-възрастни от 35 години, получават брутна заплата под 600 лв. и имат поне 4 публикации в престижни издания, ако са до 35 години или поне 2 такива, ако са съвсем млади, до 30 години. Макар и без да афишират тази акция, членовете на САЧК отчитат, че тя е била от полза

за задържане на младите и перспективните изследователи в БАН и затова на заседанието си на 19 декември 2011 г. вземат решение Фондът да продължи да функционира за още шест месеца през 2012 г. Тогава са събрани още 170 060 лв.

Следващата си дарителска кампания членовете на САЧК предприемат във връзка с отбелязването на 145-годишнината от основаването на Академията. По повод на тази дата 31 от членовете на Събранието даряват общо 10 780 лв. Акцията е подхваната и от отделни институти, като Националният археологически институт и музей, институтите по физика на твърдото тяло, по невробиология, по биофизика и биомедицинско инженерство. Така сумата за отбелязване на годишнината през 2014 г. достига 23 930 лв. и дава възможност институцията да се представи пред обществото достойно след няколко години на ограничени бюджети и икономии.

Постепенно дарителските акции стават обичайни за САЧК и неговите членове. Отделно академиците и член-кореспондентите събират средства за различни инициативи на институтите и на Академията като цяло във вид на еднократни или ежемесечни суми. През 2016 г. са предоставени над 89 000 лв. от САЧК, а през 2017 г. - 11 200 лв., 1220 долара и предмети в натура под форма на музейни експонати.

За целта е създаден регистър на даренията в БАН и той показва разностранните дейности, които подпомагат членовете на САЧК. Те продължават да даряват средства за младите учени, но вече не в централизиран фонд, а по институти. Така от 2013 г. акад. Дамян Дамянов започва да отделя част от заплатата си в Института по невробиология за младите учени в Института; акад. Ячко Иванов продължава да финансира наградата „Най-добър млад механик“, учредена и финансирана от него през 2012 г. в рамките на Националния комитет по теоретична и приложна механика. Конкурсът за най-млад механик има вече четири издания.

Деветима членове на САЧК даряват суми в своите институти през 2016-2017 г. в подкрепа на младите учени или за провеждане на различни научни събития (акад. Дамян Дамянов, акад. Радомир Радомиров, акад. Иван Юхновски, акад. Кирил Боянов, акад. Александър Петров, чл.-кор. Константин Хаджииванов, акад. Христо Цветанов, акад. Никола Съботинов, акад. Александър Александров). Други, като акад. Благовест Сендов, акад. Николай Цанков, акад. Дочи Ексерова, акад. Дамян Дамянов, акад. Александър Попов, чл.-кор. Тони Спасов, чл.-кор. Венелин Живков, предпочитат да отделят средства, които да бъдат изразходвани по решение на Ко-

ординационния съвет на САЧК. Членове на САЧК дават средства с оглед на определени, посочени от тях цели. Така една част от средствата се използват за финансиране на списания като „Българистика“ (акад. Иван Юхновски), „Доклади на БАН“ (акад. Тодор Николов), „Техносфера“ (акад. Васил Сзурев и акад. Минчо Хаджийски), „Theoretical and Applied Mechanics“ (акад. Ячко Иванов, чл.-кор. Стефан Радев), „Музикознание“ (акад. Георги Минчев), „Acta zoologica Bulgarica“ (акад. Васил Големански), „Series of Biomechanics“ (акад. Ячко Иванов).

Голяма част от средствата са предназначени за закупуване на техника за млади учени, за директно подпомагане на перспективни млади учени, за стипендии и награди (акад. Кирил Боянов, акад. Тодор Николов, акад. Евгений Головински, акад. Богдан Петрунов, акад. Ячко Иванов, чл.-кор. Любен Димитров, акад. Христо Цветанов, акад. Иван Иванов, акад. Александър Александров, чл.-кор. Иван Пожарлиев, акад. Ангел Попов, акад. Тодор Николов, акад. Михаил Вигенов, чл.-кор. Григор Горчев), за осигуряване дейността на Ученическия институт по математика и информатика на БАН (акад. Петър Кендеров), за конкретни научни изследвания (акад. Юлиан Ревалски).

От дарените суми се заплаща членски внос на БАН и на отделни институти в международни организации (акад. Кирил Боянов, акад. Иван Загорчев, акад. Иван Гуцов, акад. Александър Александров), както и се подпомагат собствено академичните институции: Централната библиотека (чл.-кор. Йордан Йорданов, акад. Ангел Гълъбов, чл.-кор. Драга Митева, акад. Антон Дончев, акад. Кирил Боянов), Научния архив (акад. Кирил Боянов, акад. Иван Юхновски), Музеят на математиката и информатиката (акад. Юлиан Ревалски).

Успешните дарителски акции в САЧК продължават и през 2018 г. По решение на САЧК от 25 май 2017 г. се предвижда от събраните средства да се формира Фонд за честване „150 години БАН“, в който да се депозират средства и през следващите години, както и да се отдели малка сума за Ученическия институт на БАН, създаден през 2014 г.

ЗНАЧИМИ ЧАСТНИ И ОБЩЕСТВЕНИ ДАРИТЕЛИ И ДАРЕНИЯ

Отделни учени също даряват суми за подпомагане дейността на своите институти. Повечето от сумите са значителни за българските условия и доходите на българските учени и те са свидетелство за отношението на хората към тяхната институция. Така доц. Радослав Йошинов предоставя на 23 декември 2014 г. 2655 евро за подпомагане

изпълнението на международни проекти в областта на информационните и комуникационните технологии в Лабораторията по телематика. Проф. Диана Благоева-Стефанова (от Института за български език) дарява през 2013 г. 10 000 лв. за изработване и издаване на „Речник на българския език“. Доц. д-р Владимир Кьовторов предоставя през 2015-2017 г. 13 703 лв. за издръжка на Института по информационни и комуникационни технологии, а неговият колега д-р Светослав Савов през 2013 г. подпомага издателската дейност по проект Asotip. Редица учени от Института по полимери - Мартин Петров, Станмир Илиев, доц. д-р Борислав Великов, проф. Иван Попов заедно с акад. Христо Цветанов и акад. Илия Рашков даряват през 2014-2018 г. различни суми и предмети - мултифункционално устройство, лабораторни материали и др.

Сътрудници от Института по механика (гл. ас. д-р Светла Миладинова, проф. Йордан Бранков, проф. Румен Янков, доц. д-р Детелина Игнатова, доц. д-р Иванка Венева, чл.-кор. Стефан Радев, проф. Соня Табакова, проф. Васил Кавърджиков, доц. д-р Йорданка Иванова и др.) с различни суми подпомагат издаването на институтското списание, както и осигуряват участието на Института в националния форум по механика - конгресите на Националния комитет по теоретична и приложна механика.

Активни дарители на своя институт са и сътрудниците от Института по математика и информатика, независимо че той се радва на спонсорство на фирми и фондации. Традицията да се дават пари за каузи на Института подхранва такива инициативи като кампанията през 2013 г. за събиране средства за паметник на акад. Любомир Илиев (1913-2000) - дългогодишен директор на Института между 1964 и 1988 г. с приноси за развитието на новите насоки в изчислителната техника и информатиката (фиг. 53).

В рамките на този институт действа и една фондация, която подкрепя работата в подготовката на младата смяна учени математици. Става дума за Фондация „Георги Чиликов“. Тя е регистрирана през 2011 г. с две основни цели: *„да открива и развива млади таланти в областта на математиката и информатиката, както и да предостави научно-методическа, организационна и финансова помощ за участието на националните ученически отбори в състезания и олимпиади“* (Фондация „Георги Чиликов“). Фондацията е учредена с дарение от музикантите Илина Байчева и Михаил Чиликов - родители на рано починалия млад и много перспективен математик Георги Чиликов (1967-2010). Семейство Чиликови

Фиг. 53
Барелеф
на акад. Любо-
мир Илиев,
поставен
пред входа
на сградата
на Института
по математика
и информатика

Всъщност предоставя наследството на своя син, който завършва математика в Швеция и работи като преподавател в Университета в Халмцаг. Фондацията се управлява и представлява от Института по математика и информатика. По предложение на акад. Стефан Догунев (1945-2012), по това време директор на Института, а впоследствие председател на БАН, Фондацията носи името на младия учен. За неин изпълнителен директор Научният съвет на ИМИ избира за първи мандат проф. Петър Бойваленов. Тази инициатива е пример за авторитета и доверието към Академията, тъй като Институтът е избран да ръководи дейността на Фондацията, обрната към младите математици. От своя страна чрез работата на Фондацията и Институтът, и БАН като цяло съвсем закономерно се вписват в правенето на отговорна наука за нуждите на обществото, каквато е европейската научна стратегия от 2010 г. насетне.

Фондация „Георги Чиликов“ е изключително в помощ на подготовката на учениците с изявени наклонности към математиката, като спонсорира провеждане на различни математически състезания (Есенен математически маратон; Седмица на олимпийската математика на ИМИ-БАН, Дни на математиката в София и др.), осигурява висококвалифицирани лектори, а също и награди на тези състезания. Само през 2017 г. тя е дарила 10 000 лв. за такива събития. След 2013 г. Фондацията се утвърждава като едн от важните

Фиг. 54
Българският
отбор
на 53-тата
международна
олимпиада
заедно с проф.
д.и.н. Петър
Бойваленков,
2012 г.

спонсори на подготовката в Пампорово на разширения национален отбор за Международната олимпиада по математика, на подготовката в ИМИ-БАН за Европейската олимпиада по математика за момичета и на подготовката за Балканската олимпиада по математика. През януари 2013 г. организира едноседмичен курс в ИМИ-БАН с лекции за подготовка за олимпиади на най-добре представящите се към момента ученици от цялата страна, а в рамките на подготовката на най-добрите ни ученици по геометрия подкрепя дистанционното провеждане на силната Иранска олимпиада по геометрия през септември 2015 г. (фиг. 54).

Институтите от природо-математическите и техническите направления се радват на доверието и щедростта и на социално отговорния бизнес.

В последните години с активно спомоществователство в полза на БАН се ангажира АЕЦ „Козлодуй“. Първата и единствена засега ядрена централа в България, осигуряваща повече от една трета от производството на електроенергия в страната, е въведена в експлоатация от 1974 г. и до 1991 г. са пуснати шест енергоблока. Централата е модернизирвана и нейните постижения в областта на сигурността са признати от водещи експерти от Групата по ядрена безопасност към Европейския съвет, от Международната агенция за атомна енергия, от Световната ядрена асоциация. През 2012 г. АЕЦ дарява 2 млн. щатски долара

на Института за ядрени изследвания и ядрена енергетика за изграждането на Изследователски циклотронен център в Института. Проектът е финансиран и от Департамента по енергетика на САЩ с 2 700 000 щатски долара.

Изграждането на ускорителен комплекс е стъпка към подобряване на качеството на здравеопазването и образованието в България. През 2016 г. благодарение и на даренията е закупен циклотрон тип TR-24. На дневен ред е изграждането на подходяща сграда за тази по същество миниядрена централа за производство на изотопи, за да може да се реализира толкова значимият проект. През 2016 г. за построяване на сградата за закупения циклотрон Министерството на образованието и науката предоставя 3 000 000 лв.

АЕЦ „Козлодуй“ е сред дарителите през 2017 г., подпомогнали с парични средства организирането и провеждането на XIII конгрес на Националния комитет по теоретична и приложна механика. Този форум обединява учени от различни катедри в техническите висши училища в страната, както и сътрудници на Института по механика към БАН. Други дарители на XIII конгрес са „Химически продукти“ ООД, „Пролаб Инструментс“ ЕООД, Спесима ООД, Федерацията на научно-техническите съюзи.

Друг важен дарител от бизнеса е „Арсенал“ АД - Казанлък - голямо многофункционално предприятие, заемащо лидерски позиции в националната икономика в областта на военната промишленост. През 2017 г. то дарява 2000 лв. в полза на Регионалния академичен център - Казанлък. Това дарение е нагледен пример за добро функциониране на регионалните академични центрове, създавани от 2008 г. насетне със задачата да осъществяват тесни връзки между академичната наука, образованието и нуждите на бизнеса в определените региони.

Освен това най-значимо предприятие от военната индустрия сред големите дарители на БАН са и отделни бизнесмени от бранша. Сред тях се отличават щедрите жестове на бизнесмените Петър Манджуков и Добрин Иванов. Особено впечатляващо в техния случай е, че те са спонсори не на технически, а на хуманитарни проекти и този факт още повече подчертава безкористието на постъпката им.

Петър Манджуков е изпълнителен директор и председател на Съвета на директорите на компания, която развива активна дейност в областта на медиите, машиностроенето, търговията, строителството, винарството. Подкрепя различни дарителски каузи и инициативи - предоставя средства за реставрацията на храм-паметника „Св. Александър Невски“, на ротондата „Св. Георги“ в София, на храма

„Успение Богородично“ в Пампорово, за издаването на книгите „Българите - първите европейци“ и „Руско-турската война от 1878 г.“. Той е един от големите дарители за построяването на православен храм „Рождество Христово“ в ж.к. „Младост“ в София и основен спонсор в съграждането на храма „Свето Преображение Господне“ в ж.к. „Тракия“, Пловдив. В родния си град Пловдив дарява средства за изграждане на система за видеонаблюдение в Стария град и за поставяне на светлинна сигнализация на пешеходни пътеки; спонсорира строежа, съвместно с Община Пловдив, на детски площадки. Участва активно в дейността на обществени организации като член на Управителния съвет на Съюза на българските читалища, на Българското дипломатическо дружество, на Италианската търговска камара в България и като председател на консултативния съвет към Българо-китайската търговска камара. За своята общественно-полезна дейност е удостоен с най-високия български орден „Стара планина“ I степен, награден е със званието „Архонт на Пловдивската света митрополия“, обявен е за почетен гражданин на Града под тепетата.

През 2016 г. Петър Манджуков прави дарение в размер на 400 000 лв. на Българската академия на науките за подкрепа на научни дейности в областта на тракологията (фиг. 55). Идеята за благотворителния жест идва от големия писател акад. Антон Дончев.

Така се ражда общоакадемичният интердисциплинен проект „Траките - генезис и развитие на етноса, културни идентичности, цивилизационни взаимодействия и наслед-

Фиг. 55
Председателят
на БАН акад. Сте-
фан Воденичаров
върчва дарител-
ската грамота
на Петър
Манджуков,
18 март 2016 г.

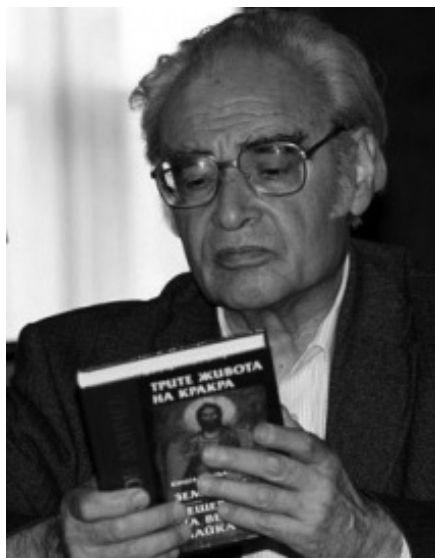

Фиг. 56
Представяне
на изданието
„Тракийската
древност“
в Големия салон
на БАН,
15 февруари
2018 г.

ство от древността“. В него вземат участие повече от 90 утвърдени и млади учени, специалисти и докторанти от 18 института и лаборатории на БАН. Значителната работа по началната организация е дело на чл.-кор. Светлана Куюмджиева и проф. Валерия Фол, които се радват на подкрепата и на председателя на Академията акад. Стефан Воденичаров. Ръководител на проекта е известният български археолог чл.-кор. Васил Николов. Щедрият жест на Манжуков позволява многостранно вътрешноакадемично сътрудничество между разнородни научни направления, които се срещат на полето на културно-историческото наследство - нещо, което се случва за първи път в България. Ето защо авторите на обемния научен сборник „Тракийската древност: технологични и генетични изследвания, история и нематериално наследство“ (София, 2017) с представителна част от резултатите на проекта го посвещават с уважение на 75-годишнината на дарителя (фиг. 56).

Другият благодетел на Академията, спонсориращ изследванията на най-древната история на българските земи, е Добрин Иванов. Той е човек, който не е така публично известен, но също е едър бизнесмен и собственик на телевизия „Европа“. През 2016 г. Д. Иванов по препоръка на акад. Воденичаров предоставя на БАН парично дарение на стойност 200 000 лв. за изследвания в областта на праисторията, които вече се реализират. Тези големи частни дарители са пример и за други бизнесмени и хора с отношение към нау-

Фиг. 57
Акад. Антон
Дончев

ката да са активни при подкрепа на научноизследователската дейност на БАН, която е всъщност основна нейна задача. Особено важни са те за хуманитарните науки, чиято научна дейност не е пряко свързана с производството на научни продукти с бърза финансова реализация.

В последно време благодарение на такива жестове дарителската култура в България получава разпространение. Така Институтът за етнология и фолклористика с етнографски музей се радва на дарения през 2011-2017 г. и на обществени и на частни спонсори. Сред последните са и частни лица (Боян Гузелов, Сияна Тончева, Стефан Ангелов, Явор Джиджев), и безименни посетители. Продължава и подкрепата от чужбина. През 2016-2017 г. проф. Едуард Фригман дарява няколко пъти суми за сп. „Сердика-Информатика“ на Института по математика и информатика. През 2018 г. Марта Форсайт от Дейтън, Охайо, САЩ, предоставя на Института за изследване на изкуствата дигитални копия на звукозаписи от теренна работа през периода 1980-1988 г. Могат да се посочат и други примери за подкрепа на БАН. Сред частните дарители са неизменно и академиците. Така за периода 2014-2017 г. Централна библиотека получава значителни суми за компютърна техника. В това отношение особено значимо е дарението на акад. Антон Дончев на стойност 13 000 лв., благодарение на което читалнята на библиотеката е обзаведена с модерни компютри (фиг. 57).

В края на 2018 и началото на 2019 г. Централната библиотека на БАН обогатява своя над двумилионен книжен фонд с две обемни дарения. Племенникът и наследник на именитата българска и френска етнологка и социална антроположка проф. Ася Попова (1944-2018), физикът Тодор Попов, също от системата на БАН, изпълнява завещанието на Попова нейната ценна научна библиотека да бъде подарена на ЦБ и на библиотеката на Института по етнология и фолклористика. Самата Попова до 1968 г. работи в Института, след което заминава за Париж и става ученичка на световноизвестния учен антрополог Клод Леви-Строс. От 1972 г. започва работа в Националния център за научни изследвания в Париж, където се утвърждава като водещ специалист в проучването на африкански племена и доколумбово население в Америка. Тя не прекъсва връзките си с България и българската етнография и се утвърждава като известен проучвател на балканските православни култури. Натрупва ценна специализирана библиотека от над 1000 тома, които Тодор Попов пренася в София. Дарението включва книги, предимно на френски, английски и руски език, в областта на етнологията, социалната антропология, философията, както и ценни справочници по хуманитарни науки. Сред тях се отличават трудове на Клод Леви-Строс и Мирча Елиаде, както и книги от самата Ася Попова.

Други 315 тома на стойност над 6000 лв. Централна библиотека получава от Издателство „Захарий Стоянов“, представлявано от чл.-кор. Иван Гранитски. Специализирало се в публикуване на българската и световната научна и художествена класика, Издателството предоставя върхови творби на българската литературна класика, нови оригинални произведения на съвременни български писатели, творби на световната класика, философската и историческата мисъл, а също и енциклопедични справочници-речници. За този си жест Издателството получава награда от Асоциацията на библиотеките за най-голямо дарение от издателство.

Продължава да се попълва чрез дарения и Научният архив на БАН. През 2019 г. там са дарени лични документи на проф. д.и.н. Веска Николова, проф. д.б.н. Параскева Михайлова и проф. д.и.н. Иван Тютюнджиев (1956-2018), в резултат на което са обособени три нови архивни фонда. Благодарение на добрата воля на известния българист от Украйна проф. Михаил Станчев не само е образуван негов личен фонд в архива, но той периодично се обогатява с нови постъпления. Съвсем наскоро, през лятото на 2019 г., Научният архив

получава в дар ценни ръкописи от епохата на Българското възраждане от двама колекционери, припознали Академията като достойно място за съхранение на техните притежания. Това са дългогодишният дарител на архива художникът Александър Алексиев и частният колекционер инж. Георги Мъндев. Друг приятел и благодетел на Научния архив на БАН е д-р Милен Врабевски, произхождащ от стар възрожденски род, който е председател на Фондация „Българска памет“. Именно той поема през 2019 г. грижата за подобряване на материално-техническата база на архива.

Дарителството и дарителите на БАН на съвременния етап запълват една важна ниша във финансиране дейността на Академията. Със своето безкористие те стимулират правенето на наука в най-старото научно учреждение в България, при това в драматичните условия на недотам щедри държавни субсидии и слаба обща подкрепа на бизнеса за науката в България. Особено впечатлява грижата на изтъкнатите учени от средите на академиците и член-кореспондентите безвъзмездно и без голяма разгласа да отделят пари в подкрепа на младата смяна в науката. Те са същевременно крепители на възрожденската традиция да се дарява в полза на науката и образованието, която се следва в последно време все повече и от останалите сътрудници, от видни бизнесмени и интелектуалци, а и от обикновени граждани. Така дарителството прави съпричастни към науката и научните дирения обществото, а учените от БАН получават доказателства за ползата от техните занимания за хората.

Държавен архив - София. - Държавна агенция „Архиви“.

Научен архив на БАН (НА-БАН).

Регистър на даренията за БАН 2016-2017 г.

Справки на институтите на БАН за дарения, направени в отговор на писмо № 72-00-61/02.07.2018 г. на председателя на БАН акад. Юлиан Ревалски

Протоколи от заседания на САЧК.

Учрежденски архив на БАН.

Централен държавен архив (ЦДА). - Държавна агенция „Архиви“.

„АЕЦ Козлогуй“ ЕАД <http://www.kznpp.org/index.php?lang=bg&pr=about_aes&pr1=company_reports> [9.07.2019].

Баева, И., Е. Кандиралов, Ил. Марчева, Ил. Тодев. История на Българската академия на науките. Втора част 1947-2014. Под общата редакция на Ил. Тодев. София, 2017.

Благодетели и благотворителност в България между възхвалата и отрицанието 1879-1951. Документи. Съст. Р. Стоянова, В. Николова. София, 2015.

Бояджиева, П., Р. Стоянова (съст.). Дар и култури на дарителството за образование: теории, институции, личности. София, 2017.

Велев, С. Златна книга на дарителите за народна просвета. 1. Пловдив, 1907.

Величкова, Цв. Заветът на Иван Евстратиев Гешов за „същинска свободна Академия“. - В: Иван Евстратиев Гешов - държавник, общественик, учен, меценат на българската наука и култура. (Годишник на Регионален исторически музей - Пловдив). Пловдив, 2014, 20-26.

Владкова, В. Фондация „Александър фон Хумболт“ с принос за развитие на българо-германските научни отношения, 18.11.2017. - В: БНР. Новини <<http://bnr.bg/post/100898191/fondacia-aleksandar-fon-humbolt-ima-izkluchitelnen-prinos-za-razvitiето-na-balgaro-germanskite-nauchni-otnoshenia>> [9.07.2019].

Държавен вестник, 235, 11 окт. 1949; 38, 15 май 1973, 59, 29 юли 1977; 90, 22 окт. 1993.

Известия на Президиума на Народното събрание, 28, 5 апр. 1957.

Информационен бюлетин на БАН, 3, 30 март 2001.

Книга за дарителите на Българската академия на науките. 1. София, 1937.

Кодов, Хр. Опис на славянските ръкописи в Библиотеката на Българската академия на науките. София, 1969.

Лазарова, П., Н. Балабанов. Професор г-р Елисавета Карамихайлова - първият български ядрен физик. София, 2013.

Маева, М. In memoriam. Проф. Ася Попова (1944-2018). - Българска етнология, 2018, 4.

Милков, Хр. Фамилия Гешови: две фондации - една цел. - В: Иван Евстратиев Гешов - държавник, общественик, учен, меценат на българската наука и култура. (Годишник на Регионален исторически музей - Пловдив). Пловдив, 2014, 179-189.

Музеят на математиката и информатиката в България вече е факт. - В: American Foundation for Bulgaria <http://afbulgaria.org/4/17/news_item.html> [9.07.2019].

Национален дарителски фонд „13 века България“ <<http://fond13veka.org/?p=2&l=1>> [9.07.2019].

Николов, В. Да възродим частното дарителство за наука. - Стандарт, 3 март 2018, 10-11.

Николов, В. Преговор. - В: Тракийската гревност: технологични и генетични изследвания, история и нематериално наследство. София, 2017, 7.

Николова, В., Р. Стоянова (съст.). Енциклопедия Дарителството. Дарителски фондове и фондации в България 1878-1951. Т. 1-3. София, 2011.

Отчети на Българската академия на науките за 2010-2018 г.

Пашев, Г. Златна книга на дарителите на народната просвета. 2. София, 1923.

Ралева, Цв. In memoriam. За проф. Румяна Павлова с тъга в сърцето. - Език и литература, 2012, 3-4.

Среща с проф. г-р Елена Вълчова Савова (Савева) - 17.05.2008. - В: Белица <<http://forum.belitsa.com/viewtopic.php?t=269>> [2.03.2019].

Стателова, Е. Иван Евстратиев Гешов. Или трънливият път на съзиданието. София, 1994.

Сто години Българска академия на науките 1869-1969. Академици и членове-кореспонденти. София, 1969.

Стоянова, Р., В. Николова (съст.). Благодетели и благотворителност в България - между възхвалата и отрицанието 1879-1951. Документи. София, 2015, 142-143.

Стоянова, Р., Цв. Величкова. Дарителството за наука - инвестиция в бъдещето на нацията. - Списание на БАН, 2015, 3, 56-64.

Тодев, Ил., Д. Христов, Й. Гешева, Н. Поппетров. История на Българската академия на науките. Първа част 1869-1947. София, 2015.

Трендафилов, Х. In memoriam. В памет на Стефан Кожухаров. - Литературна мисъл, 1999, 2.

Уставите на БАН 1869-1984. София, 1989.

Фондация „Георги Чиликов“ <<http://mmib.math.bas.bg/wp-content/uploads/11137-ChILIKOV-booklet2015.pdf>> [9.07.2019].

Фондация „Институт Отворено общество - София“. - В: Български дарителски форум <http://www.dfbulgaria.org/2011/foundation_otvoreno_obshtestvo_sofia/> [9.07.2019].

Хумболтов съюз в България / Humboldt Union in Bulgarien. <<http://humboldtunion-bulgaria.org/?page=about>> [9.07.2019].

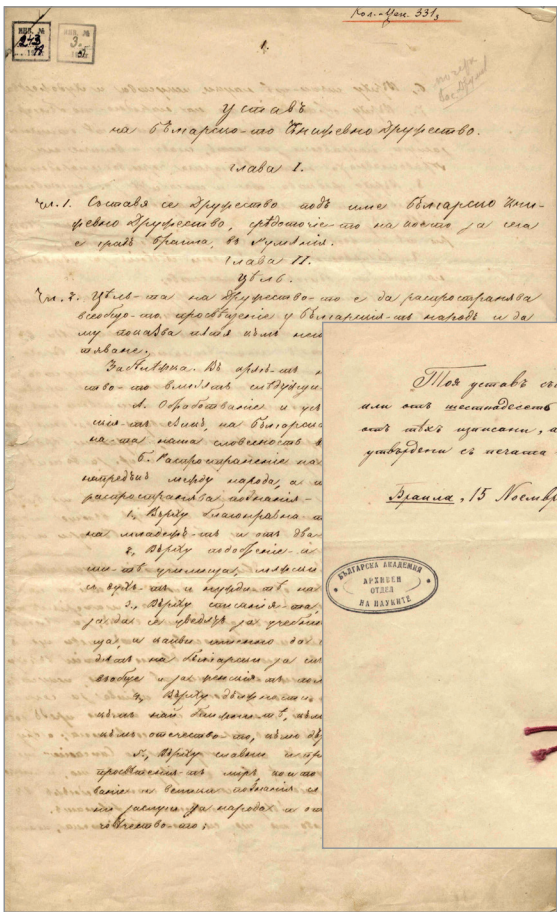
Чалева, Л. Какво се случва с циклотрона на БАН?, 6.05.2018. - В: /dir.bg <<https://dnes.dir.bg/obshtestvo/kakvo-se-sluchva-s-tsiklotrona-na-ban>> [9.07.2019].

American Foundation for Bulgaria <<http://afbulgaria.org/6/page.html>> [9.07.2019].

Foundation Overview. - In: Sabre Foundation. Humanitarian Aid for the Mind <http://www.sabre.org/about/Foundation_Overview.php> [9.07.2019].

VolkswagenStiftung <<https://www.volkswagenstiftung.de/stiftung/wir-ueber-uns/>> [9.07.2019].

Браила - общ изглед, Втората половина на XIX в.

Устав на Българското книжовно дружество. Браила, 15 ноември 1869 г.

35

№ 24

Госпоже,

Гордивостта, която ми показате
 на сградата на Първоавитаните по
 повод на изработването на уредбата
 на Българското Национално Сдружение
 която четяхте за моя отбав и всилно
 ме предизвика на заседание то съ-
 оти 25 до 30 септември, току що
 съобщено - то си приехте, как-
 то и изработването, кои то
 направихте за създаване на
 българския гравит, услуга, уредбата
 съществена за синами, - побдо-
 на от най искреното ми прина-
 телието, имаме гетъ ведимодичко
 да Ви поднесим настояще то

/.

До Госпожа
 Мария Варвара Ж. Барлева

Благодарствено
 писмо от предста-
 вителите на БКД
 до Варвара Хадживелева,
 30 септември 1869 г.

Като да Ви благодаря за изработеното
 на най искреното ми благодарство
 и отменливо почитание

Брехно 30 Септември 1869.

Първоавитан

Писмо на наследниците на Иван Евстратиев Гешов до БАН за направеното приживе от него завещание в полза на Академията, 31 март 1924 г.

Вж. № 46
1. IV. 1924г.

София, 31 Мартъ 1924 г. 2

ДО БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
С о ф и я.

Почитаеми Господа,

Покойният наш съруг и баща ИВАНЪ ЕВ. ГЕШОВЪ съ съвременното си завещание съставено в София на 1 Септември 1923 г., което се намира следъ смъртта му, завѣща въ полза на Българската Академия на Наукитѣ, която председателствуваше, следното:

"На Българската Академия на Наукитѣ имамъ въ София, 4 улица "Сардана, за да я проладе ти когато почне постройката на нейния домъ и употреби кобититѣ пари за тая постройка съ условие да издаде на 1-ва година следъ смъртта ми единъ книжовенъ трудъ върху нейната дѣйностъ и всеки две години да издава или помаже за издаванетоъ, чрезъ преви или другояче: 1/1 на моитѣ студии и статии; 2/2 на трудовете посветени на идеитѣ и идеалитѣ, които съ мене разговори прѣвъ имота ми; 3/3 на книги по историята на България прѣвъ годинитѣ, прѣвъ които и азъ съмъ работилъ, като общественникъ и публицистъ, за нея."

Като наследници на покойния, което искаме да изпълниме точно завѣста на покойния, Ви навъ стяваме за горния завѣтъ въ полза на Българската Академия на Наукитѣ съ молба да ни известите приемате ли завѣста съ условията въ него и ако Българската Академия на Наукитѣ приема тая завѣтъ и се задължава да изпълни положенитѣ въ него условия, да упълномощите лице, на което, дѣйствиуваме отъ имота на Българската Академия на Наукитѣ, да направиме надлежното прихвърляне въ полза на Българската Академия на Наукитѣ, собствеността на завѣщания имотъ.

Увѣдомяваме Ви още, че иманитѣ отъ имота начинаемъ отъ деня на

3

кончината на покойния отъ въ полза на Българската Академия на Наукитѣ и събранитѣ до сега таксава за това време ще държиме на разположеността ѝ.

Отъ наша страна имаме материални нашия съименникъ Етология Гешовъ да изпълни волята на покойния за обама имотъ.

Съ отлично почитание

Ив. Гешовъ к. Гешова
Авд. к. Гешова
Гешовъ к. Гешова
Парафинъ Г. Гешовъ
Авд. к. Гешова
Ив. к. Гешовъ
Гешовъ к. Гешова

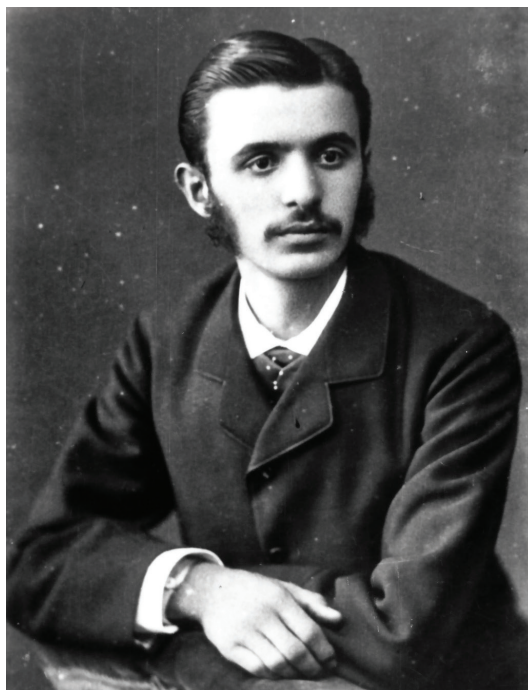

Дарената от Иван Евстра-
тиев Гешов
на БАН сграда
на ул. „Сердика“,
съвременен
изглед. Днес в нея
се помещават
няколко института
на Академията

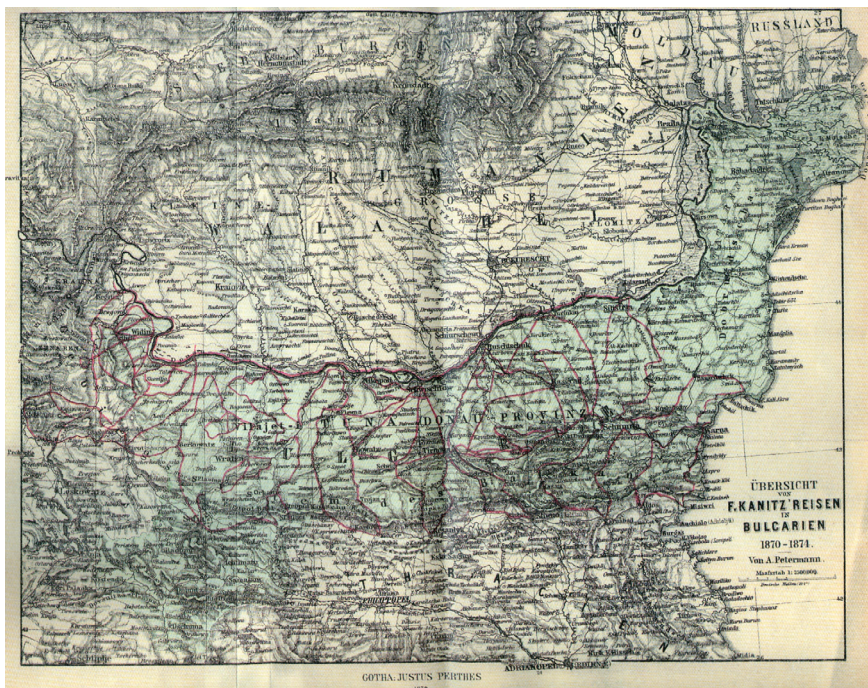
Дарената от Андрей Ляпчев
на БАН къща
на ул. „Кракра“
№ 21, съвре-
менен вид. Днес
тук се помещава
Институтът
за изследване
на изкуствата
на БАН

Димитър
Минчович
(1864 - след
1940) - дипломат,
общественик,
дарител на БАН,
Археологическия
институт
и Българския
червен кръст

Генерал
Христофор
Хесалчиев
(1858-1938) -
дарител
на Българската
академия
на науките

Феликс Каниц,
Карта
на Дунавска
България

Рилският
манастир,
акварел -
част от бога-
тата колек-
ция, дарена
от Феликс
Каниц на БАН

Софийски псалтир
(Иван-Александров песнивец),
1337 г.

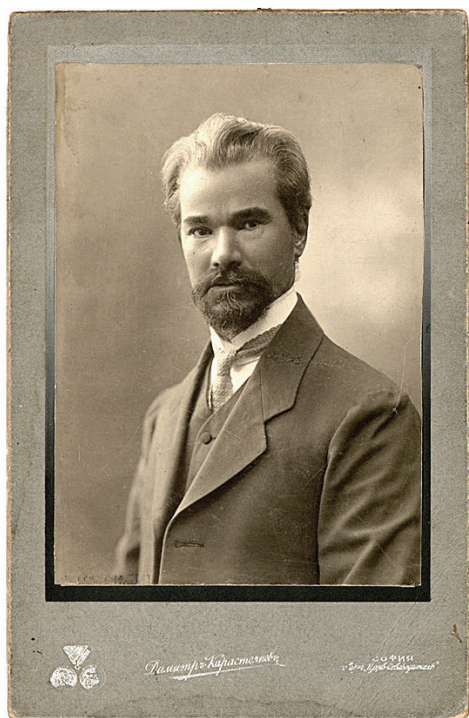
Настоя-
телството
на Българското
икономическо
сдружение,
1935 г.

Домът
на проф. Елисавета
Карамихайлова
(1897-1968) -
дарен на БАН

Домът
на проф. Елисавета
Карамихайлова -
близък план

Тодор Влайков
(1865-1943) -
писател,
политик,
общественик,
дарител

Домът
на Тодор
Влайков
на ул. „Хан
Аспарух“ № 65,
чийто партер-
ен етаж
е дарен на БАН

Художникът
Никола Танев
(1890-1962),
гарил апарта-
мента си
на БАН

**НАЦИОНАЛЕН
ДАРИТЕЛСКИ ФОНД
„13 ВЕКА БЪЛГАРИЯ“**

Емблемата
на Национален
дарителски фонд
„13 Века България“,
осигурил подкрепа
за много от издани-
ята на БАН

Цола
Драгойчева
(1898-1993) -
политик
и общественик,
дарила 3000
тома книги
на Централната
библиотека
на БАН

АЕЦ
„Козлодуй“ -
голям
гарител
на БАН

Завод
„Арсенал“ АД -
Казанлък -
гарител
на Регионалния
академичен
център -
Казанлък

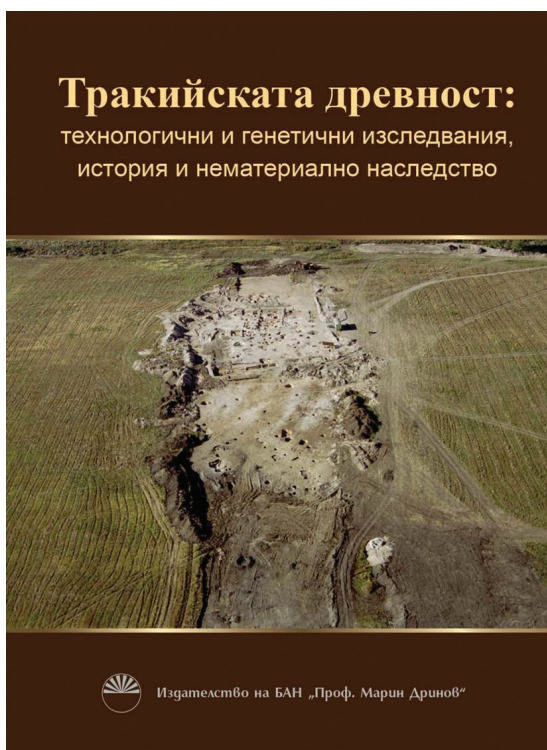

Община
Шумен,
дарила
10 дка
на БАН

Читалнята
на Централна
библиотека -
БАН, оборудвана
с модерни комп-
ютри, дарени
от акад. Антон
Дончев

Издание
„Тракийската
древност:
технологични
и генетични
изследвания,
история
и нематериално
наследство“,
посветено на
75-годишнина-
та на благо-
детеля Петър
Манджуков

Акад. Стефан
Воденичаров връща
жеста на Петър
Манджуков, като
му подарява три-
томника „Енцикло-
педия Дарителство.
Дарителски фондове
и фондации в Бълга-
рия 1878-1951 г.“,
18 март 2016 г.

Илияна Марчева
Росица Стоянова
Цветана Величкова

В ТЕМЕЛИТЕ НА БЪЛГАРСКАТА НАУКА

ДАРИТЕЛСТВО И БЛАГОДЕТЕЛИ

на Българската академия на науките

Българска
Първо издание

Редактор Албена Накева
Художествено оформление и предпечат София Попйорданова
Формат 167 × 237 mm
Печатни коли 7 + 1 п. к. приложение
Печатница на Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“
1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 5
www.baspress.com
ISBN 978-954-322-997-0